

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Specializovaná oddělení ve výkonu trestu odnětí svobody

Bc. Lenka Mašínová

Katedra speciální pedagogiky

Vedoucí diplomové práce: Doc. PaedDr. Eva Šotolová, Ph.D.

Studijní program: Specializace v pedagogice Sppg – Čj

Diplomová práce

2014

The Charles University in Prague

College of education

Specialized department in the prison

Bc. Lenka Mašínová

Department of Special education

Supervisor: Doc. PaedDr. Eva Šotolová, Ph.D.

Study program: Specialization in pedagogy, Special education and Czech language

Year 2014

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury. Dále prohlašuji, že tato diplomová práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Karlova v Praze má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Karlova v Praze oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Praze dne 1. 4. 2014

Lenka Mašínová

PODĚKOVÁNÍ:

Ráda bych touto cestou vyjádřila poděkování paní Doc. PaedDr. Evě Šotolové, Ph.D. za její cenné rady a připomínky při vedení mé diplomové práce. Rovněž děkuji zaměstnancům Vězeňské služby ve Světlé nad Sázavou za vstřícnost a pomoc při získání potřebných informací a podkladů, zvláště paní ředitelce věznice plk. PhDr. Gabriele Slovákové, Ph.D. a také vedoucímu oddělení vězeňské a justiční stráže mjr. Mgr. Luboši Kořínkovi.

Lenka Mašínová

NÁZEV:

Specializovaná oddělení ve výkonu trestu odnětí svobody

AUTOR:

Bc. Lenka Mašínová

KATEDRA:

Katedra speciální pedagogiky

VEDOUcí PRÁCE:

Doc. PaedDr. Eva Šotolová, Ph.D.

ANOTACE

Diplomová práce je zaměřena na problematiku specializovaných oddělení ve výkonu trestu odnětí svobody, navazuje na předešlou bakalářskou práci o ochranné léčbě ve výkonu trestu. Jejím dílčím cílem je seznámit s problematikou vězeňství jako takového, se specifickými skupinami odsouzených, které jsou zařazovány právě do specializovaných oddělení.

Práce je rozdělena na dvě části, teoretickou a empirickou. V teoretické části jsou uvedeny kapitoly, které se týkají vývoje vězeňství, filozofie trestu a mají poukázat na humanizaci českého vězeňství. V oddílu, který je věnován specializovaným oddělením jsou uvedeny jednotlivé typy daných oddělení a prezentován je vždy příklad konkrétní věznice, která oddělení zřizuje. Větší pozornost je věnována Věznici Světlá nad Sázavou, její koncepci a specializovanému oddělení pro matky s dětmi.

Cílem celé práce bylo zjistit, jaký názor si na Věznici Světlá nad Sázavou a specializované oddělení vytváří obyvatelé z této lokality a jak ovlivňuje působení médií celkový náhled, popř. jaké další faktory se prosazují.

KLÍČOVÁ SLOVA

Legislativa, Vězeňství v České republice, Specializovaná oddělení, Věznice Světlá nad Sázavou

TITLE

Specialized department in the prison

AUTHOR:

Bc. Lenka Mašíňová

DEPARTMENT:

Department of Special education

SUPERVISOR:

Doc. PaedDr. Eva Šotolová, Ph.D.

ANNOTATION

The thesis deals with specialized departments instituted in prisons for persons who are in jail execution. It picks up on the bachelor's thesis on compulsory treatment of persons while the imprisonment. Its sub-objective is to introduce the issue of prison system as a whole, apprise of the specific groups of convicted offenders who are currently put into specialized departments.

The thesis is divided into two parts, theoretical and empirical. Theoretical part presents the development of the prison system, the philosophy of punishment and highlights the humanization of the Czech prison system. The section, which is dedicated to specialized departments, itemizes the different types of these departments. An example of concrete prison which establishes such department is also always presented. More attention is paid to the Světlá nad Sázavou Prison, to its conception and to its specialized department for mothers with children.

The objective of the thesis was to find out what view of Světlá nad Sázavou Prison with its specialized department take the citizens of Světlá nad Sázavou and the neighbouring residents and how the media affects the overall insight into this concernment or what other factors assert.

KEYWORDS

Legislation, The prison system in the Czech Republic, Specialized department, Světlá nad Sázavou Prison

OBSAH

ÚVOD	10
1 VÝKON TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY.....	12
1.1 HISTORIE VĚZEŇSTVÍ V ČESKÝCH ZEMÍCH	12
1.2 PRÁVNÍ ZAKOTVENÍ.....	14
1.3 FILOZOFIE VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY	15
1.4 KONCEPCE ROZVOJE ČESKÉHO VĚZEŇSTVÍ	18
1.5 VĚZEŇSKÁ SLUŽBA.....	20
1.6 DIFERENCIACE VĚZNIC	25
1.7 VNITŘNÍ DIFERENCIACE VĚZNIC	28
1.8 PROGRAMY ZACHÁZENÍ	29
1.9 SPECIFICKÉ SKUPINY ODSOUZENÝCH	30
2 SPECIALIZOVANÁ ODDĚLENÍ.....	34
2.1 ÚVOD DO PROBLEMATIKY	34
2.2 SPECIALIZOVANÉ ODDĚLENÍ PRO VÝKON OCHRANNÉHO LÉČENÍ (PROTIALKOHOLNÍHO, PROTITOXIKOMANICKÉHO, SEXUOLOGICKÉHO, PSYCHIATRICKÉHO A PATOLOGICKÉHO HRÁČSTVÍ)	36
2.2.1 <i>Ochranná léčba závislosti na návykových látkách</i>	37
2.2.2 <i>Sexuologické ochranné léčení</i>	39
2.2.3 <i>Ochranná léčba psychiatrická</i>	40
2.3 SPECIALIZOVANÉ ODDĚLENÍ PRO ODSOUZENÉ TRVALE PRACOVNĚ NEZAŘADITELNÉ	43
2.4 SPECIALIZOVANÉ ODDĚLENÍ PRO ODSOUZENÉ S PORUCHOU DUŠEVNÍ, PORUCHOU CHOVÁNÍ S MENTÁLNÍ RETARDACÍ A S PORUCHOU OSOBNOSTI, KTERÁ JE ZPŮSOBENA UŽÍVÁNÍM NÁVYKOVÝCH LÁTEK	45
2.5 SPECIALIZOVANÉ ODDĚLENÍ PRO ODSOUZENÉ MATKY, KTERÝM JE ZPŘÍSTUPNĚNO VYKONÁVAT TREST SPOLEČNĚ S JEJICH DĚTMI	49
3 SPECIALIZOVANÉ ODDĚLENÍ PRO MATKY S DĚTMI VE VĚZNICI SVĚTLÁ NAD SÁZAVOU.....	50
3.1 SOUČASNÁ KONCEPCE VĚZNICE.....	50
3.2 VZDĚLÁVÁNÍ ODSOUZENÝCH ŽEN	51
3.3 ZAMĚSTNÁVÁNÍ ODSOUZENÝCH ŽEN	53
3.4 SPECIALIZOVANÉ ODDĚLNÍ PRO MATKY S DĚTMI	55
4 METODIKA A CÍLE DIPLOMOVÉ PRÁCE	61
4.1 CÍL PRAKTICKÉ ČÁSTI	61
4.2 METODY PRŮZKUMU	62
4.3 DISTRIBUCE DOTAZNÍKŮ.....	63
4.4 CHARAKTERISTIKA SLEDOVANÉHO SOUBORU	63
5 OBRAZ VĚZNICE SVĚTLÁ NAD SÁZAVOU A SPECIALIZOVANÉHO ODDĚLENÍ PRO MATKY S DĚTMI V MĚDÍCH.....	65
6 VÝSLEDKY DOTAZNÍKOVÉHO ŠETŘENÍ.....	69
6.1 PROCENTUÁLNÍ ZASTOUPENÍ POHLAVÍ V ŠETŘENÉM VZORKU	69
6.2 VĚK RESPONDENTŮ	70
6.3 NEJVYŠŠÍ DOSAŽENÉ VZDĚLÁNÍ RESPONDENTŮ.....	71
6.4 POVĚDOMÍ RESPONDENTŮ O EXISTENCI VĚZNICE.....	72
6.5 INFORMOVANOST O VĚZNICI	73
6.6 ZPŮSOBY INFORMOVANOSTI	74
6.7 POVĚDOMÍ RESPONDENTŮ O ZŘÍZENÍ SPECIALIZOVANÉHO ODDĚLENÍ PRO MATKY S DĚTMI.....	75
6.8 NÁZOR VEŘEJNOSTI NA SPECIALIZOVANÉ ODDĚLENÍ PRO MATKY S DĚTMI.....	76
6.9 VLIVY PŮSOBÍCÍ NA UTVÁŘENÍ NÁZORU O ODDĚLENÍ	77
6.10 POVĚDOMÍ RESPONDENTŮ O EXISTENCI VĚZNICE	78
6.11 PŘEDSTAVA O SPECIALIZOVANÉM ODDĚLENÍ	79
6.12 NÁZOR NA NEGATIVNÍ DŮSLEDEK NA PŘIROZENÝ VÝVOJ DÍTĚTE	80
6.13 „ODLEHČENÍ TRESTU“	81
6.14 NÁZOR NA POBYT DÍTĚTE VE VĚZNICI S MATKOU V POROVNÁNÍ S JINÝM PROSTŘEDÍM BEZ MATKY ...	82
6.15 STANOVENÁ VĚKOVÁ HRANICE PRO POBYT DÍTĚTE NA ODDĚLENÍ.....	83
6.16 ZÁVĚR ŠETŘENÍ	84

ZÁVĚR	87
POUŽITÁ LITERATURA	91
SEZNAM PŘÍLOH	95

SEZNAM ILUSTRACÍ

Obrázek 1: Zastoupení pohlaví.....	69
Obrázek 2: Věk respondentů	70
Obrázek 3: Dosažené vzdělání.....	71
Obrázek 4: Povědomí o ženské věznici	72
Obrázek 5: Dostupnost informací o věznici	73
Obrázek 6: Zdroje informací	74
Obrázek 7: Povědomí o oddělení.....	75
Obrázek 8: Názor na oddělení	76
Obrázek 9: Názor	77
Obrázek 10: Splňuje oddělení povahu trestu.....	78
Obrázek 11: Představa oddělení	79
Obrázek 12: Negativní dopad na dítě.....	80
Obrázek 13: Odlehčení trestu	81
Obrázek 14: Názor na pobyt dítěte ve věznici.....	82
Obrázek 15: Věk dítěte.....	83

ÚVOD

Téma diplomové práce jsem si zvolila z důvodu návaznosti na již zpracovávanou problematiku v práci bakalářské. V této práci jsem se věnovala ochrannému léčení ve výkonu trestu odnětí svobody. Proto jsem se rozhodla rozpracovat další navazující pojmy.

Diplomová práce se zabývá specializovanými odděleními ve výkonu trestu odnětí svobody. Úvodní kapitoly jsou věnované přiblížení problematiky vězeňství. Jelikož specializovaná oddělení považují za rys humanizace vězeňství, je první kapitola věnována historii vězeňství a vývoji jednotlivých trendů v minulosti.

Další kapitola se zaměřuje na výkon trestu odnětí svobody. Důležitým podkladem je zde právní zakotvení, o které se opírají veškeré další informace. Jsou zde zařazeny nejdůležitější zákony a vyhlášky týkající se výkonu trestu odnětí svobody a nastíněn jejich obsah. Navazuje kapitola o filozofii trestu, který je chápán jako jeden ze základních výchovných prostředků. Předloženy jsou teorie funkcí trestání, základní principy jednání s vězněnými osobami, které vyplývají především z Listiny základních práv a svobod, ale i ze zásad, které jsou obsaženy v trestním zákoně a trestním řádu. Tuto část uzavírá přehled strategických cílů, které uvádí Koncepce rozvoje českého vězeňství. Poté je představena výše zmiňovaná Koncepce rozvoje českého vězeňství, kde je opět akcentována humanizace.

Další část práce je věnována vězeňské službě, poznatky jsou podloženy aktuálními zákony a další dostupnou literaturou. Jsou zde zaznamenány jednotlivé prvky organizace, stanovené priority Vězeňské služby, úkoly a přehled zaměstnanců Vězeňské služby. Následují informace o diferenciaci věznic, rozdělení na vnitřní a vnější. Jednotlivé druhy věznic podle vnější diferenciacie jsou přehledně uvedeny a rozepsány základní údaje o nich. Na toto téma navazuje pojednání o programech zacházení, je zde opět vycházeno z platných právních předpisů. Jsou zde vypsány a rozvedeny druhy aktivit, které jsou obsaženy v programech zacházení, zaměstnanci, kteří se podílí na vytváření těchto programů. Se specializovanými odděleními výkonu trestu zajisté úzce souvisí specifické skupiny odsouzených. Proto jim je zde také věnován prostor. Dle legislativních rámců jsou jasně vymezeny a vybrané skupiny jsou blíže popsány.

Kapitola věnující se specializovaným oddělením je uvedena základním dělením podle dvou dostupných zdrojů, které se v malé míře liší. Je zde také řečeno, že specializovaná oddělení jsou zřizována pro specifické skupiny odsouzených, jsou zde tvořeny různorodé programy zacházení a že jsou tato oddělení v neustálém procesu výrazných změn. Další k

apitoly se zaměřují na jednotlivá specializovaná oddělení a bližší popis problematiky související s danými odsouzenými osobami. Zařazena jsou specializovaná oddělení pro výkon ochranného léčení, kde je rozveden i pojem zabezpečovací detence, specializovaná oddělení pro odsouzené trvale pracovní nezařaditelné, specializovaná oddělení pro odsouzené s poruchou duševní, poruchou chování s mentální retardací a s poruchou osobnosti, která je způsobena užíváním návykových látek a specializovaná oddělení pro matky s dětmi. U každého druhu oddělení je uvedeno, která konkrétní věznice toto oddělení zřizuje a vždy je představena jedna konkrétní věznice věnující se této problematice.

Poslední teoretická část seznamuje se současnou koncepcí Věznice Světlá nad Sázavou. Je zde podrobně popsána problematika vzdělávání a zaměstnávání odsouzených žen. Informace jsou aktuální, neboť bylo mj. čerpáno i z rozhovorů se zaměstnanci Vězeňské služby. Na představení celého komplexu navazuje kapitola o specializovaném oddělení pro matky s dětmi, které je jediné v ČR. Veškeré poznatky jsou podloženy osobní návštěvou věznice a rozhovory se zaměstnanci této věznice.

Nadcházející kapitola je již součástí praktické části a je věnována metodice a cílům diplomové práce. Konkrétně jsou uvedeny cíle praktické části, metody průzkumu, distribuce dotazníků a charakteristika sledovaného souboru. V praktické části bude využito kvantitativní metody průzkumu, která bude podložena prvkem kvalitativního přístupu, což doloží kapitola o obrazu Věznice Světlá nad Sázavou a specializovaného oddělení pro matky s dětmi v médiích. Uvedeny zde budou různé dostupné zprávy, rozhovory, doklady o exkurzích, dokumenty. Cílem je poukázat na to, že tato věznice je v médiích často prezentována.

Kvalitativní průzkum bude založen na dotazníkovém šetření, kterého se zúčastní osoby z okolí Světlé nad Sázavou a cílem je zmapovat subjektivní názor lidí na věznici a specializované oddělení, odhalit jak dochází k utváření náhledu na tuto instituci.

1 VÝKON TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY

1.1 Historie vězeňství v českých zemích

„Pojem věznění je odvozen od slova „vězeti“, což znamená zůstat, setrávat nebo zdržovat se na určitém místě, v určitém čase a prostředí, zpravidla proti své vůli nebo vlastnímu zájmu.“ (KÝR, Aleš, 2006, s. 1)

Vězeňství je institucionalizovaná činnost státu, která se podřizuje platnému trestnímu právu. Vývoj vězeňství je v těsném spojení s vývojem trestního práva a soudnictví.

V rámci tématu diplomové práce se tato kapitola věnuje stručnému přehledu vývoje vězeňství na našem území se zřetelem k prosazující se humanizaci a specializované odborné péči.

K vězeňství neodmyslitelně patří pojem trestu. Trest se vyvíjel z práva pomsty a byl realizován jako akt odplaty. V prvopočátku byla na předním místě oběť či její příbuzní, blízcí. Dle pravidla oko za oko, zub za zub, měli právě tito právo pomsty. Postupně však tuto roli obvykle přebíral panovník nebo jiný nositel moci. Stát začal vytvářet instituce, kde bylo realizováno trestní právo. Ve středověku bylo hlavním účelem trestu zastrašení, k doznání bylo využíváno mučidel. Trestání bylo podmíněno společenským postavením pachatele.

Průlom v zájmu o kriminalitu můžeme sledovat v 18. století, kdy se zájem obrací k osobnosti pachatele i vlivu sociálního prostředí. V roce 1764 Cesare Belarii vydává publikaci s názvem „O Zločinech a trestech“ (Dei delicti e delle pene). V díle se autor věnuje otázce presumce nevinoty, možnostmi převýchovy zločinců a prevenci zločinnosti.

Dějiny vězeňství se na našem území až do vzniku Československa vyvíjely převážně v souladu s dějinami Habsburské monarchie. Mučení při výslechu zakázala až Marie Terezie. Hygienické podmínky v tehdejší vězení byly tragické. Většina vězňů nevydržela v nevyhovujících podmínkách více jak tři roky. Vězeňství ovlivnil až Josef II. svými reformami.

Důležitou osobností byl také kněz, pedagog a vlastenec František Josef Řezáč (1819-1879). Řezáč působil ve věznicích při nápravě zločinců a při předcházení zločinům, tedy jeho snahy byly preventivní. Důvěřoval především moci výchovy a vzdělání. F. J. Řezáč se také zabýval příčinami zločinnosti. K nim řadil nízký stupeň vzdělání, rodinné, občanské, státní a církevní poměry a též příčiny vnitřní, tedy osobnost pachatele. Velmi pokrokové se jeví jeho myšlenky o alternativních trestech.

Velké změny ve vězeňství přišly po roce 1918 po vzniku samostatného Československa. Obrat spatřujeme v zavedení moderních přístupů. U odsouzených se dbalo na osobní hygienu, nově bylo možné, aby se vězni vyučili řemeslům, důraz byl kladen na vzdělání a osvětu, do věznic totiž docházeli vyučující, kteří vedli přednášky nejen o historii a zdravotědě. Byl prohlubován progresivní systém výkonu trestu. Šlo o postupné zmírňování vězeňského režimu v souvislosti s průběhem nápravy odsouzených. V roce 1928 bylo evidováno 6 mužských trestnic, také existovala samostatná ženská trestnice s oddělením pro mladistvé. Byl zřízen tzv. přechodný ústav v Leopoldově, kam byli přemísťováni trestaní muži s dlouhodobými tresty bez možnosti podmíněného propuštění po dvou třetinách vykonaného trestu. Výše nastíněný rozvoj však přerušila nacistická okupace.

Po vzniku Protektorátu Čechy a Morava byl zachován dřívější justiční i vězeňský řád, také legislativní rámec. V jednotlivých zařízeních existovalo české protektorátní vedení a také německé říšské vedení. Toto atypické historické období není předmětem práce.

Ihned po osvobození bylo rozhodování o umístování do vězeňských zařízení v kompetenci revolučních národních výborů. Ovšem koncem roku 1945 se tato působnost vrátila pod Ministerstvo spravedlnosti. Po roce 1945 se shledáváme se snahou navázat na předválečné tradice. Další zlom přináší rok 1948. Vězení začíná sloužit nejen k izolaci pachatelů trestních činů, ale také k umístování protistátních vězňů. Ti byli odsouzeni státním soudem na základě zákona č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky. Také byly zřizovány tábory nucených prací, kde byly nevyhovující až nelidské podmínky. Dekret prezidenta č. 126 ze dne 27. 10. 1945 zřizoval zvláštní nucené pracovní oddíly ve všech věznicích a trestních ústavech, kam byli umístováni odsouzení s trestem odnětí svobody nad 5 let (zejména Němci).

Roku 1953 byl vydán Řád nápravných zařízení, který podle vzoru Sovětského svazu stanovil strukturu tzv. nápravných zařízení. Tato zařízení byla členěna na 6 druhů podle stupně střežení. Při zařazování do jednotlivých typů bylo přihlíženo k povaze trestného činu a k závažnosti provinění. Na tato ustanovení navazuje Řád pro nápravně pracovní tábory z roku 1955, který se zakládá rovněž na sovětské zkušenosti. Tento Řád stanovil 4 typy táborů k využívání vězeňské práce. Tzv. třídní nepřátelé vykonávali trest v nejpřísnějších podmínkách a byli přidělováni na fyzicky velmi namáhavé a méně finančně ohodnocené práce. Zřízeno bylo zvláštní oddělení, kam byli zařazováni zvláště nebezpeční odsouzení. Toto oddělení se nacházelo v nápravných pracovních táborech v Leopoldově, Valdicích, Plzni a Pardubicích.

K výrazné úpravě výkonu trestu odnětí svobody přispěla Standardní minimální pravidla pro zacházení s vězni, která byla doporučena OSN již v roce 1957. Byl tedy vydán zákon č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. Odsouzení byli zařazováni do třech nápravně výchovných skupin, kterým odpovídaly typy nápravně výchovných ústavů.

Dne 8. 12. 1989 bylo na základě amnestie za tzv. trestné činy proti republice propuštěno 52 vězňů. 1. 1. 1990 byla novým prezidentem Václavem Havlem vyhlášena široká amnestie, po které zůstalo ve výkonu trestu 6 000 vězňů z původního stavu 22 000. V roce 1992 byla zpracována nová koncepce českého vězeňství v závislosti na Evropských vězeňských pravidlech. V souvislosti s novou koncepcí byl přijat zákon 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční stráž. Vězeňská služba ČR byla zřízena k plnění úkolů státní správy ve vězeňství, byla zbavena přímého politického vlivu. Odpovědnost za její činnost byla svěřena generálnímu řediteli, který je jmenován ministrem spravedlnosti. Pronikání humanizace a odborného zacházení s odsouzenými přináší zákon č. 293 /1993 Sb., o výkonu vazby a zákon č. 294/1994 Sb., který upravil a doplnil zákon č. 59/1956 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. V současné době je v platnosti zákon č. 169/1999. (SOCHŮREK, 2007; KUBÍČKOVÁ 2011; www.vscr.cz)

1.2 Právní zakotvení

„Hlavním cílem trestu odnětí svobody je výchovné působení na pachatele trestného činu, dosažení změny struktury v jeho chování žádoucím způsobem a jeho zdárná reintegrace do intaktní společnosti.“ (www.vscr.cz)

Uplatňuje se princip snižování rizika recidivy a princip restorativní justice, což znamená obnovu narušeného sociálního stavu s aktivní účastí dotčených osob a odborníků.

S podrobnostmi o výkonu trestu odnětí svobody ve věznicích a nezvláštních odděleních vazebních věznic se seznamuje zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a změně některých souvisejících zákonů. Dosažení účelu trestu odnětí svobody ve smyslu trestního zákona prostředky, které jsou v tomto zákonu zakotveny, je podstatou výkonu trestu.

Hlavní zásady výkonu trestu stanovuje paragraf 2 tohoto zákona takto: *„Trest může být vykonáván jen takovým způsobem, který respektuje důstojnost osobnosti odsouzeného a omezuje škodlivé účinky zbavení svobody; tím však nesmí být ohrožena potřeba ochrany společnosti. S odsouzeným ve výkonu trestu se musí jednat tak, aby bylo zachováno jeho zdraví, a pokud to doba výkonu trestu umožní, podporovaly se takové postoje a dovednosti,*

keré odsouzeným pomohou k návratu do společnosti a umožní vést po propuštění soběstačný život v souladu se zákonem.“ (zákon č. 169/1999 Sb., § 2).

Velmi důležitým právním ustanovením je zákon č. 40/2009, trestní zákoník (dále jen zákon č. 40/2009 nebo trestní zákoník). Trestní zákoník stanovuje, že *„trestným činem je protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně.*“ (zákon č. 40/2009)

Dále je právní úprava výkonu trestu odnětí svobody opatřena Vyhláškou ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává Řád výkonu trestu odnětí svobody. Činnost věznic se také řídí nařízeními generálního ředitele a metodickými pokyny ředitelů odborů generálního ředitelství VS ČR. Všechny zmíněné dokumenty jsou rozpracovány ve Vnitřním řádu věznice, který vydává její ředitel.

Podmínky výkonu trestu odnětí svobody jsou v souladu s Listinou základních práv a svobod i doporučeními Rady Evropy v oblastech zacházení s vězni a dodržování lidských práv.

1.3 Filozofie výkonu trestu odnětí svobody

Trest je chápán jako jeden ze základních výchovných prostředků. *„V celospolečenském kontextu je používán jako významný obranný mechanismus před chováním a jednáním, které porušuje zavedené sociální konvence, pravidla nebo normy, tedy i delikventním jednáním, přičemž systém trestů je vymezen sociálními normami, zejména právem.*“ (SOCHŮREK, 2007, s. 11)

Trest by měl představovat pro pachatele vysoké riziko, a to v oblasti velké pravděpodobnosti dopadení a neodvratnosti odsouzení. Zásadou trestu by mělo být co nejrychlejší následování po provinění, citelnost a jistota. Dle penologického chápání má trest dvě roviny. Do jedné roviny zahrnuje ochranu společnosti před pachateli trestných činů a do druhé řadí nápravu pachatele.

Adler et al. podávají přehled teorií funkcí trestání:

- Retributivní teorie

Jde o teorii odplaty. Trest je chápán jako zrcadlení spáchaného trestného činu. Účel trestu tkví v újmě pachateli, který se vědomě dopouští páchaní trestné činnosti a musí si být vědom hrozících následků.

- Teorie odstrašení

Tato teorie spočívá ve snaze odradit nejen pachatele, ale i celou veřejnost od páchaní trestných činů.

- Nápravná teorie

Cílem trestu je věnovat odsouzenému dostatečný čas a vhodné formy zacházení, které povedou k následnému odklonu od kriminální činnosti. Jde o korektivní význam trestu.

- Eliminační teorie

Cílem této teorie je izolace pachatele od společnosti, která mu brání v páchaní další trestné činnosti.

- Restituční teorie

Tento pohled je také nazýván jako kompenzační teorie. Zde je brán zřetel na oběť či pozůstalé a zahrnuje alternativní tresty a odškodnění.

- Smíšené teorie

Mnoho států uplatňuje právě smíšené přístupy z výše uvedených teorií. Smíšené teorie jsou obsaženy i v zákonu o trestu odnětí svobody, který je platný v České republice. (SOCHŮREK, 2007)

Účinnost trestu lze stanovit poměrem minimální síly sankce k maximálnímu naplnění její funkce. Trest je trestem pouze v případě, že obsahuje sankci. Ovšem obsažen musí být i požadavek zamezení prizonizace a naplnění funkce trestu. Trest v sobě nese vyrovnávací funkci, což znamená, že újma, která je pachateli způsobena, může na jedné straně citově uspokojit poškozeného, na straně druhé může vést k náhradě učiněné škody.

Většinová společnost zastává názor, že trest by měl mít povahu především represivní. Proto se filozofie trestu stává předmětem diskuzí v závislosti na vývoji a vzdělanosti společnosti. Setkáváme se s názorem, že pouze odplatou není možné účinně chránit společnost před nebezpečným chováním z prostého důvodu – každý trest odnětí svobody má svůj konec.

Koncepce rozvoje českého vězeňství stanovuje základní principy jednání s vězňnými osobami. Jsou velmi důležité, protože dávají hodnotový a humánní smysl regulativní a integrativní funkci trestu, odrážejí etické aspekty práce Vězeňské služby. Tyto základní principy vyplývají hlavně z Listiny základních práv a svobod, ze zásad, které jsou obsaženy v trestním zákoně a trestním řádu ČR. Též se inspiřují z řady Doporučení Rady Evropy.

Uvedeny jsou následující principy: mezi ně např.:

- „se všemi osobami, jež jsou omezeny na svobodě, musí být zacházeno s ohledem na jejich lidská práva a lidskou důstojnost;
- život ve věznici má být v co nejvyšší míře blízký pozitivním aspektům života ve společnosti;
- výkon trestu odnětí svobody má být plánován individuálně s důrazem na vytváření nejlepších možných podmínek pro reintegraci po propuštění.“

(Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015, s. 8)

V koncepci rozvoje českého vězeňství jsou stanoveny tyto strategické cíle:

- „Koncipováním a naplněním nové bezpečnostní doktríny, jejímž základem bude komplementární působení prvků vnější bezpečnosti a bezpečnosti dynamické, zajistit přiměřenou míru bezpečnosti a bezpečí pro společnost, vězně a vězeňský personál.
- K objektivnějšímu posuzování a efektivnější eliminaci rizik, představovaných jednotlivými vězněnými osobami, koncipovat a realizovat nově diagnostikování, klasifikaci a umístování vězněných osob; přitom akceptovat principy založené na metodě hodnocení rizik a potřeb.
- Činit kroky k dalšímu zintenzivnění spolupráce s Probační a mediační službou České republiky
- Zjednodušit strukturu vězeňských zařízení, přičemž základ této struktury budou tvořit pouze tři typy věznic, a to věznice pro výkon trestu odnětí svobody s dozorem, věznice pro výkon trestu odnětí svobody s ostrahou a vazební věznice.
- Na základě zkušeností z rozvinutých vězeňských systémů zvýšit zásadně účast odborných diagnostických pracovišť vězeňské služby při zařazování a přeřazování odsouzených do typů věznic.
- Zpracovat a realizovat strategii zaměstnávání vězněných osob směřující k rozšíření možností zaměstnávání, přitom počítat též se zaměstnáváním během výkonu vazby.
- Činit kroky k žádoucím změnám vězeňské architektury, a to především s cílem modernizace vězeňských zařízení, případně výstavby nových.

- *Být moderním, dynamickým systémem, jenž je otevřen odůvodněným změnám. K tomu orientovat vztahy s veřejností, s institucemi a organizacemi, včetně Koncepce aktivních zahraničních kontaktů.*
- *V návaznosti na koncepční změny ve zdravotnictví veřejném a s ohledem na specifické potřeby vězeňství dořešit systém zdravotnické péče o vězněné osoby i personál.*
- *Činit kroky k tomu, aby případný další nárůst (nebo stagnace) počtu vězněných osob nebyl důvodem k rezignaci na dosažení strategických cílů.*“

(Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015, s. 9)

1.4 Koncepce rozvoje českého vězeňství

V roce 1989 se vězeňství v České republice vydalo cestou radikální přeměny. Základem změn v přístupu je považována depolitizace našeho vězeňství, decentralizace jeho řízení, demilitarizace a bezpochyby také humanizace. V rámci humanizace nepřichází trest odnětí svobody o svůj represivní charakter, při jeho výkonu je ale zohledněna lidská důstojnost vězňů a život ve vězení se co nejvíce přizpůsobuje běžnému civilnímu životu. Systém českého vězeňství se nerozvíjel kontinuálně jako ostatní evropské státy. Stál tedy před závažným problémem přeměnit se zásadně a v relativně krátkém období. (www.vscr.cz)

Teoretickým základem transformace vězeňství byla Koncepce českého vězeňství přijatá v roce 1991 a na ni navazující Harmonogram dlouhodobého vývoje. Oba materiály zcela naplňovali zásady Evropských vězeňských pravidel, podle kterých byl nově zformulován účel trestu odnětí svobody a vyjádřen požadavek humanizace jeho výkonu. Zmíněná koncepce se inspirovala zahraničními modely, výhodou též bylo, že se mohla vyhnout chybám a značně zkrátit některé vývojové etapy. Z hlediska cílů a obsahu zacházení s vězni byla Koncepce naplněna. Méně úspěšná byla v otázce decentralizace řízení a vytvoření vhodných materiálních podmínek pro řádnou správu vězeňství. (Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015)

„Vězeňský systém musí být chápán jako odraz demokratických hodnot společnosti, přestože věznice, jako instituce, nejsou ve středu jejího zájmu. Způsob zacházení s pachateli trestné činnosti vyjadřuje velmi zřetelně i vztah společnosti k jedinci a postoj k občanským právům a svobodám.“ (Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015, s. 6)

Typická má být pro moderní vězeňský systém jeho dvojí povaha. Na jedné straně zůstává chápán jako represivní instituce, na druhé straně má být součástí systému sociální péče, jelikož jeho snahy se zaměřují na nápravu a převýchovu osob, které závažným způsobem porušili pravidla společenského života.

Nová Koncepce, která byla přijata Ministerstvem spravedlnosti v roce 2005, reflektuje vývoj ve světě i v Evropě, kolísající penologické tendence, mění se situaci ekonomickou a kontexty mezinárodně politické. Proto tato koncepce nahradila původní, více než deset let starou koncepci, která již nemohla reagovat na vstup České republiky do Evropské unie. Výše jsou tedy uvedeny důvody ke zformulování nové koncepce, která má za cíl zajistit další kontinuální rozvoj českého vězeňství.

Z toho je vyvozeno, že základním cílem Koncepce českého vězeňství do roku 2015 je reagovat na nové souvislosti a podmínky a současně stanovit priority českého vězeňského systému.

Koncepce vychází z doporučení Rady Evropy, legislativního rámce, penologického výzkumu, současné úrovně systému a prognóz. Ve vlastním textu se věnuje filozofii trestu, bezpečnosti, výkonu vazby, výkonu trestu odnětí svobody, zdravotnictví, organizaci, řízení a vztahům s veřejností, zabezpečení a správou vězeňství.

V roce 2006 uvedl tehdejší generální ředitel Vězeňské služby ČR Luděk Kula v rozhovoru pro Českou televizi, že je především nutné zaměřit se na přeplněnost českých věznic, k čemuž směřovaly i připomínky ombudsmana. Zdůraznil, že je to primárně otázka financí. I přesto Vězeňská služba hledá volné kapacity, což je trend, pomocí kterého by se Česká republika mohla zařadit mezi vyspělé evropské státy. Kula dále říká, že trest má být trestem, ale s lidskou tvář. V roce 2006 byly v ČR standardem 4 m² na osobu, v ostatních vyspělých státech EU 6-12 m². Dalším podnětem ke změnám byla zaměstnanost vězňů. Pracující vězeň si dle údajů ČT průměrně za měsíc vydělá 4 500 – 10 000 Kč. Vydělanými penězi většinou hradí minulé dluhy a náklady za pobyt ve vězení. Podle vyjádření ředitelů věznic není problém v tom, že by odsouzení neměli o práci zájem, ale v tom, že je jí málo. Cílem bylo dosáhnout 60% zaměstnanosti, a to se jeví jako obtížné. Takovou zaměstnaností se mohla pochlubit pouze jediná věznice, Věznice v Kynšperku nad Ohří. Naopak nejméně pracují vězni ve Vinařicích, pouze 14 %.

S odstupem času můžeme reflektovat stav z roku 2006, o kterém hovořil generální ředitel Luděk Kula a stav současný. Poslední aktualizace ze dne 27. 1. 2014 uvádí, že počet

vězněných osob je 16 802. Naplněnost věznic je pak 80,28 %. Zaměstnanost z listopadu 2013 byla 68,09 %. Můžeme tedy konstatovat, že cíl dosáhnout 60% zaměstnanosti byl naplněn.

1.5 Vězeňská služba

Podle novelizovaného zákona č. 555/1992 Sb. zajišťuje Vězeňská služba výkon vazby, výkon zabezpečovací detence a výkon trestu odnětí svobody. Stanovuje, že je Vězeňská služba ozbrojeným bezpečnostním sborem, který je řízen generálním ředitelem vězeňské služby.

Základní prvky organizace Vězeňské služby:

- Generální ředitelství
- Vazební věznice (výkon vazby)
- Věznice (výkon trestu odnětí svobody)
- Institut vzdělávání Vězeňské služby

Generální ředitelství je orgánem ministra spravedlnosti, který kontroluje a řídí Vězeňskou službu. V jeho čele stojí generální ředitel. Vnitřní struktura Generálního ředitelství je složena ze sekretariátu generálního ředitele a jednotlivými specializovanými odbory Vězeňské služby. Zabývá se především úkoly koncepčního, odborného, metodického a kontrolního rázu. (ČERNÍKOVÁ, 2008)

Generální ředitel je jmenován a odvoláván ministrem spravedlnosti. Také jemu odpovídá generální ředitel za činnost Vězeňské služby. Generální ředitel je nadřízeným všech příslušníků Vězeňské služby ČR.

V čele vazebních věznic, věznic a Institutu vzdělávání stojí ředitelé, kteří jsou jmenováni a odvoláváni generálním ředitelem. Organizačními jednotkami Vězeňské služby je generální ředitelství, vazební věznice, věznice, ústav pro výkon zabezpečovací detence, Institut vzdělávání, Střední odborná učiliště, Zotavovny. Vězeňská služba vznikla přeměnou z dřívějšího Sboru nápravné výchovy, který nahradila.

Vězeňská služba si stanovuje tyto priority:

- statická a dynamická bezpečnost
- snižování rizika recidivy
- rozšiřování výrobních kapacit

- dodržování evropských vězeňských standardů
- mezinárodní spolupráce

(www.vscr.cz)

Úkoly vězeňské služby

- spravuje a střeží vazební věznice a věznice a odpovídá za dodržování zákonem stanovených podmínek výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody,
- spravuje a střeží ústavy pro výkon zabezpečovací detence,
- střeží, předvádí a eskortuje osoby ve výkonu vazby, ve výkonu zabezpečovací detence a ve výkonu trestu odnětí svobody a eskortuje tyto osoby do výkonu ústavní nebo ochranné výchovy, ústavního ochranného léčení nebo zabezpečovací detence, a to bezprostředně po ukončení výkonu vazby, zabezpečovací detence nebo trestu odnětí svobody,
- prostřednictvím programů zacházení soustavně působí na osoby ve výkonu trestu odnětí svobody a obdobně i na některé skupiny osob ve výkonu vazby s cílem vytvořit předpoklady pro jejich řádný způsob života po propuštění,
- provádí výzkum v oboru penologie a využívá jeho výsledky a vědecké poznatky při výkonu vazby a při výkonu trestu odnětí svobody,
- zajišťuje pořádek a bezpečnost v budovách soudů, státních zastupitelství a ministerstva a v jiných místech jejich činnosti a v rozsahu stanoveném tímto zákonem zajišťuje pořádek a bezpečnost při výkonu pravomoci soudů a státních zastupitelství,
- vytváří podmínky pro pracovní a jinou účelnou činnost osob ve výkonu vazby, ve výkonu zabezpečovací detence a ve výkonu trestu odnětí svobody,
- provozuje hospodářskou činnost za účelem zaměstnávání osob ve výkonu trestu odnětí svobody, případně i osob ve výkonu vazby,
- vede evidenci osob ve výkonu vazby, ve výkonu zabezpečovací detence a ve výkonu trestu odnětí svobody na území České republiky,
- plní úkoly, které pro ni vyplývají z vyhlášených mezinárodních smluv, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána,

- zabezpečuje vzdělávání příslušníků Vězeňské služby (dále jen "příslušníci") a občanských zaměstnanců Vězeňské služby, které provádí Akademie Vězeňské služby, a vzdělávání osob ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody, které provádí Střední odborné učiliště,
- poskytuje zdravotní služby ve svých zdravotnických zařízeních osobám ve výkonu vazby, osobám ve výkonu zabezpečovací detence a osobám ve výkonu trestu odnětí svobody, příslušníkům a občanským zaměstnancům Vězeňské služby; v případě potřeby zabezpečuje zdravotní služby u mimovězeňských poskytovatelů zdravotních služeb,
- v rozsahu stanoveném zvláštním právním předpisem objasňuje a prověřuje vlastními pověřenými orgány (dále jen „pověřené orgány Vězeňské služby“) trestné činy osob ve výkonu vazby, trestu odnětí svobody a zabezpečovací detence; ve spolupráci s Generální inspekcí bezpečnostních sborů se podílí na předcházení a odhalování trestné činnosti příslušníků Vězeňské služby a občanských zaměstnanců zařazených k výkonu práce ve Vězeňské službě spáchané při výkonu služby nebo při plnění pracovních úkolů.

(zákon č. 555/1992 Sb.)

Vězeňský personál

Zákonem č. 555/1992 stanovené úkoly ve Vězeňské službě zajišťuje vězeňská stráž, justiční stráž, správní služba, Institut vzdělávání a pověřené orgány Vězeňské služby.

Úkol vězeňské stráže spočívá ve střežení, předvádění a eskortování osoby ve výkonu vazby, ve výkonu zabezpečovací detence a ve výkonu trestu odnětí svobody. Také střeží vazební věznice, ústavy pro výkon zabezpečovací detence. Je ale reálné, aby byla povolána k plnění úkolů justiční stráže.

Povinností justiční stráže je, aby zajišťovala pořádek a bezpečnost v budovách soudů, státních zastupitelství a ministerstva, také i v jiných místech jejich činnosti. I justiční stráž může být povolána k plnění úkolů vězeňské stráže.

Správní služba má v kompetenci rozhodovat ve správním řízení, zabezpečuje organizační, ekonomickou, vzdělávací, výchovnou, zdravotnickou a další odbornou činnost.

Evropská vězeňská pravidla kladou velký důraz právě na osobnostní kvality zaměstnanců Vězeňské služby, na které závisí i penitenciární proces. Ve věznicích odlišujeme dva druhy pracovníků; příslušníci vězeňské služby a občanskí pracovníci. Občanskí pracovníci zajišťují logistické a hospodářské služby, údržbu personální politiku, správní záležitosti.

„Zaměstnanci vězeňské služby jsou povinni jednat s osobami ve výkonu trestu odnětí svobody vážně, rozhodně, respektovat jejich práva, zabránit krutému nebo důstojnost ponižujícímu zacházení s těmito osobami. Vystupování vězeňského personálu by mělo být příkladem vysoce socializovaného chování, které poskytuje podněty pro sociální rehabilitaci odsouzených a dává předpoklady pro optimálnější sociální klima věznic, ve kterých může probíhat účinnější penitenciární proces. Profesionální sociální pracovníci poskytují informace a rady, zastupující, pracující s klienty a poskytují jim jiné obdobné odborné služby. Odbornost sociálního pracovníka se vyznačuje tím, že je schopen se znalostí základů sociologie, psychologie, zdravotní péče, práva a sociální politiky diagnostikovat konkrétní potřeby konkrétního člověka a navrhnout řešení.“ (KUBÍČKOVÁ, 2011, s. 46)

Dříve byly do řad vězeňské služby přijímány osoby na základě projevení zájmu o tuto práci. Docházelo tedy k tomu, že byli přijímáni nekvalifikovaní zaměstnanci. V současnosti se tento jev podařilo utlumit. Shledáváme se se zvyšujícími se nároky na kvalifikaci, odbornost a osobnostní předpoklady pro přijetí do pracovního poměru.

Všichni zúčastnění pracovníci jsou zaměstnáváni ve zvýšeném rizikovém a stresovém prostředí, jelikož pracují v prostředí, které se od prostředí jiných sociálních služeb liší především složením svých klientů. Klienti jsou v tomto případě různým způsobem narušení jedinci, ve valné většině těžko resocializovatelní, s častými poruchami osobnosti apod.

Dle informací dostupných ze všeobecné prezentace Vězeňské služby ČR skutečný stav zaměstnanců k 1. 9. 2013 čítal 5 734 příslušníků vězeňské stráže, 3 853 občanských zaměstnanců a 1039 příslušníků justiční stráže.

V přímém kontaktu s vězňnými jsou tyto zaměstnanci:

- Vedení věznice (ředitel a jeho zástupci)
- Výchovní pracovníci (vychovatelé, vrchní dozorcí)
- Specialisté (psychologové, speciální pedagogové, sociální pracovníci, sociologové, kaplani a učitelce školských vzdělávacích střediscích)
- Duchovní

- Pracovníci strážní a eskortní služby
- Občanští zaměstnanci
- Zdravotnický personál
- Pracovníci oddělení prevence a stížností

Speciální pedagog

Je odborným zaměstnancem oddělení, je zodpovědný za odbornou úroveň realizace programu zacházení a vnitřní diferenciací u svěřených odsouzených. Speciální pedagog musí mít dokončené vysokoškolské vzdělání – magisterský program pedagogického zaměření.

Psycholog

Úkolem tohoto odborného zaměstnance je garance odborné psychologické činnosti u odsouzených a odbornou úroveň realizace programu zacházení. Další náplní práce psychologa je psychologická diagnostika vězňů, zpracovávání psychologického posouzení v rámci komplexní zprávy, doporučení pro program zacházení, dále spolupracuje na zpracovávání konkrétních programů zacházení jednotlivých odsouzených. Pro pracovní pozici psychologa je nutné, aby měl úplné vysokoškolské vzdělání v daném oboru.

Vychovatel

Vychovatel zabezpečuje komplexní výchovnou, vzdělávací, diagnostickou a preventivní činnost, která je zaměřena na celkový rozvoj osobnosti a na socializaci, resocializaci a reedukaci. Zahrnuje i cílená opatření k optimalizaci vzdělávacího procesu odsouzených a realizaci protidrogové prevence v rámci věznice. Vychovatel je denně v kontaktu s vězni, vyřizuje jejich problémy a požadavky. Z toho je patrné, že jde o ústřední postavu tohoto procesu. Předpokladem pro plnění této pracovní pozice je bakalářský studijní program s pedagogickým zaměřením, před rokem 1990 bylo dostačující pouze dokončené středoškolské vzdělání.

Sociální pracovník

Základem práce sociálního pracovníka je samostatná sociální práce, která se orientuje především na plynulý přechod odsouzených do řádného občanského života, při kterém se zaměřuje na zajištění a dodržení standardů kvality poskytování sociálních služeb. Je podřízeným vedoucího oddělení výkonu trestu, zároveň plní funkci odborného poradce ředitele věznice v otázce sociálně právních aspektů výkonu trestu. Podmínkou pro vykonávání této pracovní pozice je absolvovaný bakalářský studijní program nebo vyšší odborné vzdělání sociálního zaměření.

Vychovatel – terapeut

Jde o odborného zaměstnance, který realizuje individuální a skupinové terapie, je metodicky veden psychologem. Podílí se na zpracování projektů pro jednotlivé kategorie odsouzených, na tvorbě skladby programu zacházení a dalších speciálních výchovných aktivit.

Vzdělávání

Resortním vzdělávacím zařízením je Institut vzdělávání. Je organizační jednotkou Vězeňské služby ČR s celostátní působností, sídlo má ve Stráži pod Ralskem a vzdělávací středisko v Kroměříži. Zabezpečuje náležité vycvičení a vyškolení příslušníků a občanských zaměstnanců Vězeňské služby pro výkon služby nebo práce. Institut vytváří potřebné podmínky pro účel zvyšování odborné úrovně zaměstnanců, zajišťuje základní profesní přípravu, specializační kurzy a další formy odborného vzdělávání v Programu celoživotního vzdělávání. (KUBÍČKOVÁ, 2011, s. 48)

Základní úroveň vzdělávání zaměstnanců Vězeňské služby je zajištěna základní odbornou přípravou. Základní odbornou přípravou prochází všichni noví zaměstnanci, kteří jsou přijati do služebního nebo pracovního poměru. Je členěna podle zařazení zaměstnanců do výkonu služby nebo práce v jednotlivých organizačních jednotkách. (www.vscr.cz)

1.6 Diferenciace věznic

Věznice jsou rozčleněny podle způsobu vnější ostrahy a zajištění bezpečnosti:

- S dohledem

- S dozorem
- S ostrahou
- Se zvýšenou ostrahou

V dnešní době se upouští od diferenciací práv a povinností v jednotlivých typech věznic. Práva a povinnosti odsouzených se stanovují jednotně ve všech čtyřech typech věznic. Východiskem je názor, že postavení odsouzeného z hlediska rozsahu jeho práv se odvíjí na jeho chování během výkonu trestu. Tímto způsobem se vězňený aktivizuje, aby se dobrým chováním zasloužil o zlepšení svých sociálních podmínek života ve výkonu trestu odnětí svobody. K tomu slouží množství odměn, které se dále rozšiřuje. Do života ve věznici se metaforicky přenáší realita běžného života, kde platí, že každý jedinec se musí snažit o příznivější podmínky svého života a sám zodpovídá za kvalitu svého života. (ČERNÍKOVÁ, 2008)

Diferenciaci můžeme rozdělit na vnější a vnitřní. Vnější diferenciaci zohledňuje pohlaví, věk, kriminální kariéru, je dána i zařazením odsouzeného do typu věznice soudem. Vnitřní diferenciaci se týká především zařazování vězňů dle jejich osobností, chování, nebezpečnosti apod. Je prováděna v mezích, které jsou stanoveny diferenciací vnější.

Věznice s dohledem

Soud zpravidla do tohoto typu věznice zařazuje „*pachatele, kterému byl uložen trest za přečin spáchaný z nedbalosti a který dosud nebyl ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin*“ (zákon č. 40/2009 Sb.). Ve věznici s dohledem je odsouzeným umožněno pohybovat se po zařízení volně bez omezení. Pracovní činnost probíhá mimo věznici, dohled nad odsouzenými provádí zaměstnanec Vězeňské služby jedenkrát týdně. Odsouzeným se umožňuje pohyb mimo prostory věznice za účelem účasti na akcích kulturně výchovných a osvětových, sportovních, bohoslužbách a k návštěvám zdravotnických a podobných zařízení. Je na zvážení ředitele věznice, zda budou doprovázeni Vězeňskou službou (vyhláška č. 345/1999 Sb.).

Věznice s dozorem

„*Soud zpravidla zařadí do věznice s dozorem pachatele, kterému byl uložen trest za přečin spáchaný z nedbalosti a který již byl ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin, nebo pachatele, kterému byl uložen trest za úmyslný trestný čin ve výměře nepřevyšující tři léta a který dosud nebyl ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin*“ (zákon č. 40/2009 Sb.). Ve věznici s dohledem se mohou odsouzení organizovaně pohybovat pod dohledem Vězeňské služby. Po

uvážení a svolení ředitele věznice lze odsouzeným povolit volný pohyb uvnitř věznice. Pracovní činnost probíhá zpravidla mimo prostory věznice na nestřežených pracovištích, je prováděna kontrola pracovníkem Vězeňské služby nejméně jedenkrát za hodinu. Ředitel věznice může také dovolit odsouzeným, u kterých lze předpokládat, že toho nezneužijí, volný pohyb mimo věznici při plnění pracovních úkolů, k návštěvám zdravotnických, rehabilitačních a podobných zařízení. Návštěvy odsouzených se většinou konají bez dohledu Vězeňské služby. (vyhláška č. 345/1999 Sb.)

Věznice s ostrahou

Odsouzený je zařazen do tohoto typu věznice, pokud mu byl uložen trest za úmyslný trestný čin a nejsou zároveň splněny podmínky pro umístění do věznice s dozorem nebo se zvýšenou ostrahou. Také je zařazen pachatel, který byl odsouzen pro přečin spáchaný z nedbalosti a nebyl zařazen do výkonu trestu odnětí svobody do věznice s dohledem nebo dozorem (zákon č. 40/2009 Sb.). Ve věznici s ostrahou se odsouzení pohybují organizovaně pod dohledem zaměstnance Vězeňské služby, pracovní činnost probíhá zpravidla uvnitř věznice nebo na pracovištích mimo věznici, která jsou střežená. Avšak odsouzení, u kterých je možno předpokládat, že toho nezneužijí, mohou být zaměstnání na nestřežených pracovištích, která jsou mimo věznici. Dohled nad pracovní činností je prováděn zaměstnancem Vězeňské služby minimálně jedenkrát za 45 minut. Návštěvy odsouzených se konají pod dohledem příslušníka Vězeňské služby. (vyhláška č. 345/1999 Sb.)

Věznice se zvýšenou ostrahou

Do věznice tohoto typu je zařazen „*pachatel, kterému byl uložen výjimečný trest (§54), kterému byl uložen trest odnětí svobody za trestný čin spáchaný ve prospěch organizované zločinecké skupiny (§ 108), kterému byl za zvlášť závažný zločin (§ 14 odst. 3) uložen trest odnětí svobody ve výměře nejméně osmi let, nebo který byl odsouzen za úmyslný trestný čin a v posledních pěti letech uprchl z vazby nebo z výkonu trestu*“ (zákon č. 40/2009). Odsouzení se v prostorách věznice pohybují pod dohledem zaměstnance Vězeňské služby. Pracovní činnost probíhá na pracovištích uvnitř věznice nebo vykonávají vhodnou práci na celách, dohled provádí Vězeňská služba nejméně jedenkrát během třiceti minut. (vyhláška č. 345/1999 Sb.)

„*Do výkonu trestu odnětí svobody může být odsouzený přijat pouze na základě pravomocného a vykonavatelského rozhodnutí soudu a nařízení výkonu trestu odnětí svobody nebo také na základě vydané výzvy soudu k nastoupení výkonu trestu odnětí svobody anebo*

příkazu soudu k dodání odsouzeného do výkonu trestu, pokud je prodlení v nástupu k výkonu trestu z civilního života. “ (ČERNÍKOVÁ, 2008, s. 79)

Umístování vězňů při příjmu do věznice je prováděno tak, že vždy se odděleně umísťují ženy od mužů, zpravidla odděleně se také umísťují mladiství od dospělých, recidivisté od odsouzených, kteří jsou ve výkonu trestu poprvé, odsouzení za úmyslně spáchané trestné činy od odsouzených za trestné činy z nedbalosti, odsouzení trvale pracovní nezařaditelní, odsouzení s duševními poruchami a poruchami chování, odsouzení s uloženým ochranným léčením.

Odsouzený je přijat do věznice na tzv. přijímací oddělení. Zde následují preventivní lékařské prohlídky, na jejich základě posílá správa věznice hlášení na Generální ředitelství Vězeňské služby. Podle těchto nezbytných informací je rozhodnuto o umístění odsouzeného do konkrétní věznice náležitého typu podle nařízení soudu.

Pro odsouzeného je vybírána věznice s ohledem na nabízené specializované programy, na blízkost trvalého bydliště, aby byla možnost udržení sociálních vztahů. Do konkrétní věznice je odsouzený přijat na nástupní oddělení, kde je vypracována komplexní zpráva o odsouzeném. Na základě komplexní zprávy se odsouzenému nabízí vhodný program zacházení. V případě, že si odsouzený z nabízených aktivit nevybere, je povinen účastnit se minimálního programu, který je stanoven řádem věznice. (ČERNÍKOVÁ, 2008)

1.7 Vnitřní diferenciaci věznic

Vnitřní diferenciaci vyjadřuje rozdělování odsouzených do tří přístupných skupin vnitřní diferenciaci, a to podle přístupu odsouzených k naplňování předem určeného cíle programu zacházení, chování, podle postoje ke spáchanému trestnému činu a přístupu k plnění povinností v průběhu výkonu trestu.

„Cílem vnitřní diferenciaci je motivovat odsouzené k aktivnímu a zodpovědnému přístupu k plnění svých povinností a naplňování programu zacházení prostřednictvím diferencovaného zacházení. Vnitřní diferenciaci se zpravidla neuplatňuje v přijímacím oddělení, a to včetně dočasně eskortovaných odsouzených, a dále v oddělení nástupním, výstupním a krizovém. Ve specializovaném oddělení a oddělení bezdrogové zóny se uplatňuje, pokud kapacita oddělení přesáhne 30 odsouzených. “ (Vnitřní řád vazební věznice Praha – Ruzyně, s. 20)

Uplatňován je ucelený systém pozitivní motivace, který napomáhá k vytváření pozitivních postojů a dovedností odsouzených, které v závěru vedou ke snižování rizik a k úspěšné resocializaci.

1.8 Programy zacházení

Během výkonu trestu je povinností odsouzeného řídit se vnitřním řádem věznice, který stanovuje činnosti, které jsou pro danou skupinu odsouzených povinné či dobrovolné. Konkrétní činnosti, které jsou určeny jako povinné, jsou obsaženy v programu zacházení. Program zacházení je zpracován na základě komplexní zprávy o odsouzeném, je zde zakotven cíl působení na odsouzeného, metody zacházení, které se zaměřují na dosažení cíle a způsob a četnost hodnocení. Podstatou programu je vést odsouzeného k přijetí odpovědnosti za spáchaný trestný čin. (České vězeňství, 2011/2)

Bližší informace o programech zacházení nalezneme v zákonu č. 169/1999 Sb., hlava III Zacházení s odsouzenými (zvláště pak § 40 a § 41). Programy zacházení jsou také zaneseny ve vyhlášce Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody.

„Věznice nabídne odsouzenému na základě komplexní zprávy výběr z alternativ programů, vycházejících z možností věznice, které pro něj považuje za vhodné. Přitom nemusí jít o výběr celého programu, ale jeho částí. Výběr programu stvrdí odsouzený podpisem. Alternativy jsou voleny tak, aby ve svém formativním důsledku byly rovnocenné. Kombinace alternativ umožňují sestavit programy v potřebné míře individualizované.“ (vyhláška č. 345/1999 Sb., § 36)

Druhy aktivit, které jsou obsaženy v programech zacházení:

- a) pracovní aktivity,
- b) vzdělávací aktivity,
- c) speciální výchovné aktivity,
- d) zájmové aktivity,
- e) oblast utváření vnějších vztahů.

Pracovní aktivity obsahují zaměstnávání, dále práci, která je třeba k zajištění každodenního provozu věznic (úklid, příprava jídla, výměna a praní ložního prádla apod.)

Vzdělávací aktivity zahrnují aktivity, které jsou realizované vzdělávacím střediskem Vězeňské služby. Týkají se především dokončení základního vzdělání, profesní přípravou. Dále jde o vzdělávání vedené nebo kontrolované zaměstnanci Vězeňské služby. Zahrnuto je zde i vzdělávání v korespondenčních kurzech a síti základních, středních, vyšších odborných nebo vysokých škol České republiky.

Speciální výchovné aktivity se zaměřují na speciální individuální a skupinové pedagogické a psychologické působení prováděné specialisty (pedagogy, psychology, terapeuti). Zařazeny jsou zde terapeutické aktivity, zejména sociální výcvik, psychoterapie, arteterapie, tak sociálně – právní poradenství a trénink zvládnání vlastní agresivity.

Zájmové aktivity obsahují různé formy individuální a skupinové zájmové činnosti, které jsou organizované zaměstnanci s odborným vzděláním. Jejich posláním je u odsouzených rozvíjet schopnosti, vědomosti a sociální dovednosti.

V případě, že si trestaný nevybere z nabízených aktivit, pak se musí zúčastnit tzv. minimálního programu zacházení, který je stanoven vnitřním řádem dané věznice. Jeho základ je tvořen pracovními aktivitami, které však musí odpovídat zdravotnímu stavu odsouzeného. Program minimálního zacházení je určen také pro ty, kteří nastoupili k výkonu krátkodobého trestu odnětí svobody (do šesti měsíců). Každý program zacházení se zásadně snaží vyplnit volný čas nejen aktivitou pracovní, ale také dle motivace, zájmů a závažnosti spáchaného trestného činu odsouzeného. „*Každým programem zacházení prostupuje snaha po jakési mravní nápravě odsouzeného.*“ (České vězeňství, 2011/2, s. 12)

Na Programu zacházení se podílí speciální pedagog, sociální pracovníci, psycholog a vychovatel. Program zacházení je stvrzen podpisem ředitele věznice a také podpisem odsouzeného. V průběhu výkonu trestu je možné program zacházení upravovat a aktualizovat.

„*Program zacházení představuje základní formu komplexního působení na odsouzeného cílenou na dosažení účelu výkonu trestu odnětí svobody. Tím je stejně jako u ostatních trestů chránit společnost před pachateli trestné činnosti, zabránit odsouzeným v páchání další trestné činnosti a vést je k tomu, aby vedli řádný život.*“ (České vězeňství, 2006/5, s. 8)

Z článku dále vyplývá, že české programy zacházení mají vysokou úroveň. Milan Hospodka tvrdí, že programy zacházení jsou na takové úrovni především díky jejich obsahu a též profesionalitě odborníků, kteří programy vytváří, aktualizují a hodnotí. Lze sledovat rozmanitost programů zacházení, která je dána konkrétními skupinami odsouzených, které jsou do věznic zařazovány a jaká specializovaná oddělení jsou v dané věznici zřízena. (České vězeňství, 2006/5)

1.9 Specifické skupiny odsouzených

O specifických skupinách odsouzených pojednává zákon č. 169/1999, Sb. a také vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb. Skupiny jsou v těchto legislativních rámcích jasně vymezeny:

- a) mladiství,
- b) odsouzené ženy,
- c) trvale pracovně nezařaditelní,
- d) odsouzení s poruchami duševními a s poruchami chování
- e) odsouzení s doživotním trestem
- f) odsouzení cizinci
- g) odsouzení s výkonem ochranného léčení během výkonu trestu

„Ve výkonu trestu můžeme z psychologického hlediska najít lidi od normy až po ty, kteří trpí závažnými poruchami chování, poruchami osobnosti, sexuálními deviacemi, mají snížený intelekt nebo jiné různé problémy, někdy přechodného, někdy trvalého rázu. Specifickými skupinami vězňů jsou rovněž mladiství, ženy, matky s dětmi, trvale pracovně nezařaditelní vězni, vězni se smyslovými, rozumovými nebo tělesnými postiženími, neurotici, lidé dlouhodobě zneužívající alkohol nebo drogy nebo na nich závislí. Zařadit sem můžeme i odsouzené cizince, vězně vykonávající trest doživotí nebo dlouhodobé (výjimečné) tresty a vězně z prostředí organizovaného zločinu.“ (SOCHŮREK, 2007, s. 43)

Pro výše zmíněné skupiny odsouzených jsou zřízeny jak samostatné věznice, tak i specializovaná oddělení, nebo je s nimi alespoň specializovaně zacházeno.

Věznice pro mladistvé

Tato věznice slouží k výkonu trestu odsouzených ve věku mladistvých, tj. 15 až 18 let. Také pro ty, kteří už sice překročili hranici plnoletosti, tj. 18 let, ale v této věznici dokončují svůj trest. V roce 2011 se vedení vězeňské správy rozhodlo, že mladistvé odsouzené rozdělí do více míst po celé republice. Do té doby se všichni mladiství umísťovali do věznice ve Všehrdech.

Ve věznici ve Všehrdech jsou zařazeni i dospělí vězni. Mladiství vězni nejsou ubytováni v klasických celách, ale v pokojích po třech až čtyřech, jsou pro ně vyhrazeny dvě ubytovny. Po nástupu do výkonu trestu jsou rozdělováni speciálním pedagogem a sociálními pracovníky do skupin podle závažnosti trestu. *"Dosud jsme byli jedinou věznicí pro mladistvé, proto se tady objevují všechny druhy prohřešků, od obyčejných krádeží a útěků z výchovných ústavů až po vraždy,"* říká vězeňský pedagog Karel Kubát v reportáži pro Českou televizi.

Důraz je kladen na vzdělání a vedlejší aktivity zejména proto, aby bojoval proti nudě, sporům a šikaně. Polovina z více než 120 odsouzených se vzdělává. Některé obory studují

mladiství společně s dospělými vězni. *"Někteří mají motiv, aby jim byly hrazeny náklady výkonu trestu, protože denní studium se bere jako zaměstnanost. Dalším motivem je větší šance na dobré hodnocení, a tudíž i předčasné podmíněčné propuštění,"* vysvětluje v rozhovoru vedoucí školského střediska Věznice Všehrdy Pavel Vorálek. Vzdělávání je zajišťováno prostřednictvím Školského vzdělávacího střediska, které je jedním ze sedmi odloučených pracovišť Středního odborného učiliště Vězeňské služby. Postupně byly učební obory rozšířeny z jednoho na šest a v roce 2005 bylo vzdělávání odsouzených navýšeno o sedmý učební obor. Dále se otevírají další nová oddělení v jiných městech. (Reportáž ČT24, <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/156522-vsehrdy-jak-se-zije-ve-veznici-pro-mladistve/>)

Udělování trestních opatření u mladistvých je upraveno zákonem č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže. Dále pak výkon daného trestního opatření je upraven zákonem č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. Jak bylo výše zmíněno, výkon trestního opatření probíhá ve věznicích, které jsou určeny speciálně pro mladistvé, a není uplatňována vnější diferenciaci.

„U mladistvých je zohledněna adolescentní etapa vývoje, charakteristická různou mírou dosažené úrovně chování, psychické, rozumové, sociální, mravní vyzrálosti a sociální odpovědnosti, podmíněná kvalitou socializačního procesu v prostředí, ve kterém byl mladiství vychováván.“ ČERNÍKOVÁ, 2008, s. 108)

Výkon trestního opatření odnětí svobody u mladistvých sje především zaměřen na naplnění výchovné integrativní funkce. Toto probíhá skrze snahy o snižování negativních důsledků uvěznění, na které je tato skupina velmi citlivá. Umožňují to hlavně specifické programy zacházení realizované i ve výkonu vazby. Důležité je vytváření podmínek pro realizaci různorodých činností, které jsou obsaženy v programech zacházení pro mladistvé. Integrativní funkce je podporována též vypracováním skupin vnitřní diferenciaci podle osobnostní charakteristiky, zahrnuta je i závažnost provinění, úroveň psychosociální vyzrálosti. Na základě takto shromážděných informací je diferencován proces zacházení. (ČERNÍKOVÁ, 2008)

Věznice pro odsouzené za nedbalostní trestné činy

Hlavním aspektem je v tomto případě předpoklad toho, že trestný čin byl spáchán neúmyslně, bez záměru ublížit. *„Trestem bývá pro tyto lidi svědomí. Příčinou trestné činnosti bývá souhra náhod, podcenění určitých situací, zanedbání nebo opomenutí povinnosti, nejčastěji dopravní nehoda nebo nedodržení bezpečnostních předpisů v zaměstnání apod.*

těmto vězňům zpravidla velmi pomáhá jejich rodinné zázemí, které se od nich neodklání. Většinou si také uvědomují svoji vinu a trest akceptují, navíc se snaží si trest co nejvíce zkrátit a dosáhnout podmíněného propuštění. Osobnosti těchto vězňů nebývají narušeny, naprostá většina z nich je v psychické normě. (SOCHŮREK, 2007, s. 43)

Věznice pro ženy

Věznice pro ženy jsou zřízeny ve všech typech věznic. Černíková uvádí, že specifické zacházení se ženami pochází „z podstaty pohlavní diverzity, psychiky a psychosomatického uspořádání.“ Dále říká, že mají „nízký práh emotivní vzrušivosti, jsou náchylnější k patickým afektům i hysteroidním výbuchům. Trpí fixovanými a velmi těžko vyvratitelnými představami o ztrátě dětí během pobytu ve věznici.“ (ČERNÍKOVÁ, SEDLÁČEK, 2002, s. 73)

Dále jsou mezi specifické skupiny odsouzených zařazovány matky s dětmi, odsouzení sexuální devianti, odsouzení závislí na alkoholu nebo drogách, odsouzení trpící poruchami osobnosti, trvale pracovně nezařaditelní vězni, vězni se závažnými poruchami chování, vězni s mentální retardací, cizinci, vězni odsouzení na doživotí, výjimečným nebo k dlouhodobým trestům, vězni z prostředí organizovaného zločinu, vězni umístění do bezdrogové zóny a multirecidivisté. (SOCHŮREK, 2007)

2 SPECIALIZOVANÁ ODDĚLENÍ

2.1 Úvod do problematiky

Dostupné zdroje uvádí, že jsou zřízeny čtyři druhy specializovaných oddělení. Je tomu tak ve všech jednotlivých typech věznic. Jmenovitě to jsou:

- pro odsouzené trvale pracovně nezařaditelné
- pro odsouzené matky, kterým je zpřístupněno vykonávat trest společně s jejich dětmi (většinou do tří let věku)
- pro výkon ochranného léčení (protialkoholního, protitoxikomanického, sexuologického, psychiatrického a patologického hráčství)
- pro odsouzené s poruchou duševní, poruchou chování s mentální retardací a s poruchou osobnosti, která je způsobena užíváním návykových látek

Na takovýchto odděleních jsou tvořeny a realizovány programy zacházení, které mají velmi přísná měřítka. Setkáváme se s tím, že plně odpovídají praxi ve vyspělých evropských státech.

„Různorodost programů zacházení je dána tím, jaké konkrétní skupiny odsouzených jsou do jednotlivých věznic zařazovány a jaká specializovaná oddělení jsou v nich zřizována samozřejmě s ohledem na přítomnost erudovaných odborných zaměstnanců. Z mého pohledu představují specializovaná oddělení určitou výkladní skříň českého vězeňství a zároveň jsou vizitkou každého ředitele věznice.“ (České vězeňství, 2006/5, s. 8)

V roce 2006 generální ředitel Luděk Kula v rozhovoru uvedl, že práce s odsouzenými osobami, které jsou zařazeny do specializovaných oddělení, žádá vysokou profesionalitu, značnou dávku entuziasmu, ale bezesporu také finanční prostředky na nejrůznější specifické pomůcky a další materiál. Technické, materiální a finanční zabezpečení zhruba čtyřiceti specializovaných úkolů není lehké. Rozdílné jsou nejen personální, ale i materiální nároky na realizaci programů specializovaných zařízení, které nejsou uniformní z důvodu odlišnosti potřeb umístěných osob.

Specializovaná oddělení jsou v neustálém procesu výrazných změn, což je důsledkem postupné reprofilace věznic a vazebních věznic a začlenění samostatných oddělení pod oddělení výkonu trestu. Financování těchto oddělení je zajišťováno především z účelově

vázaných prostředků, které jsou určeny na realizaci protidrogového programu a programu prevence kriminality. (České vězeňství, 2006/5)

Kubíčková uvádí následující oddělení pro zacházení se specifickými skupinami vězňů, které jsou zřizovány ve věznicích a vazebních věznicích:

- Oddělení specializované pro výkon trestu odsouzených s poruchou osobnosti a chování, způsobenou užíváním návykových látek. Na takovýchto odděleních s vězni pracují specializovaně připravení zaměstnanci. Cíleně se zaměřují na tlumení negativních projevů daných vězňů. Uplatňována je hlavně pracovní terapie, individuální nebo skupinová psychoterapie. Zařazováni jsou zde také vězni, kteří se projevují agresivně k sobě nebo svému okolí, či jsou jinak nebezpeční.
- Oddělení specializované pro výkon ochranného léčení protitoxikomanického, protialkoholního, na léčení pro patologické hráčství. Zde trest vykonávají odsouzení, kteří mají soudem nařízené ochranné ústavní protialkoholní nebo protitoxikomanické léčení. Také ti, kteří se k léčbě přihlásí dobrovolně.
- Oddělení specializované pro výkon trestu odsouzených trvale pracovní nezařaditelných. Do této skupiny se řadí vězni v důchodovém věku nebo vězni vážně nemocní nebo s vážným tělesným postižením.
- Oddělení specializované pro výkon trestu odsouzených s mentální retardací. Tato skupina je specifickou především proto, že tito odsouzení bývají často obětí šikany fyzické i psychické. Z toho vyplývá, že tato skupina vězňů vyžaduje specializované zacházení.
- Oddělení se zesíleným stavebně technickým zabezpečením, kde vykonávají trest odsouzení na doživotí, výjimečným nebo dlouhodobým trestem. Z penologického hlediska jsou tito vězni značně různorodou skupinou. Zařazeni jsou tu vězni s vážnými psychickými poruchami, pachatelé nájemných vražd, pachatelé závažných hospodářské kriminality a další skupiny. Osobnosti vězňů jsou často značně rozdílné, objevují se osobnosti s vážnými psychickými poruchami a problémy, ale i naopak psychicky relativně v normě. V přístupu k těmto vězňům je kladen důraz na individualitu jednotlivých osob a profesionalitu personálu.
- Oddělení specializované pro výkon ochranného léčení sexuologického, kde jsou umístěni odsouzení, kterým byla diagnostikována některá ze sexuálních deviací.

Odsouzení zde vykonávají sexuologickou ochrannou léčbu pod specializovaným působením odborníků.

2.2 Specializované oddělení pro výkon ochranného léčení (protialkoholního, protitoxikomanického, sexuologického, psychiatrického a patologického hráčství)

Ochranné léčení je prvním z ochranných opatření, které zmiňuje trestní zákon. Pojem ochranného léčení je zakotven v trestním zákonu v hlavě páté, dílu třetím, především § 99, Zákonu č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže, Zákonu č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody, ve vyhlášce ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody. Je chápáno jako následek trestného činu, avšak i činu jinak trestného a lze jej ukládat i nepřičetným osobám. (ŠÁMAL, 2010)

Skupinu osob, kterým je ukládáno ochranné léčení, tvoří především nebezpeční jedinci, kteří spáchali čin nebezpečný pro společnost, avšak pro jejich nepřičetnost je nelze stíhat. Totéž je platné pro pachatele, kteří se při spáchání trestného činu nacházeli ve stavu zmenšené přičetnosti, a dále jsou zahrnuti pachatelé závislí na návykové látce. Toto ale platí pouze v případě, že trestný čin byl spáchán pod vlivem návykové látky nebo je prokázána souvislost s jejím zneužíváním. (ČERNÍKOVÁ, 2002)

Potřeba uložení ochranného léčení jakožto i jeho intenzita je dána zejména potřebou léčení pachatele, nikoliv vztahem závažnosti spáchaného činu ke společnosti. Avšak určitá souvztažnost mezi spáchaným činem a následným zvolením intenzity ochranného léčení je žádoucí. Působí především preventivně, obsahuje ale i složku represivní (omezení nebo zbavení osobní svobody v případě ambulantního či ústavního léčení). Osoba s uloženým ochranným léčením musí s tímto uložením souhlasit. (ŠÁMAL, 2010) „*Ochranné léčení má význam nejen pro ochranu společnosti, nýbrž může být na prospěch i jim samým, neboť jim poskytne odbornou lékařskou péči.*“ (ČERNÍKOVÁ, 2002, s. 72)

Mezi hlavní cíle ochranného léčení je zařazeno léčení duševní poruchy, kterou pachatel trpí a na základě této poruchy spáchal trestný čin, dále izolace pachatele trestného činu, který je nebezpečím pro společnost, zařazena je i prevence recidivy trestného jednání v důsledku duševní poruchy a v neposlední řadě resocializace a následné zařazení pacienta zpět do běžného života. „*Celé léčení je zaměřené nejprve na motivaci pro změnu a později bezproblémový vstup pacienta do běžného života, včetně zajištění existenčních podmínek*

a obnovení často narušených kontaktů s pacientovou rodinou a blízkými.“ (ŠÁMAL, 2010, č. 4)

Shledáváme se s rozdělením typů ochranného léčení:

- a) ochranné léčení závislosti na návykových látkách
- b) sexuologické ochranné léčení
- c) psychiatrické ochranné léčení

Uvedené typy rozlišujeme z hlediska indikací a použitých léčebných metod. Uložené ochranné léčení je vykonáváno v případě souběžného vykonávání trestu právě ve specializovaném oddělení konkrétní věznice.

2.2.1 Ochranná léčba závislosti na návykových látkách

Do této skupiny ochranných opatření zahrnujeme léčbu závislostí na omamných a psychotropních látkách, tedy i závislost na alkoholu. „60 % odsouzených mužů a žen páchá majetkovou trestnou činnost, popř. násilnou trestnou činnost, což je zapříčiněno právě závislostním chováním. Silně závislý narkoman má potřebu čtyř tisíc korun denně na drogu.“ (speciální pedagožka Věznice Praha Ruzyně) Získané peníze pocházejí právě z krádeží, získané produkty potom člověk se závislostí prodává pod cenou (až o 50 %) nejčastěji řidičům taxislužby apod. Veřejnost je již dostatečně poučena a takovéto nabídky na ulici rezolutně odmítá.

Specializovaná oddělení pro výkon ochranného léčení protitoxikomanického v ústavní formě jsou zřizována ve věznicích v Opavě, Rýnovicích a ve Znojmě. Specializované oddělení pro odsouzené s poruchou osobnosti a chování způsobenou užíváním psychotropních látek zřizuje věznice Bělušice, Nové Sedlo, Ostrov, Plzeň, Příbram a Všehrady.

„Výskyt primární, sekundární i terciální drogové trestné činnosti je mezi uživateli nelegálních návykových látek v pokročilejším stadiu závislosti velmi vysoký. Je důležité si přitom uvědomit, že užívání nelegálních návykových látek přivádí každého uživatele do světa mimo zákon. Drogu není možné opatřit jinak než ilegální cestou.“ (MIOVSKÝ, 2003, s. 61) Zásadním důsledkem může být právě trest odnětí svobody. Výkon trestu je pak pádným důvodem ke změně. Závislý jedinec stojí tváří v tvář důsledkům svého jednání, a proto docházíme k tomu, že by tato konfrontace měla vést k upevnění motivace ke změně. Motivace však potřebuje vhodné načasování (timing), tzn. připravit dotyčného na změnu. Z praxe víme, že člověk závislý na návykové látce nejdříve kladně přijímá léčbu a nebrání se jí. „V případě,

že odsouzenému léčbu stále podsouváme a nabízíme východiska, stává se, že začne postupně ustupovat. Je přehlcn nabídkou a cítí se tlačěn do kouta. Je nutné proto správně volit míru nabídky a odsouzeného výrazně nenutit, ale správně motivovat.“ (speciální pedagožka, Věznice Praha Ruzyně)

Specializované oddělení Opava

Opavská věznice se nachází v Moravskoslezském kraji. Skládá se ze dvou budov se samostatnou historií. První z budov se nachází v Olomoucké ulici a vznikla jako součást justičního paláce. Do provozu byla uvedena v roce 1888. Druhá budova v Krnovské ulici patřila původně armádě.

V této věznici vykonávají trest mladiství odsouzení muži, dospělí muži v kategorii s dozorem a rovněž ženy všech kategorií. Celková kapacita věznice čítá 450 míst. V roce 1999 zahájilo provoz specializované oddělení pro léčbu odsouzených žen závislých na drogách, alkoholu, patologickém hráčství. Toto oddělení má kapacitu 26 míst. Vznik tohoto oddělení byl podnícen nutností realizovat úkol ze Souboru protidrogových opatření ve výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody na léta 1998 – 2000. Tento úkol byl vypracován Generálním ředitelstvím Vězeňské služby České republiky. V červnu roku 2004 bylo specializované oddělení rozšířeno o výkon ochranného léčení protialkoholního a léčení patologického hráčství pro odsouzené muže o kapacitě 30 míst. Klienty specializovaného oddělení jsou ženy a muži trpící alkoholovou nebo drogovou závislostí. Oddělení si klade za cíl vytvořit takové podmínky trestaným, aby docházelo k jejich úspěšné resocializaci a zredukovala se míra kriminální recidivy. K uskutečnění stanovaného cíle napomáhá léčebně-výchovný program, který je sestavován odborným týmem, probíhá spolupráce i s Psychiatrickou léčebnou v Opavě.

Uplatňují se zde následné terapeuticko-výchovné aktivity: *terapeutické* (arteterapie, biblioterapie, muzikoterapie, pracovní terapie, relaxační techniky, imaginace, meditace, jóga, poradenství, pastorační činnost), zájmové aktivity (výtvarný, hudební, rukodělný, zahradnický, šachový kroužek, kroužek ručních prací, společenských her a další), sportovní aktivity (stolní tenis, aerobik, posilování, vybíjená, odbíjená, minikopaná, nohejbal, kuželky), vzdělávací aktivity (přednášky s protialkoholní a protitoxikomanickou tématikou, přednášky se společenskou, historickou a kulturní tématikou, všeobecná osvěta, besedy o filozofii, výuka psaní na stoji a další). (www.vscr.cz)

Dále je ve věznici zřízeno oddělení pro výkon trestu odsouzených žen s duševní poruchou a poruchou chování. Začátkem roku 2005 byla v objektu v Krnovské ulici zřízena bezdrogová zóna s kapacitou 29 míst pro odsouzené muže v kategorii dohled a dozor.

2.2.2 Sexuologické ochranné léčení

Dle psychiatrů, kteří působí na odděleních, kde lze vykonávat uloženou ochrannou výchovu sexuologickou, by neměla tato léčba být vězením, ale měla by vést k bezpečnému a bezproblémovému návratu pachatelů, kteří se dopustili sexuálně motivovaného deliktu, zpět do společnosti. Pacienti podstupují léčbu hormony a psychoterapie. To by mělo přispět k tomu, aby tito pacienti ovládali své sexuální pudy a měli je pod kontrolou. Sexuolog Slavoj Brichcín uvádí, že důsledná léčba může snížit riziko opakování činu až o desetinu. *"Pacienty v ochranné léčbě nelze omezovat jako odsouzené ve výkonu trestu, vztahují se na ně zdravotnické zákony, a nikoli řád vězeňské služby,"* (ředitel léčebny v Praze – Bohnicích Ivan David; <http://www.tribune.cz/clanek/1672-ochranna-lecba-neznamena-vezeni>)

Tento typ ochranné léčby je udělován osobám, které spáchaly sexuálně motivovaný delikt a zároveň je u nich diagnostikována porucha sexuální preference. Většinou se sexuologická ochranná léčba vykonává až po vykonání trestu v nápravném zařízení.

„Pacienty, kteří narušují léčbu ostatních, máme bohužel nadále na odděleních a jedinou sankcí, která jim hrozí, je, že můžeme podat podnět Policii ČR pro podezření z trestného činu maření výkonu úředního rozhodnutí. Doba do eventuálního soudního rozhodnutí je však dlouhá,“ (DAVID, 2007, č. 6)

Specializované oddělení Kuřim

Věznice Kuřim se nachází na jižní Moravě nedaleko Brna. Počátky její činnosti sahají do let 1956-1957, tehdy byla ještě pobočkou Vazební věznice Brno. Je zde zřízeno specializované oddělení pro výkon trestu ochranného léčení sexuologického v ústavní formě s ostrahou. Specializované oddělení vzniklo v roce 1997 a navázalo úzkou spolupráci s externími lékaři. Na toto oddělení jsou zařazeni odsouzení, kteří spolupracují na léčbě nebo projeví zájem o spolupráci. Recidiva těchto osob jsou necelá 3 %.

„Na základě komplexní zprávy či následných konzultací s odbornými zaměstnanci jsou odsouzení zařazeni do intenzivního terapeutického programu, kdy musí týdně plnit 21 hodin docházky do povinných i volitelných aktivit stanovených v programu zacházení. Nabídka pro odsouzené je různorodá. Povinné aktivity jsou zaměřeny na charakteristiku osobnosti a příčiny trestné činnosti. Z volitelných aktivit si může každý vybrat dle svých zájmů a koníčků.“

Plnění zvoleného programu zacházení je vyhodnocováno 1x za 3 měsíce.“
(<http://www.vscr.cz/veznice-kurim-46/>)

Aktivity jsou zde děleny na povinné a nepovinné, tedy volitelné. Do povinných aktivit je zařazena komunita, lékařská ordinace a vyšetření, skupinová psychoterapie, pohybová výchova, pracovní výchova, sociálně psychologický výcvik, večerní klub, sebeobslužné činnosti, úklidové práce, práce pro věznicí. Volitelné aktivity zahrnují například relaxaci, společenskou výchovu, český jazyk, kroužky (vaření, myslivecký, kynologický, modelářský, poslechový, kondiční, šipky, kondiční cvičení atd.)

Jelikož i na tomto oddělení se musí plnit režim, který je daný zákonem o výkonu trestu odnětí svobody, vyhláškou Ministerstva spravedlnosti, vnitřním řádem specializovaného oddělení Věznice Kuřim, jsou možnosti režimové terapie omezeny.
(<http://www.vscr.cz/veznice-kurim-46/>)

2.2.3 Ochranná léčba psychiatrická

Dalším typem ochranné léčby je psychiatrická. Je uložena na základě poruchy osobnosti, což je ve své podstatě trvalý stav, který se projevuje nepříznivými nebo nadměrně zvýrazněnými vlastnostmi osobnosti, dále také odchylkami v oblasti citů, rozhodování i chování. To často může vést k problémům ve vztahu k druhým lidem, společnosti. To může dále vyústit v chronické nerespektování a porušování právních a morálních norem.

Specializované oddělení pro tento typ ochranného léčení je zřízeno ve **Věznici Mírov**. Ještě před zákonným vymezením vzniklo specializované oddělení pro tuto kategorii odsouzených. Samotná činnost oddělení je rozpracována v provozním řádu. V roce 2002 bylo oddělení kapacitně vytíženo, kapacita byla naplněna 30 odsouzenými. Na oddělení bylo zaměstnáno v té době šest odborných pracovníků (vedoucí oddělení, speciální pedagožka, psychologka, dva vychovatelé-terapeuti, vychovatel). Jednou ze základních metod práce je setkávání celého odborného týmu a personálu se všemi odsouzenými na terapeutické komunitě. Setkávání komunity probíhá jednou týdně a řeší se organizační záležitosti.

Dalším specializovaným oddělením je oddělení ve **Vazební věznici Liberec**. *„Hlavním cílem existence a terapeutického zacházení s klienty specializovaných oddělení je snížení rizika recidivy klienta, a v tomto smyslu tedy ochrana potenciální oběti. Znamená to zvýšení schopnosti klienta žít po propuštění samostatně a legálně v kontextu našeho společenského systému a převzetí odpovědnosti za vlastní způsob života. V tomto smyslu pracuje*

specializované oddělení v zájmu ochrany společnosti.“ (<http://www.vscr.cz/vazebni-veznice-liberec-79/o-nas-1591/specializovane-oddeleni-1231/>)

Na oddělení jsou přijímáni dospělí muži s duševní poruchou a poruchou chování. Kapacita oddělení je 21 lůžek. Jedná se o odsouzené s poruchou osobnosti, hlavně disociální a smíšenou, kteří se v minulosti dopustili násilného chování. Tato kategorie odsouzených je značně problematická ve smyslu soustavného narušování, nepříznivého ovlivňování sociální atmosféry. *„Častěji vystupují agresivně a netolerantně ve vztahu ke spoluodsouzeným, vůči personálu věznice i vůči uplatňovaným normám. Dostávají se snadno a lehce do interpersonálních konfliktů a velmi často bez zjevné příčiny projevují nespokojenost. Ve zvýšené míře se u nich v anamnéze vyskytuje abúzus alkoholu či jiných drog, ve výkonu trestu mají zvýšenou tendenci ke zneužívání léčiv, vykazují častěji psychické i somatické potíže, častěji se sebepoškozují.*“ (<http://www.vscr.cz/vazebni-veznice-liberec-79/o-nas-1591/specializovane-oddeleni-1231/>)

Pobyt na specializovaném oddělení trvá zpravidla 12 měsíců. Jde o terapeutický pobyt, který je strukturován stálým denním režimem a dále upravován týdenním plánem aktivit. Terapeutický program čítá týdně 21 hodin, které musí odsouzený splnit. Aktivity programu jsou děleny na povinné a nepovinné. Řadí se mezi ně terapeutické a vzdělávací (polovina programu), dále pracovní, volnočasové a sebeobslužné aktivity. (<http://www.vscr.cz/vazebni-veznice-liberec-79/o-nas-1591/specializovane-oddeleni-1231/>)

Ochranná léčba je jedním z druhů ochranných opatření. *„Ochranná opatření představují samostatnou kategorii trestně právních sankcí ryze preventivní povahy. Jsou sociálně eticky indiferentní, tedy nevyjadřují odsudek pachatele a jeho činu a jsou nezávislé na míře pachatelovy viny.*“ (NOVOTNÝ, VANDUCHOVÁ a kolektiv, 2007, s. 478)

Jednotlivé druhy ochranných opatření se od sebe liší zákonnými předpoklady pro jejich uložení, např. chorobný duševní stav pachatele, chorobná závislost pachatele na návykových látkách apod., dále pak obsahem a způsobem jejich výkonu.(NOVOTNÝ, VANDUCHOVÁ a kolektiv, 2007)

Konečný účel mají ochranná opatření společný s tresty. Jde o *„ochranu společnosti před činy nebezpečnými pro společnost. Z těchto důvodů umožňuje zákon kombinovat tresty a ochranná opatření a nahrazovat tresty ochrannými opatřeními, vyžaduje-li to sledovaný účel.*“ (ČERNÍKOVÁ, 2002, s. 71)

Trestní zákoník rozděluje ochranná opatření do následujících druhů:

- ochranné léčení
- zabezpečovací detence
- zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty
- ochranná výchova

Hlavním společným znakem ochranných opatření a trestů je to, že v obou případech jde o trestní sankci. Tedy o určitý postih, který následuje v případě porušení zákonů. Lze je ukládat podle trestního zákona, oba pojmy jsou obsaženy v zákoně č. 40/2009 Sb.

Zabezpečovací detence

Jelikož je pojem zabezpečovací detence u nás stále vcelku nový, považujeme za vhodné alespoň přiblížit jeho výklad. Problematiku zabezpečovací detence zpracovává zákon č. 129/2008 Sb. „*Tento zákon upravuje výkon zabezpečovací detence v ústavech pro výkon zabezpečovací detence (dále jen „ústav“) zřízených podle zvláštního právního předpisu, které spravuje Vězeňská služba České republiky.*“ (zákon č. 129/2008 Sb., Hlava I)

Ústavy zabezpečovací detence jsou specifické zvláštní ostrahou, léčebnými, psychologickými, vzdělávacími, pedagogickými, rehabilitačními a činnostními programy. Do výkonu zabezpečovací detence jsou umisťovány osoby na základě nařízení soudu. (zákon č. 129/2008)

System ochranné léčby tak, jak fungoval, procházel kritikou z řad odborné veřejnosti dlouhou dobu. *V rámci této skupiny delikventů se setkáváme též s jedinci, u kterých existuje vysoké riziko recidivy trestné činnosti z důvodu nízké, či vůbec nulové účinnosti standardní ochranné léčby. Příčiny tohoto stavu mohou být různé. Jde především o problém léčitelnosti daného duševního onemocnění v konkrétních případech, motivace pacienta k léčbě, účinnost jednotlivých léčebných, terapeutických programů, adekvátní délka léčby a další.* (FIRSTOVÁ, 2008/2, s. 23)

Odborníci již delší dobu pozorovali zneklidňující skupinu nebezpečných agresorů, sexuálních deviantů a dalších osob, které mají nařízenou ochrannou léčbu, kterou však nerespektují, maří její průběh a neplní cíle léčení. Často u těchto osob docházelo k útěkům a svým jednáním ohrožovali nejen personál věznice. I tyto diskuze podněcující zavedení institutu zabezpečovací detence přispěly k jejich vzniku. Odborníci na nutnost jejího založení

upozorňují už od sedmdesátých let dvacátého století. Tento názor je podepřen i kladnými zkušenostmi z ostatních evropských zemí, např. Holandsko a Švýcarsko.

„V Ústavu pro výkon zabezpečovací detence můžeme dle vymezení zákona očekávat nyní zejména jedince mentálně retardované, sexuálně deviantní a psychotické, tedy osoby nebezpečné, u kterých dosavadní léčení nevedlo k dostatečné ochraně společnosti a u kterých existuje podložený předpoklad neúčinnosti ochranného léčení zejména vzhledem k povaze duševní poruchy, možnostem působení na pachatele a eventuálně již projevenému postoji k léčbě.“ (STOŽICKÝ, 2009/1, s. 16)

Můžeme z výše uvedeného vyvozovat, že primární je funkce ochranná a hlavním cílem a účelem je ochrana společnosti. Reedukace a resocializace jsou dalšími důležitými prvky tohoto ochranného opatření. Také sem zahrnujeme cíl vzbudit u těchto osob rozhodnutí vykonat ústavní ochranné léčení a samozřejmě i motivaci k léčbě.

Oddělení pro výkon zabezpečovací detence byl zřízen při věznici v Brně a v Opavě. Právě v **Brně** šlo o první detenční oddělení u nás. Podle vyjádření tiskové mluvčí ministerstva spravedlnosti byl tento objekt vybrán díky své finanční a architektonické výhodnosti. *„Objekt splňuje moderní evropské standardy, je zde dostačující množství venkovních i vnitřních prostor pro realizaci léčebných, rehabilitačních, výchovných a jiných programů. Co se týče kapacity tohoto zařízení, tak se jedná prozatím o 48 míst. Je jasné, že tento objekt nebude svou kapacitou dostačovat a proto se neustále jedná o dalších možnostech.“ (FIRSTOVÁ, 2008/2, s. 27)*

2.3 Specializované oddělení pro odsouzené trvale pracovní nezařaditelné

Podmínky výkonu trestu odsouzených trvale pracovní nezařaditelných nalezneme v zákoně č. 169/1999. Paragraf 69 stanovuje, že trvale pracovní nezařaditelným vězněm je odsouzený, který je starší 65 let, pokud sám neprojeví zájem být pracovní zařazen, dále ten, který byl uznán plně invalidním nebo jehož zdravotní stav neumožňuje trvalé pracovní zařazení. Kázeňské tresty této specifické skupině odsouzených lze udělovat pouze takové, které lze jinak uložit mladistvým. (zákon č. 169/1999)

K této skupině odsouzených se řadí lidé se zdravotním postižením. Jde o skupinu několika desítek vězňů, která se ve srovnání s celkovým počtem vězňů může jevit jako nepatrná. *„Ze základních koncepčních cílů Vězeňské služby ČR však vyplývá i snaha zajistit pro všechny specifické skupiny vězňů podmínky, které by svou kvalitou odpovídaly podmínkám*

a životní úrovni, v jakých by tyto osoby běžně žily, kdyby se neocitly ve výkonu vazby nebo trestu odnětí svobody.“ (BAJCURA, 2005/6 , s. 27)

V českých věznicích jsou budovány bezbariérové přístupy a mnohé z vězeňských zařízení jsou zařízeny technickým vybavením, které umožňuje úspěšné zvládnutí tohoto specifika. V roce 2005 vykonávalo vazbu osm pohybů neschopných vězňů, dále 16 osob se zrakovým postižením a 38 odsouzených se sluchovým postižením. Další desítky vězňů se zdravotním postižením vykonávaly trest právě v odděleních pro pracovní trvale nezařaditelné. Ubytovací kapacity pro tuto specifickou skupinu odsouzených je zřízeno ve věznicích v Karviné, Kuřimi, Pardubicích, ve vazebních věznicích Praha – Pankrác, Brno a České Budějovice. Celkově se v roce 2005 jednalo o třicet takových ubytovacích jednotek pro imobilní osoby.

Pro zacházení s osobami s tělesným postižením disponují vězeňská zařízení odborným personálem. Jedná se především o dozorce a zdravotní sestry. Osobní asistenci imobilních vězňů zajišťují odsouzení - pečovatelé, kteří pro tento účel prošli výběrem a školením. Jsou ubytováni na odděleních s imobilními spoluvězni, aby byli k dispozici podle aktuálních potřeb při udržování hygieny, převlékání apod. Pečovatelé jsou vytíženi 3-4 hodiny denně a jsou financováni z fondu pro ústavní režii. Ostatní vězeňský personál, který se na chodu tohoto oddělení podílí, není zvlášť za tuto práci odměňován. (BAJCURA, Lubomír, 2005)

V současnosti jsou specializovaná oddělení realizována ve věznici v Břeclavi, Karviné, Pardubicích, Světlé nad Sázavou a ve vazebních věznicích v Ostravě a Praze-Ruzyni.

Věznice Břeclav

Věznice se nachází v regionu jižní Morava a výkon vazby je zajišťován pro okresy Břeclav, Hodonín, Uherské hradiště a Zlín. V roce 2006 se v rámci reprofilace z vazební věznice stala věznice pro odsouzené muže zařazené do výkonu trestu odnětí svobody ve věznici s dohledem a ve věznici s dozorem. Kapacita věznice činí 191 míst, z toho 27 míst zůstalo pro oddělení výkonu vazby, která je zajišťována pro okres Břeclav a Hodonín.

V této věznici nalezneme oddělení pro výkon trestu odnětí svobody, které je určeno pro odsouzené, kteří jsou soudem zařazení do typu věznice s dohledem a oddělení určené odsouzeným, kteří jsou soudem zařazení do typu věznice s dozorem. Obě tato oddělení zahrnují i specializované oddělení výkonu trestu pro trvale pracovní nezařaditelné.

Specializované oddělení pro trvale pracovní nezařaditelné muže v dohledu je označováno jako odd. F a pro trvale pracovní nezařaditelné muže v ostraze nese označení odd. A. Specializované oddělení A má kapacitu 63 míst. Vězni jsou zde umístováni do ložnic po

třech. Na oddělení je odsouzeným k dispozici vybavená kuchyňka, televize, stolní fotbal a kulečnick. Kulturní místnost je vybavena třemi počítači. Specializované oddělení F čítá kapacitu 18 lůžek, které jsou rozděleny do 4 ložnic. Toto oddělení je zčásti bezbariérové, kde samozřejmostí je sociální zařízení pro osoby na vozíčku se sprchovým koutem. Oddělení zahrnuje dvě kulturní místnosti, které slouží současně jako jídelny s kuchyňským koutem. Dále zde nalezneme dvě společenské místnosti, knihovnu, počítačový koutek, posilovnu a kuřárnu, k dispozici je i vycházkový dvůr. Odsouzení z obou oddělení se za účasti specialistů zapojují do programů zacházení. Aktivně se účastní kroužku výtvarného, zahrádkářského, počítačového, hudebního zeměpisného či kroužku společenských her. Pro tuto skupinu odsouzených je vytvořena možnost věnovat se pod dohledem speciálního pedagoga rekondičnímu cvičení v posilovně. (České vězeňství, 2011/3)

2.4 Specializované oddělení pro odsouzené s poruchou duševní, poruchou chování s mentální retardací a s poruchou osobnosti, která je způsobena užíváním návykových látek

Náležitosti výkonu trestu odsouzených s poruchou duševní, poruchou chování s mentální retardací a s poruchou osobnosti, která je způsobena užíváním návykových látek upravuje zákon č. 169/1999. Ten stanoví, že u odsouzených s duševní poruchou a poruchou chování, s poruchou osobnosti a chování, způsobenou užíváním psychotropních látek, nebo s mentální retardací se ve vnitřním řádu věznice, především při volbě obsahu a forem programu zacházení, zohledňují závěry odborného lékařského posouzení těchto odsouzených a nutnost individuálního nebo skupinového terapeutického působení. (zákon č. 169/1999)

Na specializovaném oddělení pro výkon trestu odsouzených s poruchou chování nebo osobnosti, která je způsobena užíváním psychotropních látek jsou činnosti přizpůsobeny a směřovány k účelu těchto oddělení. Ve specializovaném oddělení výkonu trestu jsou aktivity směřovány k postupné změně životních hodnot a změnu některých postojů, jak řešit problémové situace v životě. To probíhá formou skupinových psychosociálních výcviků a terapií. Jednou z důležitých forem aktivit je sportovní zátěžový program, jehož cílem je zvýšení fyzické kondice po abúzu drog, zvládnutí agresivního chování a smysluplného trávení volného času. Na těchto odděleních zpracovává programy zacházení odsouzených speciální pedagog na základě anamnézy dotyčného a ve spolupráci s psychologem, terapeutem, vychovatelem a ostatními specialisty. Ve výstupním oddělení jsou pak činnosti zaměřeny na přípravu odsouzených na plynulý vstup do civilního života a samostatnost po propuštění z výkonu trestu. (České vězeňství, 2011/2)

Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů (MKN-10) uvádí v oddílu Poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním psychoaktivních látek (F10-F19), že *„identifikace psychoaktivní substance by měla být založena na tolika informačních zdrojích, jak je jen možno. To znamená údaje získané od pacienta, analýza krve nebo jiných tělesných tekutin, charakteristické somatické a psychické příznaky, klinické znaky a chování, a další důkaz, jako drogy v pacientově vlastnictví, nebo zprávy od informovaných třetích osob. Mnoho uživatelů drog bere více než jeden typ psychoaktivní látky. Hlavní diagnóza by měla být klasifikována, pokud možno podle substance nebo třídy substance, která způsobila nebo se podílela nejvíce na současném klinickém syndromu. Jiné diagnózy by měly být kódovány, když jiné psychoaktivní látky byly požitý v intoxikačních množstvích nebo v míře způsobující poruchu nebo jiné poruchy“* (<http://www.uzis.cz/cz/mkn/F10-F19.html>)

U této skupiny se využívá členění na akutní intoxikace, škodlivé použití, syndrom závislosti, odvykací stav, odvykací stav s deliriem, psychotická poruchy, amnestický syndrom, psychotická porucha reziduální a s pozdním nástupem, jiné duševní poruchy a poruchy chování, neurčené duševní poruchy a poruchy chování.

Tento oddíl je členěn na poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním:

- alkoholu (F10)
- opioidů (F11)
- kanabinoidů (F12)
- sedativ nebo hypnotik (F13)
- kokainu (F14)
- jiných stimulantů, včetně kofeinu (F15)
- halucinogenů (F16)
- tabáku (F17)
- prchavých rozpustidel (F18)
- více drog a jiných psychoaktivních látek (F19)

Na oddělení pro vězně se závažnými poruchami chování jsou umístováni vězni, kteří se projevují agresivně k sobě nebo svému okolí či jsou jinak nebezpeční. Nutné je zmínit, že

většina takových vězňů je umístěna ve standardních podmínkách výkonu trestu, kde tvoří početnou a značně problémovou skupinu. Tato skupina odsouzených je dělena na:

- agresivní a nepřizpůsobiví vězni
- apatičtí a rezignující vězni
- osoby s opozičním, negativistickým a resistenčním chováním
- kverulanti, sudiči a fanatici
- simulanti, disimulanti a agravaci
- osoby unikající z reality

Vězni s mentální retardací vyžadují specializované zacházení z důvodů vyplývajících z jejich specifík, ale také proto, že tito odsouzení jsou často terčem šikany fyzické i psychické. Ve vězeňském argotu se můžeme shledat s označením „paka“, „neandrtálci“, „dyliny“ atd. Tato skupina odsouzených mívá problémy s dodržováním pořádku, kázně, někdy i osobní hygieny. Jejich soužití s ostatními vězni bývá problémové, i s personálem jednají mnohdy neadekvátně. Zacházení s ohledem na jejich specifické potřeby vnáší pozitivní prvek další humanizace výkonu trestu odnětí svobody. (Sochůrek, 2007)

Poruchy osobnosti a chování u dospělých zahrnují rozmanitost stavů a vzorců chování klinického významu. *“Objevují se jako vyjádření charakteristického životního stylu jedince a způsobu jeho vztahu k sobě i druhým. Některé z těchto stavů a vzorců chování se objevují časně v průběhu individuálního vývoje jako výsledek konstitucionálních faktorů a sociálních zkušeností, jiné se získávají později v životě.”* (<http://www.uzis.cz/cz/mkn/F60-F69.html>)

Specifické poruchy osobnosti (F60) jsou těžká narušení charakterových vlastností a tendencí chování daného jedince. Převážně postihují celou řadu oblastí osobnosti a obvykle se projevují od dětství nebo dospívání a pokračují v dospělosti. Zařazena je zde paranoidní porucha osobnosti, schizoidní porucha osobnosti, disociální porucha osobnosti, emočně nestabilní porucha osobnosti a další.

Smišené a jiné poruchy osobnosti (F61) jsou často obtížné, neprojevují specifický vzorec symptomů. Důsledkem je obtížnější diagnostika.

Přetrvávající změny osobnosti, které nelze přisoudit poškození nebo nemoci mozku (F62) postihují dospělou osobnost a chování. Tyto poruchy se vyvíjí u osob jako následek vystavení extrémnímu stresu, nebo jsou následkem těžké duševní choroby.

Dále jsou do této skupiny zařazeny nutkavé a impulzivní poruchy (F63), poruchy pohlavní identity (F64), poruchy sexuální preference (F65), poruchy psychické a chování související se sexuálním vývojem a orientací (F66), jiné poruchy osobnosti a chování u dospělých (F68) a neurčená porucha osobnosti a chování u dospělých (F69).

Také se do tohoto oddílu řadí mentální retardace (F70-F79). Jde o „stav zastaveného nebo neúplného duševního vývoje, který je charakterizován zvláště porušením dovedností, projevujícím se během vývojového období, postihujícím všechny složky inteligence, to je poznávací, řečové, motorické a sociální schopnosti. Retardace se může vyskytnout bez, nebo současně s jinými somatickými nebo duševními poruchami. Stupeň mentální retardace se obvykle měří standardizovanými testy inteligence. Může to být ovšem nahrazeno škálami, které určují stupeň sociální adaptace v určitém prostředí.“ (<http://www.uzis.cz/cz/mkn/F70-F79.html>) Mentální retardace se dělí na stupeň lehké, střední, těžké a hluboké.

Specializované oddělení zaměřené na odsouzené s poruchou duševní, poruchou chování a další zmiňované problémy je zřízeno ve věznicích v Horním Slavkově, Liberci, Mírově, Rýnovicích, Valdicích, Všehrdech a ve Věznici a ústavu pro výkon zabezpečovací detence v Opavě.

Věznice Všehrdy

V této věznici je zřízeno specializované oddělení výkonu trestu u odsouzených s poruchou osobnosti a chování způsobenou užíváním psychotropních látek. Je zde realizován terapeutický program nazvaný TP 21. „Plán terapeutických činností je koncipován tak, aby skupiny odsouzených byly zaměstnávány rovnoměrně a pravidelně se střídaly“ (VETEŠNÍKOVÁ, 2012/3, s.6)

Odsouzené uživatele drog láká toto oddělení zejména různými výhodami, které v běžném výkonu trestu neexistují. Jedná se o sportovní aktivity, kterých je široká nabídka, ale také zvýšená péče specialistů, kteří jim pomáhají překonat krizové stavy

Na oddělení probíhá terapie skupinová i individuální. Skupinová terapie má poskytovat maximálně otevřenou komunikaci, jejímž cílem je rozvoj sebepoznávání a odhalení pravého já klientů. Vliv na atmosféru ve skupině má především její složení a všechny další prvky skupinové dynamiky. Náladu ve skupině je často proměnlivá. Ve skupině působí obvykle dva terapeuti. Jejich úkolem je vytvářet terapeutické prostředí, směřovat činnost skupiny k efektivním závěrům.

Individuální terapie má podobu tzv. garantského vedení, což znamená, že odsouzenému je přidělen garant – terapeut. Garant provází klienta po celou dobu jeho léčby, pomáhá mu stanovovat přiměřené cíle apod. Je zde snaha propojovat individuální a skupinovou terapii v tom smyslu, aby odsouzený informace sdělené při individuální terapii přenášel i do té skupinové. (České vězeňství, 2012/3)

2.5 Specializované oddělení pro odsouzené matky, kterým je zpřístupněno vykonávat trest společně s jejich dětmi

Zákon č. 169/1999 v paragrafu 67 upravuje podmínky výkonu trestu u matek nezletilých dětí. Ve zvláštních případech, a pokud podmínky věznice a osobnostní předpoklady odsouzené ženy takový postup umožňují, může být odsouzené ženě na její žádost povoleno, aby ve výkonu trestu měla u sebe a starala se o své dítě většinou do tří let jeho věku v případě, konkrétní dítě nebylo soudem svěřeno do výchovy jiné osoby. Před rozhodnutím ředitel věznice prostuduje posouzení lékaře a klinického psychologa a orgánu sociálněprávní ochrany dětí, zda je takový postup ve prospěch dítěte. Je možnost podat do tří dnů stížnost proti rozhodnutí ředitele věznice. O takové stížnosti pak rozhoduje generální ředitel Vězeňské služby nebo k tomu zmocněný zaměstnanec Vězeňské služby. Povinností věznice je umožnit příslušnému orgánu sociálněprávní ochrany dětí pravidelně sledovat vývoj dítěte, o které odsouzená žena pečuje ve věznici.

Specializované oddělení pro matky s dětmi se nachází v kraji Vysočina ve Světlé nad Sázavou.

3 SPECIALIZOVANÉ ODDĚLENÍ PRO MATKY S DĚTMI VE VĚZNICI SVĚTLÁ NAD SÁZAVOU

3.1 Současná koncepce věznice

Věznice Světlá nad Sázavou je v rámci aktuální zákonné úpravy zařazena do kategorie věznic s ostrahou. Výkon trestu zde vykonávají ženy, které jsou odsouzeny k výkonu trestu odnětí svobody hlavně v kategoriích ostraha, dozor a mladiství. Věznice ovšem mimo to zajišťuje výkon trestu pro specifické skupiny odsouzených, které vyžadují zvláštní přístup, a proto zde byla zřízena specializovaná oddělení pro výkon trestu:

- matek nezletilých dětí ve věznici s dohledem, dozorem, ostrahou
- trvale pracovní nezařaditelných odsouzených žen ve věznici s dozorem a ostrahou
- odsouzených mladistvých žen

Od 1. 7. 2004 bylo ve věznici zřízeno zvláštní oddělení pro výkon vazby.

Věznice se nachází v kraji Vysočina. Výstavba areálu věznice byla dokončena v roce 1987 a od roku 1999 byl využíván jako škola v přírodě Školského úřadu Teplice. Začátkem roku 2000 byl celý komplex budov převeden do užívání Vězeňské službě z důvodu nedostatečné ubytovací kapacity ve věznicích. První odsouzené ženy vykonávající trest v kategorii dozor zde byly umístěny 6. 11. 2000. Postupně zde byly ubytovávány i ženy z kategorie ostraha. Ubytovací kapacita činila přibližně 400 míst.

Věznice Světlá nad Sázavou jako jediná na našem území od roku 2002 zajišťuje výkon trestu matek s dětmi do tří let. Profilace věznice se rozšířila ještě o výkon vazby žen těhotných a s novorozenci.

„Koncepce práce s odsouzenými prochází vývojem a zohledňuje specifické charakteristiky a odlišnosti odsouzených žen. Důležité místo v programu zacházení mají aktivity, kdy mohou odsouzené ženy uplatnit své přirozené schopnosti a dovednosti. Jde například o pěvecký kroužek a aerobik oblíbený zvláště mezi mladšími ženami, dále o ruční práce či zahradnictví vyhledávané naopak osobami staršími či uzavřenějšími. Čas od času pořádaná veřejná vystoupení včetně výjezdů mimo věznici a praktické uplatnění výrobků v podobě oblečků a hraček pro děti z dětských domovů dodávají těmto aktivitám na opravdovosti a odsouzeným

poskytují cennou pozitivní zpětnou vazbu.“ (<http://www.vscr.cz/veznice-svetla-nad-sazavou-93/o-nas-1628/zakladni-informace-154/strucna-charakteristika-veznice-275>)

Vnější i vnitřní prostory věznice nabízejí využití pro sportovní aktivity, Dále se rozvíjí keramický a výtvarný kroužek a také arteterapie. Zvýšený zájem se projevuje o výuku cizích jazyků a práci s počítačem. Věznice se zaměřuje i na osoby drogově závislé a jejich rozvoj psychosociálních dovedností. Jedná se o skupinovou práci, která probíhá v uzavřené skupině s cíleným výběrem vhodných osob a probíhá ve čtyřměsíčních cyklech. (<http://www.vscr.cz/veznice-svetla-nad-sazavou-93/o-nas-1628/zakladni-informace-154/strucna-charakteristika-veznice-275>)

Věznice Světlá nad Sázavou je jedinou ryze ženskou věznicí v ČR. Oddělení pro ženy v rámci věznic je pak zřízeno např. ve věznicích v Opavě, Praze-Ruzyni. Trvale pracovní nezařaditelné ženy jsou také umístovány na oddělení v Teplicích (cca 5 odsouzených žen).

V rámci věznice jsou zřízena různá oddělení. Mezi ně patří ekonomické, správní, silové (oddělení výkonu vazby a trestu), vězeňské strážce, které má na starosti vnější střežení a spolupracuje s dozorci. Dále zde najdeme zdravotní oddělení, které zabezpečuje systém zdravotní péče, oddělení logistiky, informatiky, zabezpečení a spojovací techniky a oddělení prevence a stížností. V rámci věznice je zaměstnáván i právník, požární a bezpečnostní technik.

Dříve věznice umožňovala školám návštěvy v areálu, čímž zajišťovala program primární prevence. Jelikož bylo ale velmi náročné do věznice propouštět tak velké skupiny lidí, přeorientovala věznice své preventivní působení na návštěvy přímo na školách. Připouští, že odpadá prohlídka jednotlivých vnitřních prostor, ovšem pro věznici je to organizačně méně obtížné. Na tomto programu pro školy se podílí vychovatelé, sociální pracovník, terapeuti a příslušníci Vězeňské služby. Školy si informaci o této možnosti předávají a samy kontaktují věznici. Přednášky se účastní též vybrané odsouzené ženy, které žákům a studentům vypráví své příběhy. Dle zkušeností zaměstnanci Vězeňské služby přiznávají, že mají subjektivní pocit úspěchu při preventivním působení.

3.2 Vzdělávání odsouzených žen

Důležitou částí programů zacházení je vzdělávání odsouzených žen. Je možnost vzdělávání vhodně doplňovat se současným zařazením do zaměstnání nebo jím nahrazovat pracovní činnost u žen, které pracovat nemohou. Absolvování vzdělávacích kurzů nese velký

význam nejen během výkonu trestu, ale může pomoci i po propuštění při shánění pracovního uplatnění.

Vzdělávací činnosti zajišťuje ve Věznici Světlá nad Sázavou školské a vzdělávací středisko. Vzniklo v roce 2001 a jako externí pracoviště je od roku 2008 součástí pražského střediska. Toto středisko je ve věznici vybaveno dostatečným počtem učeben, kabinetů, učebních pomůcek a výpočetní technikou. Výuku realizuje pět stálých a čtyři externí učitelé a mistři odborné výchovy.

Základ vzdělávání tvoří následující vzdělávací aktivity:

- UO výroba konfekce (dvouletý učební obor)
- praktická rodinná škola (5 měsíců)
- základní škola (10 měsíců)
- základy výpočetní techniky (5 měsíců)
- výuka češtiny pro cizince (10 měsíců)
- základy kuchyňských prací (5 měsíců)
- základy gramotnost (10 měsíců)

Dále věznice poskytuje další vzdělávací aktivity ve spolupráci s jinými školskými subjekty. Ve spolupráci se střední školou v Humpolci nabízí dálkové čtyřleté maturitní studium a s Masarykovou univerzitou v Brně kombinované tříleté bakalářské studium.

Vzdělávací program výroba konfekce je nastaven jako dvouletý s denní docházkou. Tento obor je otevírán v každém ročníku pro deset studentek a umožňuje ženám získat všeobecné a odborné vědomosti, manuální a intelektové dovednosti, které jsou zapotřebí k profesionálnímu vykonávání povolání šičky.

Kurz „Praktické rodinné školy“ je otevírán především pro odsouzené mladistvé a mladé dospělé, pro které není v dané době možnost pracovního zařazení, ale je nutné zařazení do nějaké organizované činnosti. Tento kurz probíhá formou časově ohraničeného a systematického vzdělávání a proto je vhodný pro ženy s kratšími tresty a se základním vzděláním.

Program „Základní škola“ je určen pro ženy s většími nedostatky v základním vzdělání, případně prakticky bez vzdělání. Jedná se tedy o zdokonalování ve čtení a psaní, také v dalších předmětech, které jsou součástí základního vzdělávání.

„V systému zacházení s odsouzenými představuje vzdělávání ve školském a vzdělávacím středisku komplexní a systematický program. Jde o časově stálé, intenzivní a cílevědomé působení na odsouzené v rozsahu 21 hodin týdně po dobu deseti měsíců v roce.“
(<http://www.vscr.cz/veznice-svetla-nad-sazavou-93/o-nas-1628/vykon-vezenstvi-462/vzdelavani-veznenych-1054/vzdelavani-odsouzenych-5935>)

Důležitou součástí výuky je i spolupráce s jednotlivými odděleními věznice, především zpětná vazba na oddělení výkonu trestu. Výběr odsouzených do jednotlivých kurzů je konzultován se speciálními pedagogy, kteří mají nejbohatší informace o nově přichozích odsouzených a jejich vzdělanosti.

V oblasti vzdělávání věznice společně se střední školou vytvořili unikátní vzdělávací projekt. S Vyšší odbornou školou, Gymnáziem a Střední odbornou školou umělecko-průmyslovou Světla nad Sázavou navázala věznice v rámci vzdělávacího projektu UNIV 2 KRAJE odvážnou spolupráci. Jedná se o program Výtvarné a řemeslné techniky pro drobnou tvorbu, který navštěvovalo v roce 2011 deset odsouzených žen. Princip projektu UNIV spočívá v proměně českých středních odborných škol v centru celoživotního vzdělávání dospělých. V souhrnu jde o snahu věznice připravit odsouzené ženy na možnou variantu drobného podnikání, díky kterému by se o sebe dokázaly postarat po propuštění z výkonu trestu. Pozitivním výsledkem absolvování kurzu je mj. získání certifikátu, na kterém není uvedeno, že ho odsouzená získala ve vězení. (<http://www.nuov.cz/univ2k/mame-i-nadejne-duse-rika-reditelka-zenske-veznice>)

3.3 Zaměstnávání odsouzených žen

Do práce je odsouzená žena zařazena rozhodnutím ředitele věznice, které je podloženo doporučením odborných zaměstnanců. Vězenkyně zařazená do práce je povinna pracovat, pokud je k práci zdravotně způsobilá, přihlíženo je i k jejím odborným znalostem a dovednostem.

Věznice realizují podmínky pro zaměstnávání odsouzených v rámci svého provozu, vlastní výroby, podnikatelské činnosti, nebo smluvně u jiných subjektů.

Historie zaměstnávání odsouzených žen ve Věznici Světla nad Sázavou je poměrně rozmanitá. V počátcích věznice informovala regionální orgány státní správy, širší veřejnost a podnikatelské subjekty o své existenci ve Světle nad Sázavou. V dalších etapách byly vybrány a zkontaktovány podnikatelské subjekty v rámci regionu, byly poskytnuty informace o podmínkách zaměstnávání ve Vězeňské službě ČR. Zmíněné informace byly sdělovány všem

firmám, které projevíly zájem o zaměstnávání odsouzených. Firmy nabízely celoroční i sezónní zaměstnání na vnitřních i venkovních pracovištích, např.:

- pěstební práce v lese
- balení hygienických potřeb
- skládání krabiček na tavené sýry
- navlékání korálků
- polepování dřevěných kostek
- šití oděvů
- úklidové práce
- truhlářská výroba, výroba násad na nářadí
- porcování a balení mražených rybích výrobků
- montáž kabelové konfekce
- třídění odpadů
- pošívání volantů automobilů koženými potahy atd.

U každé pracovní nabídky firmy věznice pečlivě zvažovala bezpečnostní rizika, vhodnost charakteru práce a pracovního prostředí pro ženy, ekonomická a jiná hlediska, která je potřeba respektovat při zaměstnávání odsouzených. Takto bylo jednáno s přibližně 35 podnikatelskými subjekty.

Zásadní postavení v zaměstnávání odsouzených ve Věznici Světlá nad Sázavou zaujímá společnost s potravinářskou výrobou. Tato společnost nese zkušenosti se zaměstnáváním odsouzených od 17. 6. 2002. Velkým úspěchem pro věznici je realizovaný projekt, který zajistil rozšíření výroby do nově zrekonstruovaných prostor, společnost zohlednila na vlastní náklady připomínky věznice k bezpečnostním prvkům výrobních a přílehlých prostor.

Zpráva z počátku roku 2013 uvádí, že v průběhu roku 2012 se podařilo udržet zaměstnanost odsouzených na úrovni celoročního průměru 60 %. V průběhu roku bylo zaznamenáno kolísání v rozsahu od 57 % do 73 %. Na pracovištích vnitřního provozu bylo zaměstnáváno průměrně 40 vězenkyň, které pracovaly v údržbě, kuchyni, ve skladu nebo jako uklízečky, školnice, ošetřovatelky v lůžkové části zdravotního střediska. Pro největší skupinu odsouzených poskytly pracovní nabídky cizí subjekty, a to pro více než 200 odsouzených žen.

(<http://www.vscr.cz/veznice-svetla-nad-sazavou-93/o-nas-1628/vykon-vezenstvi-462/zamestnavani-veznenych-1053/>)

Zaměstnanec Vězeňské služby ČR sdělil, že 90 % odsouzených má zájem pracovat. Dochází však i k tomu, že některé ženy nejdříve projeví zájem, ale ten potom rychle upadá, proto dochází k tomu, že se na pracovišti složení odsouzených stále mění. Vězenkyně mají odlišnou motivaci k zaměstnání. V některých případech práci berou jako přivýdělek, v jiných případech je vykonávána účelově pro prospěch při podmíněčném propuštění.

Přibližně jedenáct vězenkyň je zaměstnáváno v Jihlavě, kam odjíždí již v pět hodin ráno a pracují do šesté večer. Na toto pracoviště jsou ženy podrobeny přísnějšímu výběru. Okolo devadesáti odsouzených dojíždí za zaměstnáním do Humpolce. Z věznice odjíždí v pět hodin ráno a vrací se po druhé odpoledne. Zaměstnavatel hradí náklady na cestu a oběd.

3.4 Specializované oddělení pro matky s dětmi

Ve Věznici Světlá nad Sázavou bylo specializované oddělení pro matky s dětmi otevřeno 1. 10. 2002. Celková kapacita oddělení je po rekonstrukci věznice pro 15 odsouzených matek s celkovým počtem 20 dětí. Dá se říci, že jde o první nejmodernější oddělení otevřené v rámci vězeňství ČR, kde je matce umožněno pečovat o své nezletilé dítě při výkonu trestu. Impulz přišel ze strany samotné vězeňské služby, a to přímo od bývalé generální ředitelky Kamily Meclové.

Ke dni 21. 3. 2014 byl aktuální počet odsouzených matek na oddělení 5 a dětí taktéž. Oddělení tedy není ani z poloviny naplněno. Významnou roli na aktuálním počtu odsouzených má amnestie z roku 2013. Celkově prošlo od počátku fungování oddělení 119 matek přibližně 130 dětí. V rámci amnestie z roku 2013 opustilo výkon trestu na tomto oddělení 7 žen.

K ředitelce věznice plk. PhDr. Gabriele Slovákové, Ph.D. přicházejí podněty odsouzených ze dvou stran. V prvním případě se jedná o podněty přicházející od žen v civilu, jelikož odsouzená žena může mít přerušovaný trest do 1 roku věku dítěte. Žádost je poslána poštou, na kterou je nejprve reagováno zasláním informačního balíčku z věznice. Těchto žádostí není mnoho, bývá to přibližně jedna měsíčně. 99 % žen je odmítáno z důvodu dlouhého trestu. Druhým případem jsou žádosti zasílané již z výkonu trestu, jelikož se o tom odsouzené dozví třeba až zde. Z těchto žádostí je vyhověno přibližně polovině. Ročně je přijímáno cca 20 žádostí.

Veškeré náležitosti o chodu tohoto oddělení jsou uvedeny ve Vnitřním řádu věznice, v článku č. 38 „Řád specializovaného oddělení pro odsouzené matky s dětmi“. Po zařazení odsouzené do specializovaného oddělení je program zacházení aktualizován a doplněn o aktivity, které jsou zaměřeny na péči o dítě, domácnost a rodičovství. Vnitřní řád ustanovuje, že matka zajišťuje veškeré potřeby pro dítě z vlastních prostředků, odsouzená matka není pracovně zařazená a také to, že vnitřní diferenciací se na specializovaném oddělení neuplatňuje. (Vnitřní řád Věznice Světlá nad Sázavou, 2014)

Obsah a forma zacházení s odsouzenými matkami je v souladu se zákonnými nařízeními a vychází z potřeb dítěte, přihlíží k psychickým a fyziologickým zvláštnostem matek i dětí. Program výchovy a vzdělávání je směřován na všestranný rozvoj osobnosti dítěte a klade důraz na zachování citových vazeb mezi matkou a dítětem.

Cílem programu specializovaného oddělení je takový, aby každá matka zvládala péči o své dítě a formovala se tak osobnost matky i dítěte. Program je připravován odbornými zaměstnanci se zřetelem na zajištění potřeb dětí. Oddělení je vybaveno různými pomůckami rehabilitačními, didaktickými, také hračkami pro děti.

Denní režim na oddělení započíná sedmou hodinou ráno a probíhá podle časového rozvrhu dne. Ten se skládá z ranní hygieny, přípravy snídaně, úklidu, dopoledního programu, přípravy stravy a společného oběda matek a dětí, spánku dětí, vycházek, odpoledního programu, pracovních povinností, které vyplývají z péče o děti, následuje večere, večerní hygiena a noční klid.

Dětské výchovné aktivity se konají v prostředí kulturní místnosti nebo na vycházkovém dvoře. Práce s dětmi je přizpůsobena jejich věku a má charakter skupinový i individuální. Zařazeno do programu je cvičení matek s dětmi, výtvarný kroužek a kurz nazvaný „Učíme se, orientujeme se a poznáváme“. Zdravotní stav dětí je pod dohledem dětské sestry a zdravotní péče je zajištěna pediatrem.

Strava pro děti je připravována odsouzenými matkami podle jídelníčku, který je vypracován dietní sestrou ve vězeňské kuchyni pod dohledem odborných zaměstnanců. Jídelníček je vyvěšen na chodbě, kde do něj každá matka může nahlédnout.

V případě, že matky zvládají stanovený program zacházení týkající se celodenní péče o dítě v odpovídajícím rozsahu, mohou se účastnit zájmových či vzdělávacích aktivit, mezi které patří arteterapie, vyšívání, pletení, aranžování, výtvarná výchova, sportovní aktivity, zahradnický kroužek, keramický kroužek, výuka cizích jazyků atd.

V zájmu potřeb dětí a v souvislosti s rozvojem jejich osobnosti jsou organizovány akce mimo věznic, které jsou propojeny s aktivním pohybem a hrou, rozvíjením kognitivních schopností. Z důvodu zachování citových vazeb jsou povolovány krátkodobé pobyty dětí v jejich rodinách např. v době dovolených či školních prázdnin. Věznicí vyšla vstříc soukromá mateřská škola, kterou matky společně s dětmi navštívily, a tato exkurze měla zajistit to, aby děti zažily i jiné prostředí, které jim bude blízké. Pozitivní vliv měla samozřejmě i na jejich maminky. Paní ředitelka této mateřské školy byla velmi vstřícná a nebrání se dalším podnětům ze strany věznice. Ostatní státní mateřské školy v lokalitě tuto spolupráci odmítly. Návštěva v mateřské škole je zaznamenána i v dokumentu „S mámou v base“.

Činnost oddělení vede k naplnění účelu výkonu trestu a mimo to se zaměřuje na další cíle. Snaží se zabránit odloučení matky od jeho dítěte umístěním v jiném zařízení, stimulovat postoje a dovednosti, které mají odsouzeným napomáhat k návratu do společnosti, vytvářet pevný vztah, který spěje k rodičovské odpovědnosti a také se snaží posilovat a rozvíjet kladné citové vazby mezi matkou a dítětem.

Kritéria, která musí matky splňovat pro přijetí na oddělení:

- *„žena před výkonem trestu odnětí svobody nebyla omezena v rodičovské odpovědnosti*
- *trest odsouzené matce skončí zpravidla do dovršení 3 let věku dítěte*
- *délka trestu matky je delší než 6 měsíců*
- *žena o dítě před výkonem trestu řádně pečovala a po propuštění z výkonu trestu bude mít možnost se o dítě starat*
- *zdravotní a psychický stav musí umožňovat ženě o dítě pečovat*
- *kladné stanovisko dětského psychologa umístění dítěte na Specializovaném oddělení*
- *prokazatelné finanční zajištění nákladů, které vzniknou při uspokojování potřeb dítěte v případě přijetí na oddělení*
- *kladné stanovisko Orgánu sociálně právní ochrany dětí*
- *a další kritéria, která jsou zohledňována při výběru odsouzených matek“*

V případě kladného výsledku vydá ředitelka věznice rozhodnutí na dobu určitou a obeznámí o svém vyjádření příslušný orgán sociálně-právní ochrany dítěte, který u odsouzené matky provádí pravidelné kontroly.

Hranice tří let dítěte je dána rozvojem jeho osobnosti a poznávacích funkcí. Vychází se z poznatku, že tříleté dítě si zcela neuvědomuje prostředí, ve kterém se pohybuje. Matce je udělen tak krátký trest, aby s dítětem mohla z vězení odejít. Ředitelka věznice říká, že například u vražedkyně s uloženým vysokým trestem nemá smysl, aby dva roky trávila s dítětem. Hranici tří let je možno v některých případech posunout ke čtyřem letem věku dítěte. Paní ředitelka Gabriela Slováková se však přiklání k tomu, aby dítě opouštělo věznici ve třech letech společně s matkou. Je zaznamenán případ dítěte, které ve čtyřech letech začalo ve vývoji stagnovat, jelikož ostatní děti byly mladší a pro čtyřleté dítě nebylo dostatek podnětů ze strany vrstevníků.

Recidiva u těchto žen je minimální. Věznice má v rámci této skupiny zpětnou vazbu, že děti žijí v rodině a že se jim vede dobře. V současné době je zaznamenáno pouze 8 recidiv. (<http://www.nuov.cz/univ2k/mame-i-nadejne-duse-rika-reditelka-zenske-veznice>)

Koncepce specializovaného oddělení pro matky s dětmi čerpá ze zkušeností z jiných zemí s tím, že respektuje český právní řád, systém sociálního zabezpečení, ekonomické možnosti a také odborné diskuze, které předcházely uzákonění těchto oddělení. Inspiraci věznice čerpala především z Kanady, Švédska, Norska a také Německa, kde se nachází i partnerská věznice se kterou je navázána spolupráce. (<http://www.vscr.cz/veznice-svetla-nad-sazavou-93/o-nas-1628/vykon-vezenstvi-462/vykon-trestu-1052/vykon-trestu-odsouzenych-matek-s-detmi-5925>)

Specializované oddělení pro matky s dětmi se nachází v těsné blízkosti zdravotního střediska a též vycházkového dvora. Disponuje dvěma patry. Obě patra jsou totožná, v současnosti je z důvodů nízkého počtu matek a dětí v provozu pouze horní. Na patře nalezneme kulturní místnost, sociální zařízení, prádelnu, kuchyňku a jednotlivé ložnice. Toto oddělení není opatřeno mřížemi.

Kulturní místnost je vybavena poměrně stroze. Je vymalována bílou barvou, ovšem na zdech jsou namalované obrázky, na zemi je koberec. V místnosti jsou stoly pro matky i pro děti, kde se podává jídlo. Jednotlivé pokoje jsou útulné a naklizené. Zde je vidět poměrně více hraček, plyšáků a především dětských knih. Zdi jsou vyzdobené namalovanými obrázky a pohlednicemi. V ložnici je dostatek úložného prostoru a dvě postele. Dětské dečky a další

věci si mohou matky přinést s sebou do výkonu trestu, nebo jim je mohou zaslat příbuzní. Pokud je nemají, zapůjčí jim je věznice.

V kuchyňce je k dispozici elektrický sporák a trouba, kuchyňská linka, 3 lednice, topinkovač, rychlovarná konvice a mikrovlnná trouba. V této místnosti odsouzené matky připravují stravu pro své děti. Plní i další povinnosti, ve kterých se střídají. V té době u sebe dítě nemají, hlídají ho ostatní matky.

Prádelna je vybavena pračkou a sušáký na prádlo, v zimě mohou odsouzené sušit prádlo i na radiátorech z důvodu zvlhčování vzduchu.

Na oddělení přímo navazuje východ ven na oplocený pozemek, vycházkový dvůr. Zde je v létě umístěn bazének s vodou, děti si mohou hrát na písku, houpat se na houpačkách apod. Tento prostor je vcelku malý, což uznávají i zaměstnanci oddělení. V plánu mají osázet část pozemku květinami, aby působil útulněji. Pobyt venku je vyhrazen dopoledne od 9 do 10 hodin a odpoledne od 15 do 16 hodin. Je ovšem možné, aby vychovatelka udělila výjimku a prodloužila pobyt venku na delší čas. Musí však pořizovat záznamy o situaci a provádět pravidelné kontroly.

Vycházky jsou stanoveny 2x do měsíce. Odsouzené matky mohou 1x týdně (v pátek) absolvovat nákup v kantýně, mohou utratit maximálně 1000 Kč a skladba nákupu jim je kontrolována. Peníze mohou utratit pouze pro potřeby dítěte. V kantýně mohou objednat i narozeninový dort nebo jiné záležitosti.

V ojedinělých případech se stává, že matka je po přijetí na specializované oddělení vyloučena. Z doložených případů se jedná zpravidla o takový důvod, že odsouzená žena lže nebo zamlčí skutečnost o tom, že jí dobíhá soud v jiné záležitosti a tím by byl trest prodloužen. Takové případy jsou doloženy dva.

Ředitelka věznice ze zkušenosti uvádí, že jde o jedinou šanci pro tyto děti, aby mohly poznat svoji matku a aby se o ně mohla starat.

Věznice také uvažovala o možnosti pobytu dítěte staršího 3 – 4 let s matkou ve výkonu trestu. Model měl zahrnovat docházení dítěte do mateřské školy. Ovšem tato možnost byla zamítnuta, jelikož věznice nemá prostředky k tomu, aby zajistila dostatečné podněty pro psychologický vývoj dítěte i ve starším věku v areálu věznice. Sama ředitelka věznice tuto variantu nepovažuje za vhodnou.

V blízké budoucnosti ředitelka věznice plánuje rozsáhlejší kvalitativní výzkum o subjektivním vyjádření a zpětné vazbě od dětí a matek, které prošly tímto oddělením.

Uznává však, že tato myšlenka bude těžko realizovatelná, proto by chtěla spolupracovat na této studii s některou vysokou školou.

Jelikož má paní ředitelka mnoho zahraničních zkušeností, uvádí, že v České republice chybí dobrovolnická služba ve věznicích a také provázanost výstupu z výkonu trestu na vnější svět. Inspiraci by viděla v modelu „domy na půl cesty“. Říká, že ve věznicích existují dobré programy, které však nejsou funkční právě kvůli chybějící provázanosti. Tato situace má za následek relativně vysoké procento recidivy.

Dále by ředitelka věznice zesílila spolupráci s neziskovými organizacemi, které by měly možnost sledovat vězně i po propuštění. Nyní se tímto zabývá např. Sananim nebo Podané ruce. Z rozhovoru vyplývá, že plk. Ph.Dr. Gabriela Slováková, Ph.D. má velmi dobrý přehled o celosvětových trendech ve vězeňství a nosných nápadů má také mnoho, ovšem problémem jsou i v tomto sektoru finance.

4 METODIKA A CÍLE DIPLOMOVÉ PRÁCE

4.1 Cíl praktické části

V praktické části je pozornost věnovaná specializovaným oddělením ve výkonu trestu odnětí svobody, přímo zacílena je však na specializované oddělení pro matky s dětmi ve Věznici Světlá nad Sázavou. Teoretické základy jsou objasněny v předchozích kapitolách. Jelikož proběhlo už mnoho šetření a výzkumů orientovaných na dané oddělení, tato práce se zaměřila na pohled a názor lidí zvenčí.

Průzkum by měl přinést určitý souhrn názorů a postřehů lidí z lokality Světlá nad Sázavou a jejího okolí na specializované oddělení, jeho fungování. Dále by se mělo ukázat, nakolik jsou obyvatelé tohoto mikroregionu obeznámeni s fungováním věznice, jakými způsoby se k nim dostávají informace a jak tyto poznatky ovlivňují jejich celkový názor.

V praktické části je také zařazena kapitola, která přináší výběr mediálního působení a obrazu věznice a oddělení nejen na internetu. Snažíme se tím doložit, že Věznice Světlá nad Sázavou je poměrně hodně medializovaná, což může přispět ke zkvalitnění celistvého objektivního náhledu na tuto instituci.

V souhrnu je cílem práce zjistit, jak si lidé z okolí Světlá nad Sázavou představují oddělení pro matky s dětmi, jaký je jejich názor na pobyt dítěte ve věznici, zda to může mít na dítě i negativní dopad a zda relativně velké mediální působení proniká mezi dané osoby a informace zachycují a přispívají k jejich hodnocení.

Tato problematika je rozpracována do dílčích cílů, které jsou stanoveny jako úkoly průzkumu.

Úkol průzkumu č. 1: Předpokládáme, že většina (75 %) dotazovaných osob bude mít povědomí o existenci Věznice Světlá nad Sázavou.

Úkol průzkumu č. 2: Předpokládáme, že většina (75 %) dotazovaných nebude mít povědomí o existenci specializovaného oddělení pro matky s dětmi.

Úkol průzkumu č. 3: Předpokládáme, že většina (75 %) dotazovaných bude mít mylné představy o specializovaném oddělení pro matky s dětmi.

Úkol průzkumu č. 4: Předpokládáme, že dotazovaní získávají informace o věznici a specializovaném oddělení především z médií.

Úkol průzkumu č. 5: Předpokládáme, že informace o věznici a specializovaném oddělení z médií významně přispívá k utváření názoru na danou instituci.

4.2 Metody průzkumu

Strategie průzkumu a analýza vytěžených dat byla založena především na principu kvantitativního výzkumu. Průzkum byl realizován dotazníkovým šetřením a doplněn prvkem kvalitativního výzkumu, tedy souhrnem, vybráním a rozbořem mediálních zpráv, rozhovorů, dokumentů apod.

Gavora (2008) uvádí, že výzkum je definovatelný velmi těžko, jelikož má mnoho tváří a stránek. Publikuje, že „výzkum je systematický způsob řešení problémů, kterým se rozšiřují hranice vědomostí lidstva. Výzkumem se potvrzují či vyvracejí dosavadní poznatky, anebo se získávají nové poznatky.“ (Gavora, 2008, s. 11)

Pelikán ve své publikaci uvádí definici F. N. Kerlingera, která tvrdí, že „vědecký výzkum je systematické, kontrolované, empirické a kritické zkoumání hypotetických výroků o předpokládaných vztazích mezi přirozenými jevy.“ (Pelikán, 2007, s. 18)

V práci je využita především metoda kvantitativního šetření. Kvantitativní výzkum pracuje s číselnými údaji. Tento přístup využívá možnosti přesného a jednoznačného vyjádření výzkumných údajů pomocí čísel. Kvantitativní metoda je v této práci podložena prvkem kvalitativního přístupu, který uvádí dané zjištění slovně. (Gavora, 2008)

Dalším krokem je vymezení základního souboru. „Základní soubor je množina všech prvků, patřících do okruhu osob nebo jevů, které mají být zkoumány v daném výzkumu.“ (Pelikán, 2007, s. 47)

Základní soubor musí být přesně stanoven, vymezen. Základní soubor našeho průzkumu stanovujeme v kapitole „Charakteristika sledovaného souboru“.

Gavora (2008) také zmiňuje pojem předvýzkum. Předvýzkumem si badatel ověřuje nosnost výzkumného nástroje. Zpravidla se realizuje na malém souboru lidí. Cílem je zjistit, zda výzkumný nástroj funguje a jak. V rámci praktické části byl předvýzkum uskutečněn na deseti lidech, kteří poskytli zpětnou vazbu, jak otázkám rozumějí, zda otázkám rozumějí stejně jako zadavatel. Vyplynulo, že dotazník byl sestaven srozumitelně a respondenti neuvedli žádné výrazné výhrady.

V této práci je využito metody využívající dotazník. Gavora (2008) říká, že dotazník je nejpoužívatelnější metodou zjišťování dat. Dotazník je určen především na hromadné

získávání údajů. Jelikož se údaje získávají většinou od velkého počtu respondentů, považuje se dotazník za ekonomický výzkumný nástroj. Dotazník byl sestaven z 15 otázek, kdy 2 byly zcela uzavřené a zbývající byly polouzavřené. Dle Gavory (2008) totiž otázka tohoto typu v dotazníku může kromě nabízených daných možností i otevřenou možnost. V našem dotazníku bylo využito položky „jiná možnost“, kam mohli respondenti uvést jinou než nabízenou odpověď.

Dále se průzkum uváděný v diplomové práci opírá i o metody kvalitativního výzkumu. Využívá prvků metody zkoumání dokumentů, která byla zvolena jako doplňující. Hendl definuje, že dokumenty, tedy všechno napsané nebo prostě zaznamenané, mohou být podrobeny analýze z různých hledisek. V dokumentech se odrážejí osobní nebo skupinové vědomé nebo nevědomé postoje, hodnoty a ideje. Za dokumenty se mohou obecně pokládat veškeré stopy lidské existence. Jelikož práce využívá pouze základních rysů tohoto přístupu, není kapitola nazvána analýzou, jelikož průběh práce za analýzu nepovažujeme.

4.3 Distribuce dotazníků

Dotazníky byly vytvořeny na internetovém portálu, který tuto tvorbu umožňuje (www.surveio.com). Dotazníky bylo možno vyplňovat na daném portálu přes internet. Respondenti byli k vyplnění dotazníku vyzváni na sociální síti v uzavřené skupině, do které byli vybráni dle stanovených kritérií. Další skupina respondentů byla obeslána prosbou o vyplnění emailem, kde byl uveden internetový odkaz. Celkem bylo požádáno o anonymní vyplnění dotazníku přibližně 150 respondentů. Odkaz na dotazník byl funkční tři týdny a pozváni byli výhradně respondenti z cílové skupiny. Za tyto tři týdny bylo vyplněno 80 dotazníků.

Po celé tři týdny jsme měli přehled o vyplňování dotazníků, jelikož s každým vyplněním dotazníku přicházelo emailem upozornění. Největší frekvence vyplňování dotazníků byla zaznamenána v prvním týdnu po spuštění.

4.4 Charakteristika sledovaného souboru

Gavora (2008) definuje, že vymezení základního souboru musí být přesné, jelikož musí být zřejmé, na koho se výsledky výzkumu vztahují. Vše, co průzkum ukáže, platí pouze pro tento základní soubor a ne pro jiný.

V našem případě se sledovaný soubor skládal z respondentů, kteří mají trvalé bydliště ve Světlé nad Sázavou nebo v okolí. Dále se šetření zúčastnily osoby, které mají v okolí

Světlé nad Sázavou příbuzenské vztahy, okolí navštěvují, či zde dříve bydlely. Okruh okolo Světlé nad Sázavou byl stanoven do cca 25 km od města. Sledovaný soubor zahrnoval ženy i muže od 15-50 a více let a všech stupňů dosaženého vzdělání. Tato oblast zahrnovala např. obce Číhošť, Hroznětín, Tunochody, Zdeslavice, Kožlí, Pavlovice, Leštinu u Světlé nad Sázavou, Novou Ves u Leštniny, Ledec nad Sázavou a další obce v dosahu cca 25 km od Světlé nad Sázavou.

5 OBRAZ VĚZNICE SVĚTLÁ NAD SÁZAVOU A SPECIALIZOVANÉHO ODDĚLENÍ PRO MATKY S DĚTMI V MÉDIÍCH

Jihlavské listy: „Máme i nadějně duše, říká ředitelka ženské věznice“

20. 5. 2011 byl v Jihlavských listech zveřejněn rozhovor s ředitelkou Věznice Světlá nad Sázavou plk. PhDr. Gabrielou Slovákovou, Ph.D. Ředitelka věznice uvedla, že model vzdělávání již ve vězení propagují i ve světelské věznici, jelikož jde o trend, který funguje běžně ve světě. V České republice je ovšem ve vězení zodpovědná Vězeňská služba a nikoli rezort školství, což Slováková považuje za problém. Dále sdělila, že počet negramotných nebo pologramotných vězňů je poměrně vysoký. Článek se dále věnuje vzdělávání, specializovanému oddělení pro matky s dětmi, preventivnímu programu, představení hry, kterou vězenkyně samy nacvičily

(<http://www.nuov.cz/univ2k/mame-i-nadejne-duse-rika-reditelka-zenske-veznice>)

Bydlení.idnes.cz: „Na návštěvě ve věznici. Podívejte se, jak se bydlí za mřížemi“

Internetové zpravodajství ve své rubrice o bydlení přineslo 21. 11. 2007 článek o Věznici Světlá nad Sázavou, který byl zaměřený na představení ubytovacích prostor ve věznici. K tomuto článku musíme přistupovat kriticky a takto ho i představíme. K článku je připojena bohatá fotogalerie s více než 30 fotografiemi. Průvodcem reportéra byla speciální pedagožka Martina Míčová, která zodpovídala i některé otázky. Reportáž čtenáře seznamuje s vybaveností cel, jejich výzdobou, dále přibližuje jednotlivá oddělení: oddělení se zvýšenou ostrahou, oddělení ostrahy, oddělení pro matky s dětmi a oddělení, které je zde uvedeno jako „díra“, kam se odsouzená dostane v důsledku kázeňských přestupků, dále je představeno krizové oddělení. (http://bydleni.idnes.cz/na-navsteve-ve-veznici-podivejte-se-jak-se-bydli-za-mrizemi-pa6-/dum_osobnosti.aspx?c=A071112_184705_dum_osobnosti_web)

Deník.cz: „V ženské věznici ve Světlé dnes začíná nový školní rok“

Zpráva ze dne 2. 9. 2013 čtenáře seznamuje s informací, že i pro některé vězenkyně začíná nový školní rok. Dále článek přibližuje podrobnosti vzdělávání a učební programy. Školské

vzdělávací středisko připravilo na školní rok 2013/14 opravdu široký výběr vzdělávacích oborů. Mluvčí Eva Hodná uvedla, že se jedná především o dva učební obory, a to obor Šití prádla, který je dvouletý a na který se přihlásilo sedmnáct odsouzených, je zakončen závěrečnými zkouškami a výučním listem. Druhým oborem je program Provozní služby, který je taktéž dvouletý, přihlášeno je sedmnáct odsouzených žen a ukončen je výučním listem. Dále věznice nabízí širokou nabídku vzdělávacích kurzů. (<http://www.denik.cz/kraj-vysocina/v-zenske-veznici-ve-svetle-dnes-zacina-novy-skolni-rok-20130902-z7jk.html>)

Zpravy.tiscali.cz: „V ženské věznici ve Světlé nad Sázavou vyvolala prezidentova amnestie emoce

Internetový článek ze dne 1. 1. 2013 informuje o tom, že zpráva o dílčí amnestii, kterou vyhlásil prezident Václav Klaus, se rozšířila v ženské věznici a rozpoutala emoce. Odsouzené ženy doufaly, že se jich bude amnestie týkat. Bezprostřední atmosféru popisuje tisková mluvčí Eva Hodná. V dané době však věznice neměla ani hrubý odhad počtu žen, na které se má amnestie vztahovat, musela proto vyčkat na rozhodnutí soudů. (<http://zpravy.tiscali.cz/v-zenske-veznici-ve-svetle-nad-sazavou-vyvolala-prezidentova-amnestie-emoce-207199>)

Novinky.cz: „Uvězněné ženy vychovávají ve Světlé své děti za mřížemi“

Se specializovaným oddělením věznice seznamuje zpráva ze dne 24. 6. 2009. Autor uvádí podmínky přijetí odsouzené ženy s dítětem na toto oddělení, dále uvádí, že oddělením prošlo 72 matek s 82 dětmi a pouze tři matky se dopustily recidivy. Je zde uveden názor psychologů na společný život matky s dítětem v nápravném zařízení, který je jednoznačně pozitivní. *„U dítěte se tím předejde traumatu ze ztráty přítomnosti rodiče, u matek zase péče o dítě během výkonu trestu usnadní pozdější resocializaci. Mluvčí věznice Eva Hodná zdůraznila, že odsouzenými nejsou samy děti, nýbrž jejich matky. Aby děti neztratily kontakt s vnějším světem, organizuje pro ně věznice výlety do města, do zoo nebo do divadla.“*

Televizní akademie – Lidé a společnost: „Ženy a vězení“

Pořad ČT přinesl 5.5. 2011 rozhovor s ředitelkou ženské věznice. Ředitelka Gabriela Slováková uvedla, že v dané době mají ve věznici okolo 800 žen od věku 15 – 80 let. Hodně mladých dívek se dostává na scesti kvůli drogové zkušenosti, nebo pochází ze špatného sociálního prostředí. Slováková také vyvrací mylné chápání výkonu trestu jako odpočinku,

dodává všechny součásti trestu, jako např. ztráta zaměstnání, zavržení rodinou, rozvod, trávení času se spoluvězni, které si nevybereme, přísný režim apod. Z rozhovoru vyplývá, že na 800 vězněných žen jsou pouze 2 psycholožky, které se tak věnují pouze extrémním případům mimo své další pracovní povinnosti. Důležitý je bezesporu poznatek, že kriminalita žen narůstá, což Slováková dokládá tím, že za poslední rok narostl počet odsouzených o 200. V rozhovoru je zmíněno i specializované oddělení. Ředitelka uvádí výhody tohoto oddělení, jeho principy a cíle. (<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10322816274-televizni-akademie-lide-a-spolecnost/211563237870001/video/>)

Časosběrný dokument „S mámou v base“

Česká televize v nedávné době představila dokumentární film „S mámou v base“. Přibližuje specializované oddělení pro matky s dětmi a především jednotlivé příběhy odsouzených žen, které byly přijaty na toto oddělení. Vedoucí výkonu trestu Monika Myšičková uvádí, že se jedná o nejhezčí oddělení, jelikož recidiva je zde malá a matky si váží toho, že mohou vychovávat své dítě.

Lidovky.cz: „Děti pořád opakovaly slovo amnestie, vypráví autorka dokumentu“

Rozhovor s autorkou dokumentu „S mámou v base“ přinesl server 23. 1. 2013. Novinářka Veronika Jonášová, autorka dokumentu, uvedla, že mnohé děti na specializovaném oddělení žijí na lepší úrovni než doma, jelikož často pochází z problematického sociálního prostředí. Jonášová popisuje oddělení jako školku, kde všichni pracovníci i odsouzené ženy chodí v civilním oblečení a každá matka má svůj vlastní pokoj, na kterém bydlí společně s dítětem. Děti vůbec nevnímají, že bydlí ve vězení. To, že se mezi nimi pohybují dozorcí a jiní zaměstnanci, jim připadá normální, berou je jako tety. Jonášová také v rozhovoru vysvětluje, jak se dostala k tématu, jak si vytvořila vztah s odsouzenými matkami, proč dokument natáčela s kolegyní na fotoaparáty atd.

„Zdravý vývoj dětí hlídá celou dobu místní psycholožka. A ta dohlíží i na to, jak děti připravit na propuštění. Může to ale narušit nějaké náhlé rozhodnutí jako třeba amnestie, na kterou bylo propuštěných 8 z 11 žen na oddělení. Tenkrát se prý strhla davová mánie a všechny děti si chtěly balit věci a jít domů a ty, co nešly, to pak oplakaly. Vtipné bylo, že i tak malé děti se naučily slovo "amnestie" a pořád ho při naší návštěvě opakovaly.“

(http://www.lidovky.cz/deti-porad-opakovaly-slovo-amnestie-vypravi-autorka-dokumentu-psq-/lide.aspx?c=A140123_102518_lide_mc)

Exkurze

Do Věznice Světlá nad Sázavou se vydávají také studenti středních škol. Doklady o těchto exkurzích jsou přístupné na internetu, většinou na stránkách školy.

18. 3. 2013 se vybraná skupina studentů ze třetích ročníků Střední školy veřejnoprávní a Vyšší odborné školy bezpečnosti silniční dopravy Jihlava vydala na exkurzi do ženské věznice. Ze zápisu na stránkách školy se dozvídáme, že studenti absolvovali přednášku doplněnou videem a pak mohli nahlédnout do vybraných míst věznice. (<http://www.trivisjihlava.cz/exkurze-do-veznice-svetla-nad-sazavou>)

I studenti Gymnázia Jiřího Ortena v Kutné Hoře absolvovali návštěvu věznice. Na stránkách školy lze najít podrobný popis toho, co všechno měli možnost studenti vidět a zažít. (<http://www.gymkh.cz/view.php?cislocclanku=2008110018>)

Shrnutí

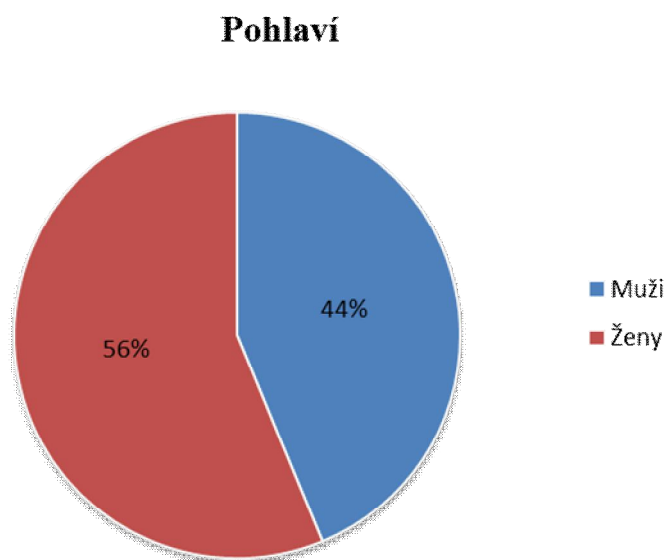
Výše uvedené zdroje informací jsou z různých typů mediálního sdělení. Pro rozmanitost byly zahrnuty internetové zprávy, dokumenty, rozhovory, zprávy o exkurzích. Z toho je tedy zřejmé, že mediální působení o Věznici Světlá nad Sázavou se projevuje ve značné míře. Uvedené zdroje jsou různého charakteru a je nutné k nim přistupovat kriticky. Z rozhovorů se zaměstnanci Vězeňské služby vyplývá, že někteří redaktori sestavují zprávy s určitým záměrem působit jistým způsobem. Zaznamenán byl např. případ redaktora, který chtěl především vyfotografovat dítě ze specializovaného oddělení pro matky s dětmi za jedinou mříží, která odděluje toto oddělení od ostatní části vězení. Tato fotografie by stačila k tomu, aby si veřejnost zafixovala mylnou představu o utrpení dětí za mřížemi. Pro zaměstnance věznice je tedy velmi důležité pečlivě vybírat zprostředkující média pro vzájemnou spolupráci, aby nedocházelo ke klamavému přenosu informací, manipulací s adresátem v neprospěch věznice a odsouzených.

Tento přehled byl vytvořen jako doklad toho, že Věznice Světlá nad Sázavou je poměrně hodně medializovaná. V šetření by se mělo ukázat, v jaké míře se k veřejnosti tyto zprávy dostávají, nakolik lidé přijímají informace z tohoto kanálu a zda je dále ovlivňují v jejich názoru na věznici.

6 VÝSLEDKY DOTAZNÍKOVÉHO ŠETŘENÍ

Vyplněných dotazníků se k následující analýze podařilo získat 80. Statistika respondentů, kterou poskytuje server, na kterém byl sestaven dotazník, ukazuje 110 návštěv, 80 dokončených, 5 nedokončených a 25 pouze zobrazených dotazníků. Celková úspěšnost byla tedy 73,64 %. Nejvíce vyplněných dotazníků bylo zaznamenáno v prvním týdnu od zahájení.

6.1 Procentuální zastoupení pohlaví v šetřeném vzorku

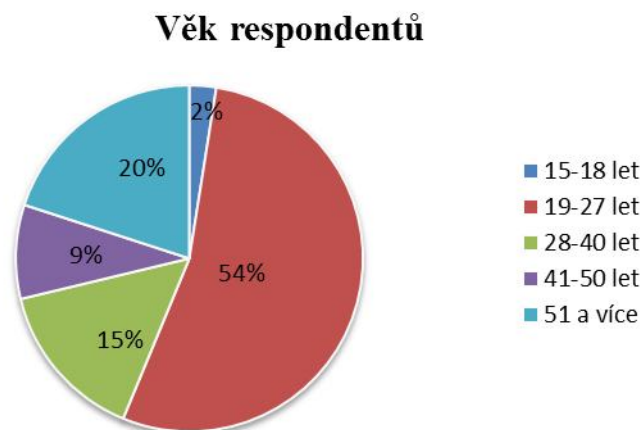

Obrázek 1: Zastoupení pohlaví

Zdroj: vlastní

Z celkového počtu respondentů (80) bylo 45 žen a 35 mužů. Poměr není tedy zcela vyrovnaný, ženy ve vyplňovaných dotaznících mírně převažují.

6.2 Věk respondentů

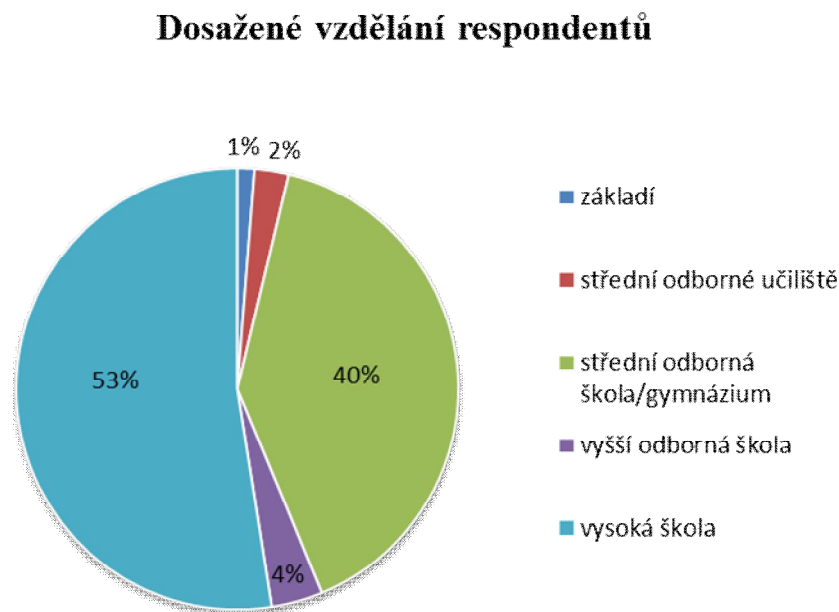

Obrázek 2: Věk respondentů

Zdroj: vlastní

V největší míře se dotazníkového šetření účastnila skupina respondentů ve věku 19-27 let, její zastoupení bylo 54 %. Druhou největší skupinou byli respondenti nad padesát let. Těchto bylo 20 %. Dále se v 15 % zúčastnily osoby ve věku 28-40 let, tedy předpokládaná skupina s dokončeným vzděláním a výdělečně činná, dále 9 % osob ve věku 41-50 let a 2 % zástupců 15-18 let. Šetření se zaměřilo na celou škálu věkových skupin, záměrně je uveden větší rozptyl.

6.3 Nejvyšší dosažené vzdělání respondentů

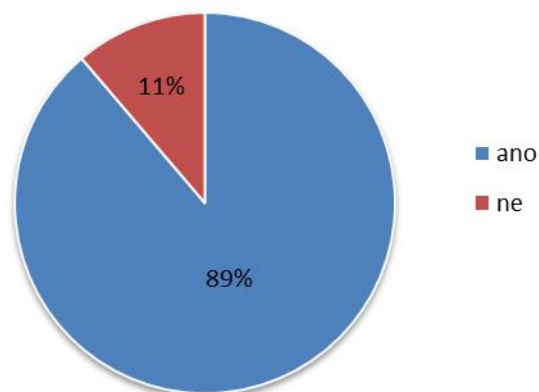
Obrázek 3: Dosažené vzdělání respondentů

Zdroj: vlastní

I v tomto případě byla snaha pokrýt různé stupně vzdělávacího systému a získat respondenty s různě vysokým stupněm dosaženého vzdělání. Nejvíce respondentů dosáhlo vysokoškolského titulu, 52 %. Další velkou skupinu tvořili absolventi středních odborných škol a gymnázií, 40 %. Šetření se však zúčastnila i 4% absolventů vyšší odborné školy, 3 % absolventů středních odborných učilišť a také 1 % s dokončeným základním vzděláním. Je však nutno přihlídnout k tomu, že se šetření účastnily i osoby ve věku 15-18 let.

6.4 Povědomí respondentů o existenci věznice

Máte povědomí o tom, že ve Světlé nad Sázavou je ženská věznice?

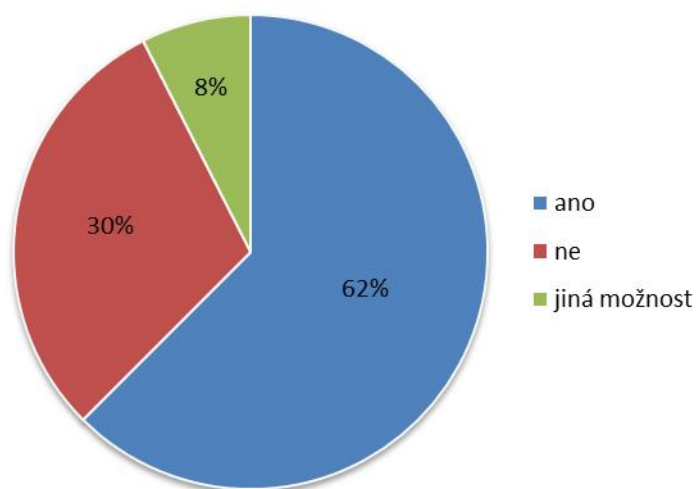
Obrázek 4: Povědomí o ženské věznici

Zdroj: vlastní

Z šetření vyplynulo, že většina respondentů, tedy 89 % má povědomí o tom, že ve Světlé nad Sázavou se nachází ženská věznice. Původní předpoklad se potvrdil, že 11 % osob neví o Věznici Světlá nad Sázavou.

6.5 Informovanost o věznici

Dostávají se k Vám informace o této věznici?

Obrázek 5: Dostupnost informací o věznici

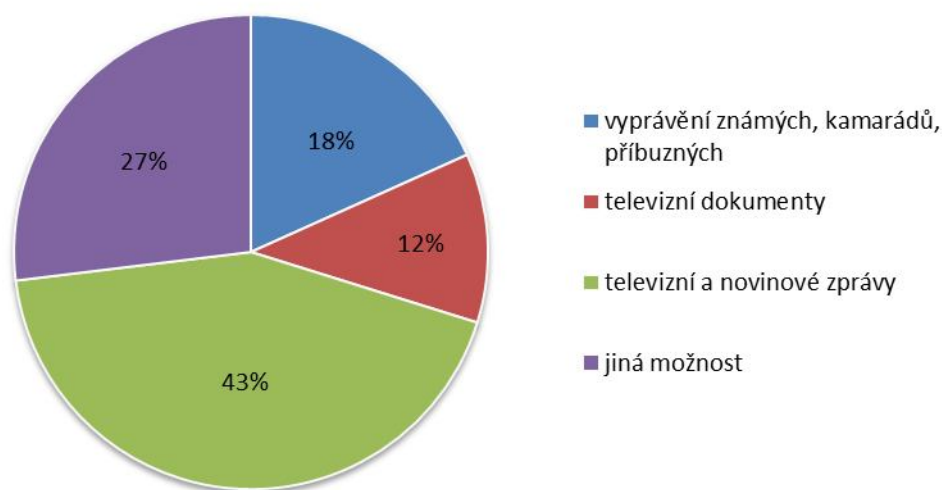
Zdroj: vlastní

Více jak polovina (62 %) dotazovaných osob dostává informace o Věznici Světlá nad Sázavou. 30% respondentů uvedlo, že se k nim informace o věznici nedostávají. V 8 % byla uvedena jiná možnost. Zde dotazovaní uvedli tyto varianty:

- „*Občas ano*“ (3x)
- „*Minimálně*“
- „*Nepřavidelně*“
- „*Okrajově*“

6.6 Způsoby informovanosti

Jakým způsobem?

Obrázek 6: Zdroje informací

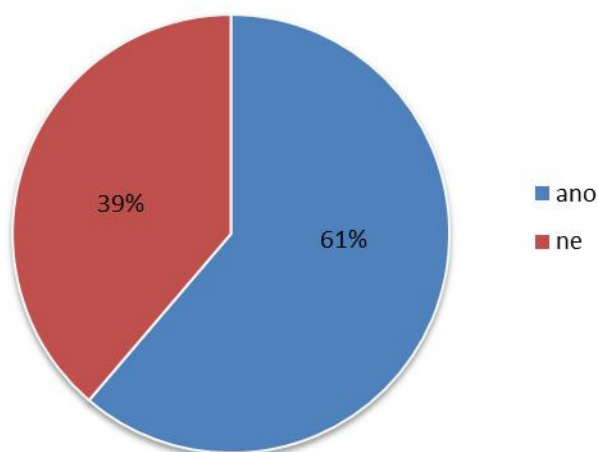
Zdroj: vlastní

Nejvíce respondenti zachycují informace z televizních a novinových zpráv (43 %). Jelikož Věznice Světlá nad Sázavou nabízí pracovní uplatnění pro lidi z této lokality, je zřejmé, že i vyprávění známých, kamarádů nebo příbuzných hraje v předávání informací značnou roli. Tuto možnost uvedlo 18 % dotazovaných osob. Televizní dokumenty poskytly informace 12 % dotazovaných. 27 % respondentů uvedlo další možnost:

- „informace se nedostávají“
- „nevím o tom nic“
- „v rámci zaměstnání“
- „pracovní setkání s klienty“
- „škola, v rámci studia na VŠ“
- „dříve jsem tam pracoval“

6.7 Povědomí respondentů o zřízení specializovaného oddělení pro matky s dětmi

Víte o tom, že je ve věznici zřízeno oddělení pro matky s dětmi?

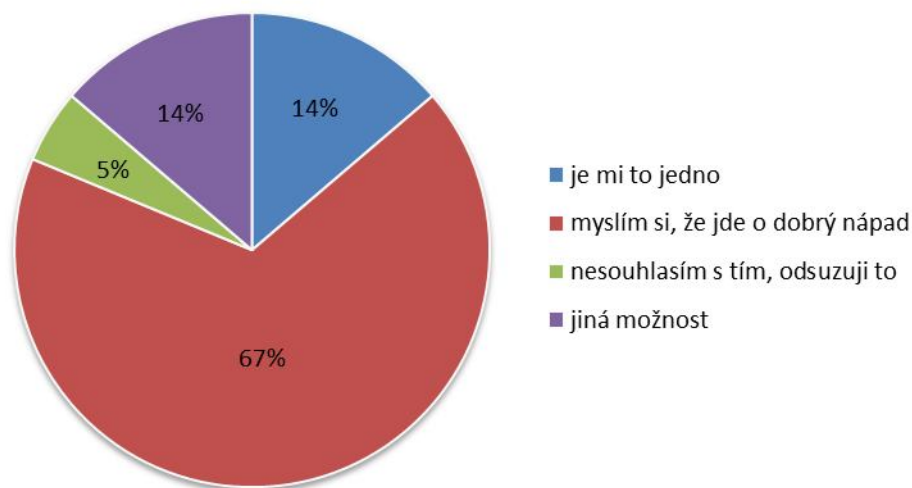
Obrázek 7: Povědomí o oddělení

Zdroj: vlastní

61 % dotazovaných uvedlo, že si je vědomo zřízení specializovaného oddělení pro matky s dětmi. 39 % nemá o tomto oddělení ponětí. To potvrzuje i fakt, že některé matky ve výkonu trestu odnětí svobody posílá žádosti o zařazení na toto oddělení až z výkonu trestu, jelikož se o této možnosti dozví až ve výkonu trestu.

6.8 Názor veřejnosti na specializované oddělení pro matky s dětmi

Jaký máte na toto oddělení názor?

Obrázek 8: Názor na oddělení

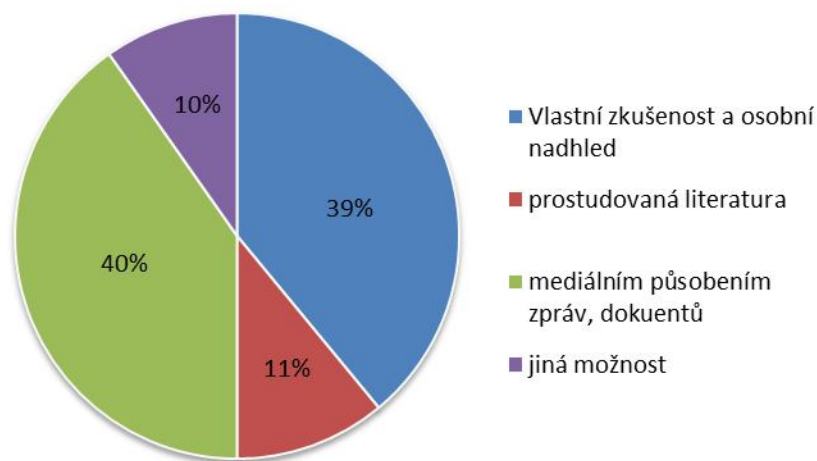
Zdroj: vlastní

67 % respondentů si myslí, že zřízení tohoto typu oddělení je dobrým nápadem a zaujímají k tomu kladný postoj. 14 % dotazovaných uvedlo, že se touto problematikou nezabývají a zaujímají neutrální postoj. Pouze v 5 % se objevil nesouhlas s existencí specializovaného oddělení. Zbýlých 14 % uvedlo další možnosti:

- „Nejsem si zcela jistá, z určitého úhlu je to dobré, ale z jiného moc ne. Záleží na tom, jak dlouho je matka ve vězení atp. Nemyslím si, že je to pro dítě vhodné prostředí, ačkoli má možnost být s matkou.“
- „Pro matky možnost jak se napravit a dostat druhou šanci, pro děti dost nevhodné, ale zase zůstanou v kontaktu s matkou.“
- „Nevím přesně, jak toto oddělení funguje.“
- „Nedokážu posoudit, posuzovala bych případ od případu.“

6.9 Vlivy působící na utváření názoru o oddělení

Jak jste ke svému názoru dospěl/a?

Obrázek 9: Názor

Zdroj: vlastní

Nejvíce ovlivňuje názor respondentů (44 %) mediální působení zpráv a dokumentů. Je to celkem logickým důsledkem frekvence a dostupnosti zpráv o této věznici a oddělení. 42 % dotazovaných si utvořilo názor vlastní zkušeností a osobním nadhledem. 12 % bylo ovlivněno v názoru prostudovanou literaturou. 2 % osob uvedlo jinou možnost:

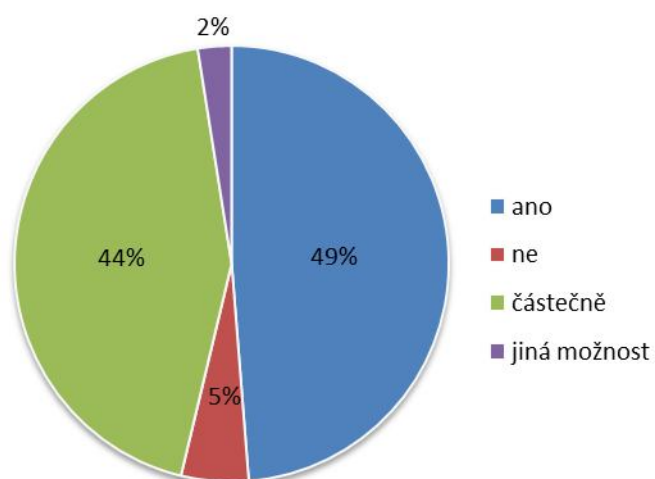
- „*Nezajímám se o tuto problematiku.*“

Dále respondenti uvedli doplňující varianty:

- „*Utvořil se s věkem – vzdělání, společnost, morální zásady, atd.*“
- „*selský rozum*“
- „*škola*“
- „*jsem terapeut*“
- „*vlastní studium, názory kolegyň z OSPOD*“
- „*můj názor vzhledem k výchově dítěte*“
- „*Ocenil jsem racionalitu návrhu současně s citlivým přístupem.*“

6.10 Povědomí respondentů o existenci věznice

Myslíte si, že na tomto oddělení splňuje trest stále povahu a účel trestu?

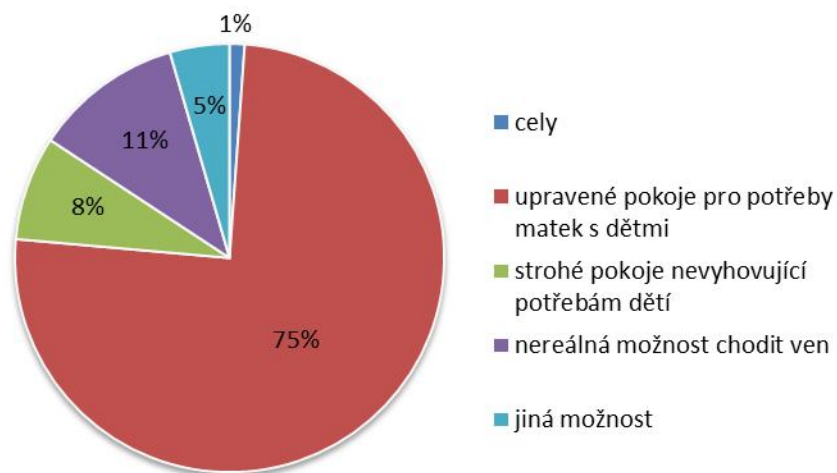
Obrázek 10: Splňuje oddělení povahu trestu

Zdroj: vlastní

Téměř polovina (49 %) respondentů si myslí, že na tomto oddělení je naplněna povaha i účel trestu. Další skupina respondentů (44 %) se kloní k názoru, že je povaha a účel trestu naplněn pouze částečně. Velmi malá část dotazovaných (5 %) zaujímá radikální názor, že není naplněn účel trestu. Výkon trestu odnětí svobody na tomto oddělení nevnímá jako trest. Pouhá 2 % volila jinou možnost („nevím“).

6.11 Představa o specializovaném oddělení

Jak si představujete oddělení pro matky s dětmi?

Obrázek 11: Představa oddělení

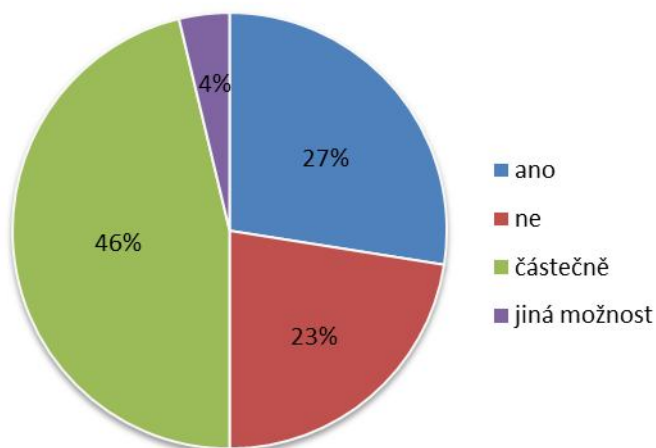
Zdroj: vlastní

Tato otázka měla mapovat představu o oddělení pro matky s dětmi. Některá média zkreslují podstatu tohoto oddělení a je možné, že adresát nezaujme kritické hledisko a z mediálního sdělení si na základě klamavé informace vytvoří mylnou představu o tomto oddělení. Značná část respondentů se domnívá, že oddělení poskytuje upravené pokoje pro potřeby matek s dětmi. 11 % má představu o tom, že neexistuje reálná možnost chodit ven mimo areál, či na vycházkový dvůr, což je opravdu scetná představa, stejně tak mínění o strohých pokojích, které nevyhovují potřebám dětí (8 %), nebo dokonce ubytování v celách, což se objevilo pouze u 1 %. Varianty odpovědí zastoupené v jiné možnosti byly následující:

- „Strohý pokoj upravený pro děti a s jasně danými vycházkami.“
- „Upravené pokoje + herna.“

6.12 Názor na negativní důsledek na přirozený vývoj dítěte

Myslíte si, že toto oddělení má negativní důsledek na rozvoj osobnosti dítěte?

Obrázek 12: Negativní dopad na dítě

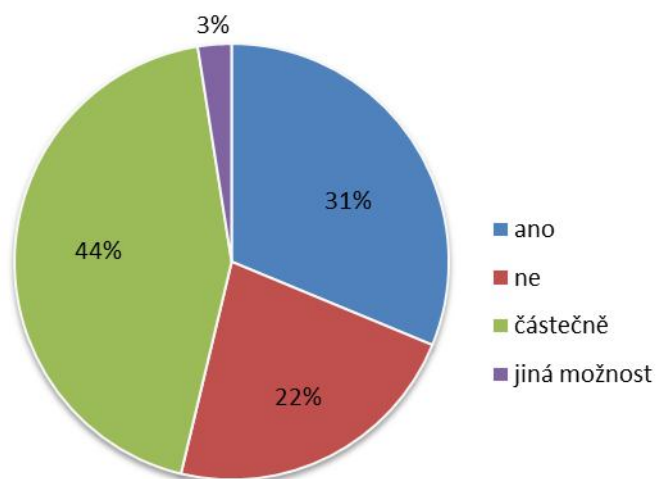
Zdroj: vlastní

Téměř polovina (47 %) respondentů se domnívá, že pobyt dítěte na tomto oddělení má negativní důsledek na rozvoj jeho osobnosti pouze částečně. 28 % dotazovaných je přesvědčena o tom, že dítě vyrůstající na tomto oddělení bude negativně ovlivněno v oblasti rozvoje osobnosti. Oproti tomu stojí skupina (23 %) zastávající názor, že dítě negativně ovlivněno v rozvoji osobnosti není a nebude. Respondenti, kteří zvolili jinou možnost, uvedli např:

- „Horší důsledek je oddělení dítěte od matky.“
- „Pozitivní vliv na dítě má to, že vyrůstá vedle matky. Prostředí do určitého věku dítěte nijak zvlášť nevnímá.“

6.13 „Odlehčení trestu“

Domníváte se, že pro matku je výkon trestu na specializovaném oddělení "odlehčením" trestu?

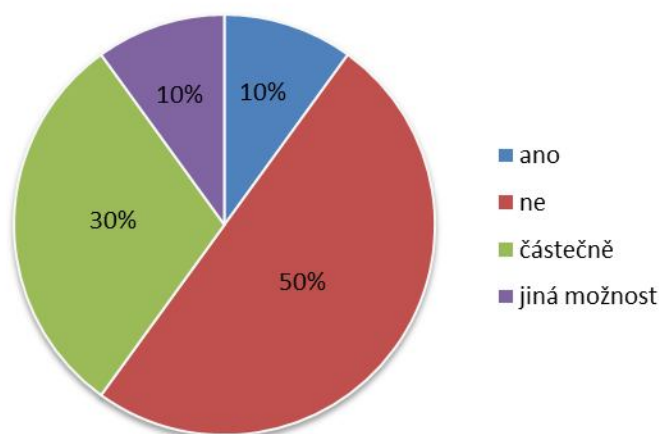
Obrázek 13: Odlehčení trestu

Zdroj: vlastní

44 % respondentů se domnívá, že výkon trestu na tomto oddělení je pro ženu „odlehčením“ trestu částečně. 32 % se přiklání k názoru, že o určité „odlehčení“ se opravdu jedná, oproti tomu se staví skupina respondentů (23 %) s opačným názorem.

6.14 Názor na pobyt dítěte ve věznici s matkou v porovnání s jiným prostředím bez matky

Myslíte si, že pro dítě je pobyt ve věznici s matkou horší, než kdyby vyrůstalo odděleně v jiném prostředí?

Obrázek 14: Názor na pobyt dítěte ve věznici

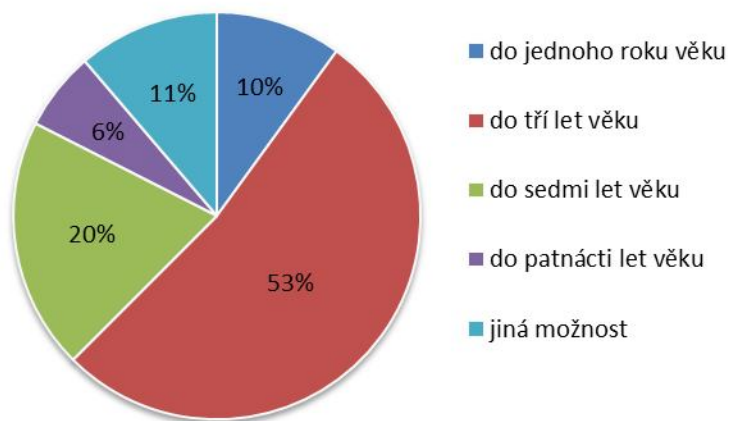
Zdroj: vlastní

Více než polovina dotazovaných osob (55 %) se nedomnívá, že by pobyt dítěte ve věznici společně s matkou byl horší, než kdyby vyrůstalo odděleně. Oproti tomu 11 % respondentů má zcela opačný názor. 33 % osob si myslí, že je tato varianta pro dítě horší pouze částečně. 1 % uvedlo jinou možnost. Komentáře k této otázce byly následující:

- „Myslím, že je to dost individuální, záleží na tom, zda příslušné orgány správně vyhodnotí situaci.“
- „Neznám poměry, proto nemohu relevantně posoudit.“
- „Opět asi případ od případu.“
- „Pokud jsou děti maličké, přítomnost matky převažuje možná negativa pobytu v takovémto zařízení.“
- „Pobyt s matkou ve věznici není horší, je jiný, nese s sebou určité výhody pro dítě, ale také řadu negativních vlivů, pokud se týká zařazení dítěte do běžného života, tj. školka, škola, trávení volného času v uzavřeném prostředí...“

6.15 Stanovená věková hranice pro pobyt dítěte na oddělení

Do kolika let věku dítěte je možné, aby bylo umístěno na tomto oddělení?

Obrázek 15: Věk dítěte

Zdroj: vlastní

Poslední otázka měla zjistit, nakolik je známá možná věková hranice dítěte. Více jak polovina respondentů (53 %) pracuje se správnou informací, že dítě setrvává ve většině případů na oddělení do svých tří let. 20 % dotazovaných osob uvedlo hranici sedmi let. V menší míře byly zastoupeny i ostatní nabízené varianty. 11 % respondentů využilo otevřené odpovědi:

- „nevím“
- „zpravidla do 3 let věku, ale existují výjimky, které může udělit ředitelka věznice“
- „do věku školní docházky“

6.16 Závěr šetření

Šetření se zúčastnilo **80 respondentů (žen i mužů) v zastoupení široké věkové skupiny**, od 15-50 a více let z okolí Světlé nad Sázavou. Vybraný vzorek tvořili lidé s různým stupněm dosaženého vzdělání. **Cílem bylo zmapovat názor veřejnosti na Věznici Světlá nad Sázavou, povědomí o existenci specializovaného oddělení a utváření názoru na toto zařízení.**

Mnoho absolventských prací již zpracovávalo problematiku specializovaného oddělení pro matky s dětmi. Je to dáno tím, že jde o unikátní oddělení v celé České republice. Je tedy pochopitelné, že se pozornost na toto oddělení zaměřuje ve velké míře. Tato práce se nezaměřila přímo na šetření matek a dětí, ačkoli považujeme za vhodné zmapovat zpětnou vazbu žen, které tímto oddělením prošly. Jelikož se jedná již o více jak 100 žen, které jsou rozptýleny po celém státě, úkol by to byl ovšem velmi rozsáhlý a nelehký. **Zaměřili jsme se tedy na pohled, představy a názory veřejnosti z blízkosti této lokality.** Vycházeli jsme z dostupných informací o tom, že obyvatelé Světlé nad Sázavou zpočátku nebyli zřízením věznice příliš nadšeni, ovšem postupem času se jejich přístup změnil. Šetření se zaměřilo především na obyvatele okolních vesnic, ale zahrnuje i obyvatele Světlé nad Sázavou.

Předpokladem bylo, že většina (75 %) dotazovaných osob bude mít povědomí o existenci Světlá nad Sázavou. Tento předpoklad se zcela naplnil, jelikož **89% respondentů si je vědomo**, že se v této lokalitě nachází věznice. Toto zjištění je podloženo faktem, že věznice se podílí na veřejném životě obce. Např. každý podzim po tradiční pouti uklízí odsouzené ženy náměstí.

Více jak polovina respondentů uvedla, že informace o této věznici zaznamenává, což není překvapující. **43 % respondentů zachycuje informace přes televizní a novinové zprávy. Tímto se tedy potvrzuje síla mediálního působení**, které bylo předloženo v kapitole, která shrnovala obraz věznice a specializovaného oddělení v médiích. Mírně **překvapivý byl vliv vzdělávacích institucí.** Někteří respondenti uvedli, že poznatky získávají v rámci studia, což je velmi potěšující. Vliv má též předávání informací mezi přáteli a příbuznými. Jelikož věznice nabídla pracovní pozice obyvatelům této lokality, je toto zjištění pochopitelné. **V nedávné době byl uveden dokument „S mámou v base“, který měl zřejmě také vliv,** jelikož 12 % respondentů označilo televizní dokumenty za přínosné.

Bylo předpokládáno, že většina (75 %) respondentů nebude mít povědomí o existenci specializovaného oddělení pro matky s dětmi. Tento předpoklad se nenaplnil, **byl vyvrácen.** 61 % respondentů ví o zřízení specializovaného oddělení, což považujeme za uspokojivé. Sama ředitelka věznice v rozhovoru uvedla, že se domnívá, že lidé o tomto oddělení vědět spíše nebudou.

Zajímavé je zjištění, že **67 % dotazovaných považuje specializované oddělení za dobrý nápad a schvaluje jeho existenci.** V opozici bylo pouze 5 %. 14 % zaujalo neutrální postoj, jelikož se o tuto problematiku nezajímá. Velmi přínosné jsou komentáře k této otázce, které jsou uvedeny výše. Je patrné, že veřejnost není zcela seznámena s koncepcí daného oddělení a proto stále váhá o jeho užitečnosti, přínosu. **Názor respondentů byl v největší míře opřen o mediální působení zpráv a dokumentů (40 %),** což opět potvrzuje fakt, že média jsou nosným zprostředkovatelem informací a výraznou měrou se podílí na utváření názoru na specializované oddělení. Další velká skupina dotazovaných (39 %) se spokojila s vlastní zkušeností a osobním nadhledem. Zásadní je ovšem část osob (12 %), která uvedla jako zdroj informovanosti prostudovanou literaturu. To přisuzujeme k výše zmiňovanému působení školských zařízení, profesní orientaci a velkým zastoupením vysokoškolsky vzdělaných respondentů.

Dalším z předpokladů byla mylná představa o specializovaném oddělení, která byla také vyvrácena. Většina (75 %) respondentů má relativně správnou představu o zařízení specializovaného oddělení. 47 % dotazovaných se domnívá, že pobyt dítěte na tomto oddělení má negativní vliv na rozvoj osobnosti dítěte částečně a 28 % zcela. Toto konstatování nemá prozatím žádné opodstatnění, jelikož neexistuje výzkum dalšího rozvoje dětí, které prošly specializovaným oddělením. Proto považujeme za vhodné prošetřit tuto problematiku. Vedení věznice se touto otázkou již zaobírá a chtělo by ji uskutečnit. Jde však o velmi náročnou práci, která by ovšem byla velkým přínosem.

Téměř polovina dotazovaných (44 %) si myslí, že výkon trestu na specializovaném oddělení je pro ženu „odlehčením“ trestu. Nutno na tomto místě podotknout, že výkon trestu se opravdu liší, má jiný rámec, ovšem naplnění jeho účelu je zcela plněno. Ženy tráví se svým dítětem téměř 24 hodin denně, nemohou ho odložit na pohlídání k babičce, aby se mohly věnovat samy sobě, jsou neustále pozorovány, zda ho správně vychovávají, rozvíjí apod. Na odsouzené matky je tedy neustále vyvíjen tlak.

S problematikou specializovaného oddělení tohoto typu také souvisí rodinné zázemí matky. Je nutné si uvědomit, že pokud matka odejde do výkonu trestu a nemá pevné sociální

zázemí, může se její dítě ocitnout v ústavní péči. Domníváme se proto, že **toto oddělení nabízí jedinečnou možnost, aby matka a dítě navázaly vyrovnaný citový vztah.** Takto uvažovalo zřejmě i 55 % respondentů, kteří uvedli, že si nemyslí, že by pobyt ve věznici byl pro dítě horší, než kdyby vyrůstalo odděleně v jiném prostředí.

Více než polovina dotazovaných osob pracuje s informací, že v běžném případě dítě s matkou setrvává ve věznici do svých tří let. K formování názoru veřejnosti by měl přispět i fakt, že na tomto oddělení nejsou umístěny ženy-vražedkyně s dlouholetými tresty, že ženy jsou vybírány dle přísných kritérií a že věznice se ze všech sil snaží vytvářet vhodné a podnětné prostředí pro rozvoj dítěte. Na tomto oddělení pracují profesionálové, kteří se snaží zajistit matce a dítěti výjimečnou šanci na vytvoření citové vazby, která by byla jejich odloučením výrazně narušena. Naším názorem je, že **toto oddělení dává druhou šanci ženám, které v životě udělaly chybu, a dává také šanci dítěti, které se ničím neprovinilo, aby mělo možnost poznat svou matku a třeba přispět k tomu, aby se dalším takovým chybám vyhnula.** To možná potvrzuje i nízká recidiva na tomto oddělení.

ZÁVĚR

Tato práce je koncipována takovým způsobem, aby seznámila recipienta se základními stavebními kameny vězeňství. Nastíněn je vývoj českého vězeňství, kde se projevuje proces humanizace, který je dále akcentován i v Konceptci rozvoje českého vězeňství. Prvkem humanizace výkonu trestu lze považovat i zřízení specializovaných oddělení.

Práce seznamuje s celým systémem vězeňství, ve kterém specializovaná oddělení zaujímají své významné místo. V kapitole, která se zaměřuje na výkon trestu odnětí svobody, je důležitým podkladem právní zakotvení, o které se opírají veškeré další informace. Pro zpřehlednění jsou zde uvedeny nejdůležitější zákony a vyhlášky týkající se výkonu trestu odnětí svobody. Zařazena je i kapitola o filozofii trestu, který je chápán jako jeden ze základních výchovných prostředků.

Další část práce čtenáře seznamuje s organizací vězeňské služby, poznatky jsou podloženy aktuálními zákony a další dostupnou literaturou. Jsou zde uvedeny jednotlivé prvky organizace, stanovené priority Vězeňské služby, úkoly a přehled zaměstnanců Vězeňské služby. Doplněny jsou i informace o diferenciaci věznic, uvedeny jsou jednotlivé druhy věznic. V práci je věnován prostor i programům zacházení a specifickým skupinám odsouzených.

Diplomová práce zpracovává problematiku specializovaných oddělení, jasně vymezuje jednotlivé typy těchto oddělení a blíže je popisuje. Představeno je vždy konkrétní oddělení v dané věznici, ve které je zřízeno. Práce se více zaměřuje na specializované oddělení pro matky s dětmi ve Věznici Světlá nad Sázavou. Přináší aktuální informace o věznici i oddělení, popisuje současnou koncepci instituce, popsáno je vzdělávání a zaměstnávání odsouzených žen. Specializované oddělení pro matky s dětmi je podrobně rozebráno a uvedeny jsou aktuální informace, počet odsouzených matek, dětí, režim dne atd.

Praktická část zpracovává metodiku a cíle provedeného šetření. Využito bylo především kvantitativního přístupu, který je doplněn i o prvky kvalitativní metody. Bylo provedeno šetření, které zmapovalo názory obyvatel okolí Světlé nad Sázavou na věznici a specializované oddělení. Tento průzkum přinesl zjištění vlivu médií, který se podílí na utváření pohledu na danou instituci.

Tato práce by měla být přínosem v oblasti shromáždění aktuálních informací o specializovaném oddělení, seznámení s jeho koncepcí, čímž přináší přiblížení jedinečné

možnosti navázat citový vztah matky s dítětem, příležitosti pro dítě být vychováváno svou matkou a vyvození pozitivního vlivu na odsouzenou ženu v rámci recidivy.

Obyvatelé okolí Světlé nad Sázavou jsou poměrně dobře obeznámeni s fungováním věznice a specializovaného oddělení. Velmi potřebné by bylo prosadit dobrovolnou činnost ve věznicích, což v naší zemi zcela chybí, ve světě je to však běžně prosazovaný trend, který je hodnocen velmi pozitivně. Dále by se měl podporovat program zabezpečující péči po propuštění z výkonu trestu. Příčinou recidivy je ve velkém zastoupení zpřetrhání rodinných vazeb a ztráta sociálního zázemí. Tato problematika je nedostatečně ošetřena.

Resumé

Diplomová práce popisuje výkon trestu odnětí svobody a zaměřuje se na specializovaná oddělení výkonu trestu odnětí svobody, konkrétně na Věznici Světlá nad Sázavou a její specializované oddělení pro matky s dětmi.

Součástí práce je nastínění historie výkonu trestu, kde je akcentován princip humanizace, který je i projevem zřizování specializovaných oddělení, také je popsána filozofie trestu. Dále je představena organizace Vězeňské služby ČR, programy zacházení, specifické skupiny odsouzených. Představeny jsou všechny typy specializovaných oddělení, největší pozornost se upírá na oddělení pro matky s dětmi ve Věznici Světlá nad Sázavou.

Cílem práce bylo představit specializovaná oddělení v rámci systému českého vězeňství, přinést aktuální informace o specializovaném oddělení pro matky s dětmi a zmapovat názor obyvatel okolí Světlá nad Sázavou na blízkost věznice a zhodnotit, nakolik média ovlivňují utváření tohoto náhledu.

Práce je přínosem pro speciální pedagogiku v tom, že obhájí oprávnění specializovaného oddělení pro matky s dětmi v systému českého vězeňství a stanovuje jeho důležitost v rámci nízké recidivy a jedinečné možnosti navázat citovou vazbu mezi dítětem a matkou.

Summary

The thesis describes the execution of imprisonment and focuses on specialized departments set up for persons' execution of imprisonment, namely the Světlá nad Sázavou Prison and its specialized department for mothers with children.

Part of the thesis outlines the history of the prison system, whereof the principle of humanization is accented and manifested by the establishment of specialized departments. The philosophy of punishment is also described. Further, organization of The Prison Service of the Czech Republic, programs for treatment of offenders and specific groups of convicted offenders are introduced. All types of specialized departments are presented, whereas the most attention has been focused on the special department intended for mothers with children in Světlá nad Sázavou Prison.

The object of the thesis is to introduce specialized departments intra the Czech prison system, to bring the actual information and reflection on special unit for mothers with children, to map the opinion and attitude of local residents towards the Světlá nad Sázavou Prison and to assess to what extent the media shape their views.

The work is beneficial for special pedagogy to the intent that it advocates the legitimacy of specialized department for mothers with children in the Czech prison system and diagnoses its importance in the context of low recidivism and unique opportunity to build an emotional affinity between the child and the mother.

SEZNAM POUŽITÝCH PRÁVNÍCH PŘEDPISŮ

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník (ze dne 8. ledna 2009)

Zákon č. 129/2008 Sb., o výkonu zabezpečovací detence a o změně některých souvisejících zákonů (ze dne 19. března 2008)

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, trestní řád (ze dne 29. listopadu 1961)

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů (ze dne 30. června 1999)

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, zákon o soudnictví ve věcech mládeže (ze dne 25. června 2003)

Zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby

Zákon č. 555/1992 Sb., o vězeňské službě a justiční strážní České republiky (ze dne 17. listopadu 1992)

Vyhláška č. 109/1994 Sb., kterou se vydává řád výkonu vazby (ze dne 21. dubna 1994)

Vyhláška č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody (ze dne 21. prosince 1999)

Důvodová zpráva k novému trestnímu zákoníku (zákon č. 40/2009 Sb.), Vláda České republiky

POUŽITÁ LITERATURA

- [1] ČERNÍKOVÁ, V. *Prekriminalita dětí a kriminalita mladistvých, kterým byla uložena ochranná opatření*. Praha: Policejní akademie ČR, 2012, 149 s.
- [2] ČERNÍKOVÁ, V.: *Sociální ochrana, terciální prevence, její možnosti a limity*. Praha: Policejní akademie České republiky, 1998. ISBN 80-85981-97
- [3] ČERNÍKOVÁ, V., SEDLÁČEK, V.: *Základy penologie pro policisty*. Praha: Policejní akademie České republiky, Katedra kriminologie, 2002. ISBN 80-7251-104-1
- [4] GAVORA, Peter: *Úvod do pedagogického výskumu*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2008, 236 s., ISBN 978-80-223-2391-8.
- [5] HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-485-4.
- [6] KUBÍČKOVÁ, P. *Penologie*. Karviná: Střední odborná škola ochrany osob a majetku s.r.o., 2011. 130 s.
- [7] MIOVSKÝ, Michal a kol. *Vězeňství a nelegální drogy*. 2003, 138 s., ISBN 80-86734-03-X.
- [8] NOVOTNÝ, Oto, VANDUCHOVÁ, Marie a kolektiv. *Trestní právo hmotné*. Praha: Aspi, 2010, 555 s., ISBN 978-80-7357-261-7
- [9] PELIKÁN, Jiří. *Základy empirického výzkumu pedagogických jevů*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-7184-569-0.
- [10] SOCHŮREK, J. *Kapitoly z penologie I. díl. Úvod do teorie trestu a trestání*. Liberec: Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky, Fakulta pedagogická, 2007. ISBN 978-80-7372-203-6
- [11] SOCHŮREK, J. *Kapitoly z penologie. II. Teorie a praxe zacházení s vězňnými*. 1. vydání. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007. ISBN 978-80-7372-204-3.
- [12] SOCHŮREK, J. *Kapitoly z penologie III. díl. Negativní jevy ve vězení*. Liberec: Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky, Fakulta pedagogická, 2007. ISBN 978-80-7372-205-0
- [13] SOCHŮREK, J. *Úvod do penologie*. 1. vydání. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007. 80 s. ISBN 978-80-7372-287-6

- [14] SOLNAŘ, V. *Systém českého trestního práva*. Praha: Novatrix, s.r.o., 942 s., ISBN 978-80-254-4033-9
- [15] ŠÁMAL, P., PÚRY, F. *Trestní zákon. Komentář. I. díl*. Praha: C. H. Beck, 2009, 721 s., ISBN 80-7179-896-7, 721 s.
- [16] Vnitřní řád vazební věznice Praha – Ruzyně
- [17] Vnitřní řád Věznice Světlá nad Sázavou

SEZNAM POUŽITÝCH ELEKTRONICKÝCH ZDROJŮ

<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10095426857-interview-ct24/206411058221211/>

<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/156522-vsehrdy-jak-se-zije-ve-veznici-pro-mladistve/>

<http://www.vscr.cz/veznice-kurim-46/>

<http://www.vscr.cz/vazebni-veznice-liberec-79/o-nas-1591/specializovane-oddeleni-1231/>

<http://www.uzis.cz/cz/mkn/F10-F19.html>

<http://www.vscr.cz/veznice-svetla-nad-sazavou-93/o-nas-1628/zakladni-informace-154/strucna-charakteristika-veznice-275>

<http://www.vscr.cz/veznice-svetla-nad-sazavou-93/o-nas-1628/vykon-vezenstvi-462/vzdelavani-veznenych-1054/vzdelavani-odsouzenych-5935>

<http://www.nuov.cz/univ2k/mame-i-nadejne-duse-rika-reditelka-zenske-veznice>

<http://www.vscr.cz/veznice-svetla-nad-sazavou-93/o-nas-1628/vykon-vezenstvi-462/vykon-trestu-1052/vykon-trestu-odsouzenych-matek-s-detmi-5925>

http://bydleni.idnes.cz/na-navsteve-ve-veznici-podivejte-se-jak-se-bydli-za-mrizemi-pa6-/dum_osobnosti.aspx?c=A071112_184705_dum_osobnosti_web

<http://www.denik.cz/kraj-vysocina/v-zenske-veznici-ve-svetle-dnes-zacina-novy-skolni-rok-20130902-z7jk.html>

<http://zpravy.tiscali.cz/v-zenske-veznici-ve-svetle-nad-sazavou-vyvolala-prezidentova-amnestie-emoce-207199>

<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10322816274-televizni-akademie-lide-a-spolecnost/211563237870001/video/>

http://www.lidovky.cz/deti-porad-opakovaly-slovo-amnestie-vypravi-autorka-dokumentu-psq-/lide.aspx?c=A140123_102518_lide_mc

<http://www.gymkh.cz/view.php?cisloclanku=2008110018>

Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015:

http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/PDF/koncepce_do%20roku_2015.pdf

SEZNAM POUŽITÝCH ČASOPISŮ A ČASOPISECKÝCH ČLÁNKŮ

BAJCURA, Lubomír: *Vozíčkáři ve věznicích*. České vězeňství, 2005, č. 6

DAVID, I. *Ochranná léčba neznamená vězení*. Medical Tribune: 2007, č. 6. dostupné z www.tribune.cz

FIRSTOVÁ, J. *Zabezpečovací detence pro ochranu společnosti*. České vězeňství: 2008, č. 2

HOSPODKA, M. České vězeňství: 2006, č. 5

KULA, L. České vězeňství: 2006, č. 5

KÝR, A.: *Věznění a vězeňství*. Historická penologie: 2006, č. 1

MONTGOMERYOVÁ, Eva: *Specializovaná oddělení jsou výkladní skříň českého vězeňství*, České vězeňství, 2006/5

REDAKCE. *Co zmůžou programy zacházení*. České vězeňství: 2011, č. 2

REDAKCE. *Věznice Břeclav*. České vězeňství: 2011, č. 3

VETEŠNÍKOVÁ, Bronislava: *Jak to chodí na specializovaném oddělení*. České vězeňství, 2012/3

STOŽICKÝ, P. *Zabezpečovací detence se plánovala několik let*. České vězeňství: 2009, č. 1, s. 16

ŠAMAL, P. *K úpravě ochranného léčení v trestním zákoníku*. Trestně právní revue: 2010, č. 4

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A: Rozhovor se zaměstnancem Vězeňské služby

Příloha B: Dotazník

Příloha A

Rozhovor se zaměstnancem Vězeňské služby ČR

V rámci praktické části jsme se rozhodli vykonat rozhovor se zaměstnancem Vězeňské služby a přiblížit tím tedy pohled na danou problematiku z hlediska zainteresované osoby. Dotazovaná osoba si přeje být v naprosté anonymitě z profesního i osobního důvodu. Tento požadavek je dále tedy zcela respektován. Rozhovor probíhal ve formě připravené, polostrukturované. Z etických důvodů nebyl rozhovor nahráván, stále se jedná o velmi choulostivou tematiku a únik osobních informací, které byly sdělovány důvěrně, by nebyl nikterak žádoucí. Z rozhovoru byl pořízen pouze zápis, který níže shrnujeme.

Otázky byly zaměřeny na profesní osobnost respondenta a jeho pracovní pozici z hlediska chodu věznice a Specializovaného oddělení pro matky s dětmi.

Dotazovaná osoba pracuje ve věznici na pozici vrchního asistenta – dozorce. Tomuto postu předcházela zkušenost strážného a inspektora Vězeňské služby. Vzdělání dotazovaného se netýká oboru vězeňství, před nástupem do služby absolvoval nástupní kurz ve Stráži pod Ralskem v trvání dvou měsíců, jiné vzdělání nebylo doplněno. Jelikož respondent přicházel z absolutně odlišného zaměstnání, považuje tento kurz za velmi rychlý a nedostačující. Jako přínosné byla označena „zkušená“ ve věznici v Pardubicích. Zde se respondent poprvé setkal s odsouzenou, která je známá jako Máňa ze stejnojmenného dokumentu. Zkušenosti nabyt až v praxi ve věznici. V současné době je náplní práce této osoby doprovod odsouzených na pracoviště. Zaměstnávání odsouzených probíhá mimo věznici ve spolupráci dvou soukromých firem. Jedná se o potravinářskou firmu v Humpolci a firmu v Jihlavě, kde odsouzené pracují jako myčky obalů. Za prací do Jihlavy dojíždí okolo deseti vězenkyň. V 05:00 se odjíždí do zaměstnání, pracovní doba je od 06:00-18:00. Přestávky jsou během pracovní doby tři. Do Humpolce jezdí větší počet odsouzených, přibližně 90. Do zaměstnání se odjíždí v 05:00 a pracovní doba trvá do 14:00. Zaměstnavatel platí náklady na cestu a jídlo. Umisťování odsouzených do firem je podrobováno mj. bezpečnostnímu hledisku. Některé vězenkyň berou zaměstnání v rámci výkonu trestu jako možnost přivýdělku, některé účelově v rámci prospěchu při podmíněčném propuštění (kázeňské pochvaly), jiné tak krátí čas ve výkonu trestu.

Respondent uvedl, že zaměstnavatel je přístupný dálkovému studiu zaměstnanců. Neustále jsou v nabídce i další vzdělávací kurzy.

Dotazovaná osoba působí ve Vězeňské službě přibližně patnáct let. Z rozhovoru bylo zřejmé, že toto povolání je psychicky náročné a není vhodné pro každou lidskou povahu. I proto respondent opustil pozici inspektora, kde hrozil syndrom vyhoření. O náročnosti této práce svědčí i fakt, že respondent v soukromí upřednostňuje před velkou společností spíše klid. Vězenkyně se stále na něco ptají, mají potřebu se svěřovat se svými příběhy, pořád je nutné řešit různé problémy.

Respondent uvedl, že díky svým povahovým rysům a generačnímu odstupu nemá s odsouzenými žádné problémy, „dokáže si je srovnat“. Dle vlastních slov nemá pocit rizika, avšak někteří kolegové své povolání jako rizikové vnímají. Často čelí krizovým situacím, zejména při rvačkách. S kolegy, kteří pracovali v mužské věznici, se shodují na tom, že ženy jsou v tomto ohledu „horší“, agresivnější. Rvačky a hádky nejsou ve výkonu trestu ojedinělé.